PETRI VICTORII EXPLICATIONES SVARVM IN CATONEM, VARRONEM, COLVMELLAM CASTIGATIONVM.

3

PARISIIS.
Ex officina Roberti Stephani typographi Regij.
M. D. XLIII.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

PETRI VICTORII EXPLIcationes ſuarum in Catonem, Varronem, Columellam caſtigationum.

QVIA hunc laborem non ingenij, aut doctrinæ oſtentādæ cauſa,ſed optimum auctorem,eiúſque ſtudioſos adiuuandi ſuſcepi: cupio in primis fidem meam probari. Nam ſi mediocris diligentiæ laudem aſſequi potuero, nō fruſtra mihi in tā moleſto negotio uerſatus uidebor.Quibus igitur auxilijs uſus ſim, & quomodo me in hac re geſſerim,explanabo.Auxilia autem Vetuſti libri fuerunt, ſine quibus ne dum hoc opus aggreſſurus fuerim, uix hos rerum ruſticarum ſcriptores,ut accuratius legerem,in manus unquam cepiſſem : omnes enim omnium conatus ſine illorum ope aut irritos eſſe,aut parum progredi poſſe puto. Vetuſtiſſimū uolumen eſt in diui Marci bibliotheca,in quo M. Catonis unus liber eſt,quē de Re ruſtica ſcripſit:ac tres M.Terentij Varronis,Rerum item ruſticarū.Is unus liber,ut uerum fatear,& ut ueris laudibus ipſum ornem,maiores mihi utilitates præbuit,quàm uniuerſi alij: ſuperat enim reliquos,quos habui,longo interuallo,& uetuſtate,& fidelitate. Nec tamen cuncti,qui in eo continebantur auctores, ad nos peruenerunt:nam duo toti uetuſtate collapſi ſunt,& M.Varronis extrema etiam pars defecit. Quemadmodum autem ex uetere inſcriptione,quæ in fronte libri eſt,cognoſcimus,Iunij Moderati Columellæ XII libri illic etiā erant, & unus ante illos Claudi Martialis:literæ tamen & antiquitate,& frequēti attritu in prima parte libri ita deletæ ſunt, ut rubricā ſuperinducere opus fuerit(rubrica enim notatæ huiuſcemodi inſcriptiones in eo ſunt)quare macula aliqua in his no

minibus eſſe poteſt. Martialis tamen apertè legitur. Martialem autem ueterem fuiſſe rei ruſticæ ſcriptorem, teſtimonio etiam Palladij didicimus. Seruius quoque Vergilij interpres cum locum illum è IIII Georgicorum declararet, -atque alijs poſt commemoranda relinquo: inquit: Gargilium Martialem ſignificat. Sítne idem Palladij, & Seruij, Martialis, ſtudioſè quærere nunc minime oportet. Hoc autẽ relinquere nolui, quin notum facerem, ut uetuſtas huius libri intelligeretur, qui illis temporibus ſcriptus fuit quibus alij adhuc ſcriptores reperiebantur, qui poſtea negligentia hominum, aut ſeculorum iniquitate perierunt. Ille autem ſi totus integérque conſeruatus eſſet, & Iunium Columellam fortaſſe emendatiorem, & aliũ quo caremus, non negligendum ſcriptorem haberemus. Habui etiam eoſdem auctores in alio uolumine, non adeo uetuſto, neque adeo fideli, quod literis Gallicis ſcriptum uidebatur. Id autẽ è Medicæa bibliotheca prompſi, & non paucos item alios qui illic cuſtodiuntur, quos nunc neceſſe non eſt omnes nominare. De uno autem tantùm, qui diligenter exaratus fuit, & è bono exẽplari exſcriptus Patauij, non tacebo. Franciſci autem Barbari, patricij Veneti, quondam fuit: & eius ſtudio in ea urbe, in qua doctrinarum domicilium eſt, diligẽter deſcriptus fuiſſe illic traditur. Hi ſunt præcipuè codices, quorum auctoritate uſus ſum: nam alij, aut de optimo illo deſcripti, aut ita mendoſè & negligenter ſcripti ſunt, ut eorum teſtimonium paruum pondus meritò habiturum fuerit. Quomodo ſuſceptum negotium adminiſtrarim, ex ſingulis nunc explicationibus meis apparebit.

IN PRAEFAT.

IN *legibus poſiuerunt.*) Teſtimonio Grammaticorum cognouimus, uetuſtiſſimos auctores Poſiui, ſæpe protuliſſe: quare cùm hic, & non multò poſt iterum ſic in manu ſcriptis codicibus ſcriptum inuenerim, Catoni ſuum ſermonem reddendum cenſui: nam ſic etiam locutum fuiſſe Catullum in hymno Dianæ manifeſtum eſt, fortaſſe etiam eiuſdem ætatis poeta in Iambo, quo Catulli Phaſelum imitatus eſt, idem tempus eadem ratione protulit: ita enim arbitror uerſiculum illum legi oportere,

Tua in palude depoſiſſe ſarcinas.

ut Depoſiſſe, pro Depoſiuiſſe, imminuto uerbo dixerit. Quanquam alia ratione Depoſuiſſe illic ſine uitio dictum eſſe, defendi poteſt, ut συνίζησις in media uoce fiat.

1 *Bonúmque aquarium.*) Hic ueterẽ ſcripturam reſtituimus, quam nonnullæ etiam coniecturæ adiuuant. Ne autem cuncta quæ uariauimus, quanuis minuta aut aperta explicare cogamur, ſemel quam rationẽ in hoc negotio ſecuti ſimus, exponere placuit. Sciant igitur omnes, quæcunque immutata inuenerint, ad fidem priſcorum codicũ reducta eſſe, nec temerè nos ab ipſis diſceſſiſſe. quòd ſi unquam coniecturis ducti nobis aliquid permiſimus, ſuſpicionis noſtræ cauſam reddemus, & in quo parua etiam licentia uſi ſimus, oſtendemus.

2 *Sterquilinium fieri.*) In antiquiſſimo codice Catonis ac Varronis, ſemper Stercilinum ſcriptum eſt: quam ſcripturam quanuis non receperim, tamen ſemel notam facere uolui.

2 *Expinſi far.*) Peruulgata lectio ualde à priſcis exem-

plaribus.diſſentiebat: hoc autem factũ puto,quia in antiqua ſcriptura paruum mendum inoleuerat, quod cùm aliquos turbaſſet,ita reſtitui poſſe locum cẽſuerunt:ipſe eo ſublato,ueterem in ſuam ſedem repoſui.macula autem in uno uerbo erat,nam reliqua cum fide in noſtrum librum tranſlata ſunt:Expinſi lar. Vnius igitur tantùm literæ caſtigatione pro Lar,Far lego. Varronis locus de uita populi Rom.qui à Nonio adducitur,rem confirmat, Nec Piſtoris nomen erat,niſi eius,qui ruri far pinſebat.

2 Armenta delicula,oues deliculas.)In manu ſcriptis cunctis,quos uidi,ita legi.Formis excuſi,antea Reicula, & Reiculas.Veterem lectionem non poſſum,niſi auctoritate uetuſtorum librorum confirmare. M. Varro de re pecuaria Reiculas oues appellat: itẽ,in Catone,uel de liberis educandis,ut ex cõmentarijs Nonij cognoſcimus. hæc enim eius uerba : Et ut in grege opilio oues minus idoneas remouere ſolet,quas reiculas appellat,&c.Nec tamen ueterem ſcripturam damnandam cenſeo : multa enim apud hunc uetuſtiſſimum ſcriptorem leguntur, quæ uſus poſtea aboleuit.

3 Ne uilla fundũ quærat,nẽue fundus uillam.) In priſcis exemplaribus poſterius membrum non eſt, quod culpa librarij commiſſum credo: nam Columella,& Plinius, qui hoc præceptum Catonis referunt,non ſimplex referunt : niſi quis putet,Catonem breuitate gaudentem, altero membro contentum fuiſſe:reliquos autem auctores illud magis explicaſſe.

4 Villam urbanam.) Ita ſcriptũ repperi in optimo exemplari,quemadmodum non multo poſt, Fundum urbanum : cùm formis excuſi libri præpoſitionem huic uerbo addidiſſent.Animaduerti etiam à M. Varrone de agricul

tura ita hoc nomen uſurpatum fuiſſe in illo loco, Nũc contrà, uillam urbanam, quàm maximam . ſi fides habenda eſt iiſdem optimis, ac uetuſtiſſimis libris.

7 *In ſapa, in muſto, in lora.*) Hanc lectionem à manu *ſcriptis libris accepi, nam excuſi, In lora, non habebant: eãdem Plinius confirmat, qui libro* XIIII *cap.* IIII, *hæc cum magno honore Catonis præcepta referens, inquit, In lora rectè conduntur.*

7 *Quas ſuſpẽdas duracinas, &c.*) *In magnis ſæpe anguſtiis uerſantur, qui in hoc munere corrigendorum librorum occupati ſunt: ego ſanè diu incertus fui, quidnam hic conſilii caperem, receptámne lectionem ſeruarem, an ueterem reponerem, quæ ualde diuerſa eſt.* Nulla *demum mutatione facta, ſtatui totam rem, quomodo ſe haberet, in hoc meo libello indicare.* M. Varro *de agricultura, quo loco diſſeruit de uuis condẽdis, receptam lectionem adiuuare uidetur: nam* Catonem *ſe ſequi oſtendens, inquit: Quas ſuſpendas opportuniſſimas eſſe duracinas, & amineas, & ſcantianas.* Contrà Plinius *libro* XIIII *cap.* IIII, *ueterem: qui etiam ipſe, quæ de uitibus, uuiſque prodiderit* Cato *referens, inquit : Quas ſuſpendas duracinas, amineas maiores, uel ad fabrum ferrarium propaſſis, &c. Ita enim legitur in optimo exemplari: nam uerba, quæ in excuſis adduntur, neque in illo, neque in aliis manu ſcriptis leguntur.* Vt *tamen, quò mihi animus inclinat, aperiã: arbitror, quã apud* Plinium *legimus, uerã eſſe* Catonis *lectionẽ, in hanc ſentẽtiam maximè auctoritate ueterum librorum ductus: cõmunem autem hanc, & peruulgatam, ſuſpicor à* Varrone *acceptam eſſe, qui* Catonis *magis ſententiã, quàm uerba expoſuerit.* Nam *illud etiã animaduertendum eſt, duo illa uerba* In lora, *quæ paulo ſu-*

pra repoſuimus, è manu ſcriptis libris eruta, à Varrone relinqui, ut facilius etiam hac coniectura exiſtimem totum locum ad ſcripturam Varronis conformatum fuiſſe.

7 Vti ſtabilia mala fiant.) Hic mendum eſſe ſuſpicor, nam ueteres libri ab excuſis diſſentiunt. optimus ille & antiquiſſimus deprauatus eſt: ſic enim in illo eſt, Vti fabulim malorum. habet alter non tam bonus, neque tam antiquus, Pabulum malorum. reliqui recentiores cum uetuſtiſſimo faciunt. Quanuis ſæpe multúmque quæſierim, nihil potui excogitare quod magnopere placeret: quare uolo in hoc etiam aliorum ingenia exerceri.

7 Eæ optime conduntur uel uirides in muria.) Siquis M. Varronem attendat, exiſtimabit hũc locum mancum eſſe, defeciſſéque uerbum Aridæ. ille enim in agricultura, cùm de oliuitate diſſereret, inquit, oleas eſui optime cõdi ſcribit Cato orchites, & pauſeas aridas, uel uirides, in muria uel lentiſco contuſas. Plinius libro XV cap. VI, receptam nũc lectionem ſequitur: quam cum in cunctis manu ſcriptis inuenerim, retinendam cenſui.

7 Dies V.) Ita legitur in ueteribus libris, cùm in excuſis antea minor ſumma dierum eſſet: ſed etiam M. Varro hunc numerum ſequitur, dum præceptum hoc Catonis recitat.

9 Locis aquoſis, humectis.) Hæc eſt priſca lectio: nam in excuſis pro Humectis, Vietis. Duæ res, ut ſuſpicor, caſtigatorem aliquem, aut librarium fefellerunt. nam Vmectis, ſine aſpiratione in antiquis libris ſcriptum hic eſt, quemadmodum nonnullis alijs in locis. ita autem ferè ſcriptum Vmorem & Vmidum, in priſcis exemplaribus inueniri docti, & diligentes uiri admonuerunt: quod ipſe quoque in optimo ac uetuſtiſſimo diligenter ſeruatum, a-

nimaduerti. Altera eſt,quòd priore uoce, quod ad humorem pertineret ſignificari putarunt. diſcrepare tamen aquoſum & humectum manifeſtum eſt, nec poſterior uox otioſa meo iudicio haberi debet,reliqua quæ à cæteris excuſis in noſtro uariant, ab iiſdem ueteribus libris accepta ſunt.

9 *Si aquá non habebis,ſicca quàm plurima facito.)* Vetus *hæc eſt lectio,quam uehementer probo.*Sicca *prata opponuntur irriguis, quod etiam ex ſuperiore capite intelligi poteſt.manifeſtius tamen ex illo,cùm legem pabuli locandi exponeret:*Ex Calend.Septembrib.*prato ſicco decedat.* Id, *ut ſuſpicor, cùm aliquis non animaduertiſſet, omnia perturbauit.*

10 *Aſinos ornatos.)* *Hæc uera eſt,& eadem antiqua lectio.*Eodem *intellectu Cicero pro lege Manilia,*Ornare *claſſem,inquit.*Græci εὐπρεπίσαι. *Veteres etiam Iuriſconſulti ſic locuti ſunt.*Vlpianus *de AEdilitio edicto.*L.AEdiles *aiunt: hoc apertè oſtendit:nam iumenta ornata,& ornamenta iumentorum ſæpe appellat.*

10 *Inſidibula* II.) *Ita in manu ſcriptis libris uno conſenſu ſcriptũ inueni:quẽadmodũ ſequenti capite iterũ,ac tertio,ubi exponit, in cella olearia quæ opus ſunt. quare eorũ fidẽ & auctoritatẽ ſecutus,ita in meo ſcribi uolui.*Nec *tamẽ me latet,alios* Infundibulũ *hoc,ſiue inſtrumentũ,ſiue uas appellaſſe:& à fundẽdo etymon habere tradidiſſe.*

10 *Ferreas* VIII.) *In manu ſcriptis,quod erat in excuſis hic* Furcas, *nõ legitur: ut apud* Varronem *etiam,qui totum hunc locum* Catonis *recitat.quare id deleuimus.*

10 *Telam iogalem unam.)* Sic *in cunctis manu ſcriptis, cùm in excuſis* Tedam: *quemadmodum in capite de uilla ædificanda.nam iidem* Telas *iogales,habent.*In *re incerta*

fidem uetuſtorum codicum ſequi uoluit: neque enim de fa cibus nuptialibus agere hic Catonem credo.

II *Aſinariū I. Salictariū I.)* Vetus hæc eſt lectio, quā, *ſumma etiam hominum, quæ eſt in antiquis, confirmat:* M. Varro, *quo loco de familia agit, peruulgatam nunc lectionem ſequitur, neque de* Salictario *loquutur: nos tamen conſenſum ueterum codicum non damnauimus.*

II *Ahenum coculū.)* Multa *hic ad fidem ueterum codicum reduximus, nam hoc etiam uerbum inde ſumptū eſt, quod uerum eſſe teſtimonio* Sex. Pompeij *confirmatur, qui tradit,* Cocula, *uaſa ænea eſſe, coctionibus apta.*

I *Labrum eluacrū* I.) Sic *in cunctis manu ſcriptis, ut ſupra etiam, ubi id uerbum reſtituimus: quod quorundam culpa (ut opinor) ſublatum fuerat, qui cuncta, quæ non intelligunt, delent.* Quòd *ſi cogitaſſent, ſe* Catonem *manu tenere uetuſtiſſimum ſcriptorem, & qui multis paſſim uerbis uſus ſit, quæ non multo poſt abolita ſint, hoc nunquam commiſiſſent.* Nos *nacti optimos ac fideliſſimos codices, ſermonem ſuum priſcum priſco uiro reddemus: atque hoc fidentius faciemus, cùm eaſdem uoces in duobus aut tribus locis reperiemus: neque enim tunc exiſtimandum eſt, id lapſu, aut imperitia librarij commiſſum.*

II *Faculas ruſtarias* X.) Hanc *lectionem è manuſcriptis libris eruimus, quam apud* Varronem *etiam inuenimus, qui hunc locum exprimens, inquit:* Arborariæ *tres, & ruſtariæ* X. *quanuis excuſi etiam* Varronis *codices* Ruſticariæ, *haberent.* Veteres *tamen omnes* Ruſtariæ. Nā M. Varro *uidetur hæc uerba legiſſe apud* Catonē *ſuprà, ubi antè in excuſis* Ruſticarias X. *legebatur.* In *antiquis tamen libris, ubi nos illa repoſuimus, ea leguntur.*

II *Corbulas amerinas.)* In *ueteribus libris* Catonis Cor

bulas: in Varronis autem, qui hãc partem recitat, Corbubulæ. Peccatum hoc fuiſſe librarij exiſtimaui,atque ideo receptam lectionem retinui: nam à Corbe Corbulam ὑποκοριστικῶς fieri,indicio etiam ueterum grammaticorum,ac teſtimonio M. Varronis planum eſt: cuius locum è primo libro de Re ruſtica adducunt, qui quemadmodum illi legunt, in antiquiſſimo etiam codice ſcriptus eſt. Cato item ubi refert,quæ ad uindemiam opus ſunt,inquit,Corbulæ ſarciantur : qui locus in antiquis , ut in formis excuſis, ſcriptus eſt.

14 Aſſeres,fulmentas.) Antiqua hæc lectio:quæ etiã iuuatur à Nonio,qui oſtendit Lucilium,ac Plautum muliebri genere Fulmentas ſæpe dixiſſe.

14 Hæ rei materiẽ &c.) Hic locus ualde à peruerſo aliquo correctore deprauatus fuerat: quam nos repoſuimus ſcripturam, in optimo exemplari fideliter conſeruatã inuenimus: hoc tantùm labis erat,quòd ex duabus primis uocibus importunè una facta erat: quæ macula, ut ualde potuit imperitos homines turbare, ita ab eo, qui ab antiquis grammaticis accepiſſet , uetuſtiſſimos ſcriptores ſic locutos eſſe,ut Eæ,pro ei:Solæ pro ſoli:Vnæ,pro uni,dicerent, facilè diſcuti potuit. Diſſerit de hac ueterum conſuetudine in VI libro accuratè Priſcianus,duobus etiam locis,exempláque plurima affert è libris Catonis,& aliorum etiam priſcorum auctorum. Peruulgata lectio multis modis improbari potuit: neque enim Herus, eo ſenſu aptè diceretur, ſed antiqua elegantia penitus illũ refellit. Nonnulla etiam infra reſtituta ſunt, quæ cõfirmatione nõ egent. Neque enim nos hæc ſcribimus,ut operam,ac induſtriam noſtram uenditemus:ſed ut ſtudium noſtrum probemus,& luculentiſſimos auctores adiuuemus.

14 *Conliciares quæ erunt.*) *Antiquam lectionem reſtituimus: nam in excuſis antea* Deliciares. *eam* Sex. Pompeius *confirmat, qui in* IX *libro inquit,* Colliciæ tegulæ, *per quas aqua in uas defluere poteſt.*

14 *Manupretiũ erit.*) *In excuſis antea,* Inani pretium, *mendoſé.* Manupretiũ *caſtigauimus. In optimo tamen exẽplari* Manipretium, *quemadmodum ferè in antiquis codicibus. Nam apud* Plinium *in uetuſto codice ſic locus ille legitur,* Solitum enim ex manupretio cuiuſque ſigni denarios ſeponere aureos ſingulos. *Eſt autẽ in* XXXIIII *libro, cap.* VII, *Eodem capite pro,* Immani pretio, *quod eſt in excuſis,* Manipretij, *in eodem illo antiquo legitur. In* XXXV *cap.* X, *eodem pacto pro* Immanitate pretij, Manipretij, Artis uerò tantum, ut multum manipretij antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores. *Apud* Vitruuium *etiam libro* IX, *eodem pacto peccatum fuit: ubi enim in excuſis* Immani pretio. locauit faciendam: *in manu ſcripto, quem perantiquum uidi,* Manupretio, *legitur. Huius animaduerſionis ignoratio quot locos fœdauerit, hinc facile intelligi poteſt. Vim, & etymon huius uocis* M. Varro *in* V *lib. de lingua* Latina *expreſſit. Verbum etiam hoc apud* Ciceronem *in oratione, quam habuit contra* L. Piſonem, *& in accuſationis libro* III, *integrum conſeruatum eſt.*

15 P. *uict. enim* X. *Compendiarijs his notis uictoriatos numos ſignificari puto. Hoc iterum in libro, ubi de lege oleæ faciundæ agit,* Vaſariũ uict. II. *De his numis meminit* Cicero *pro* M. Fonteio: & Quintilianus *libro* VI. *dicente quodam,* Victoriato ſe uno in Sicilia V. P. muræ nam longam emiſſe, &c.

18 *Quadrarijs uaſis uti contractiora ſient.*) *Corruptus*

eſt etiam hac parte uetuſtiſſimus codex. notam igitur antiquam ſcripturam faciemus, ut unuſquiſque in eo purgando laborare poſſit, Quadridis uaſis uti contrarora ſient. Infra ubi in impreſſis Quadrarijs, in eodem Quadrinis. Diſſentit igitur in hac uoce duobus locis à peruulgata lectione antiquus atque optimus liber: uerùm etiam non bene ſibi ipſi conſtat. Ex altera quæ peruerſa eſt uoce, nos Contra ora, fieri poſſe arbitrati ſumus. Videbunt nunc ingenioſi, ac docti uiri, noſtráne coniectura, an communis lectio melior ſit: fortaſſe etiam tertiam aliquam, ambabus ueriorem, è priſcis ueſtigijs educent.

18 *Trapetibus locum dextra ſiniſtra.) Pluribus locis in Catonis libro poſtrema duo uerba ſine coniunctione nunc leguntur, quæ antea, ET, in medio habebant. Eam ipſe in nullo ueteri exemplari à me inuẽtam illinc deieci. Animaduerti præterea Ciceronem in extremo XIII libro epiſtolarum ad Atticum ſic etiam locutum fuiſſe: Omnis armatorum copia dextra ſiniſtra ad equum.*

18 *Longum P.V. latum P.II.S. craſſum P.I.S.) Fœda macula, ſeu potius ridicula hunc locum occuparat: ſtultè enim notis numerorum noſtri temporis deſcripta latitudo erat, atque imperitia librariorum, ſiue emẽdatorũ ita aucta, ut nullo pacto lõgitudini reſponderet S. (quæ nota ſemis manifeſtò ſignificat) cum antecedente ſumma coniuncta fuerat, atque ex duo & ſemis, centum quindecim factum: quo errore nihil ineptius fingi poteſt. nec is unum tantum locum, ſed plures fœdauerat. Deerat etiam menſura craſſitudinis, quam è manu ſcriptis libris acceptam hic reſtituimus.*

18 *Aut binas pro ſingulis eo ſupponito.) Antiqua hæc lectio, quam recepimus. In excuſis antea, Pro ſingulis de-*

ſuper ponito.

20 *Denuo eodem modo facito ne ſe moueat. modiolos &c.*) *Fidem uetuſtorũ codicum ſecuti, hinc nõnulla uerba ſuſtulimus: quæ enim præter hæc erãt in excuſis, in nullo à nobis manu ſcripto libro inuenta ſunt.* Sed *res etiam ipſa diligenter conſiderata, ſuperioráque* Catonis *uerba, ni fallor, declarant hanc ueram lectionem eſſe: præceperat enim diligenter, nequis plumbo in columella ſuſtinenda uteretur, & quibus rebus fulciri deberet oſtenderat: quòd ſi nunc, cùm uitium illa facit, ad plumbum confugi oportere diceret: ſibi ipſi, ut opinor, aduerſaretur.* Cenſet *igitur commodius eſſe, eam eximi, rurſúſque eodem modo fieri: plumbum enim, res mollis, non poteſt maius aliquod pondus ſuſtinere, ſed citò cedit, ut ad alia maiora remedia tranſire neceſſe ſit: nam modiolos leuiores rectè circumplumbari poſſe oſtendit. neque enim à pondere illic periculum eſt.*

23 Bennæ *emantur.*) In *antiquiſſimo exẽplari* Me*næ: receptam tamen lectionem retinuimus: eſt enim* Ben*na, quod* Sex. Pompeius *docet,* Gallica *lingua genus uehiculi: niſi aliquid etiam* Mena *ſignificat, quod hîc accommodatum ſit: id autem nos ignoramus.*

23 *Vuas miſcellas.*) Sic *ſemper apud* Catonẽ, Varro*némque, in antiquis codicibus ſcriptum eſt: non ut in formis antea excuſis* Miſellis*: apud* Plinium *quoque, in impreſſis etiam libris, ita ſcriptum hoc nomen offendi.*

27 Scrobes *in ueruacto.*) Antiqui *libri,* In *ueruacio: cõiectura ducti,* In *ueruactr, emẽdauimus. in formis antea excuſis* Inuertito *corrupte legebatur.* Quid *ueruactum ſit, & unde ei nomen impoſitũ,* Plinius XIX *cap.* XVIII *libri declarauit: nam uerbum, unde tota hæc oratio pen-*

det,infra conſtitutum:illud autem in excuſis quoque libris erat,ſed non ſuo loco poſitum,nihil hanc ſcripturam adiuuabat.

30 Vbi ſementim facturus eris,ibi oues delectato.) Elegantiſſimum uerbum hinc incommodè ſublatum fuerat, ac pro illo,Delegato,importunè repoſitũ,quod multis modis parum hic aptum eſſe intelligitur. Delectato, in cunctis manu ſcriptis offendimus . Apud Plinium etiam,qui præcepta Catonis de ſtercore colligit, eodem pacto legitur.

31 Prælũ ex carpino atra.) Ita in cunctis manu ſcriptis legimus.apud Pliniũ tamen,qui locum hunc tranſcripſit lib.XVI cap.XXXIX,De ſapino atra legitur.

33 Capita uitium per ſementim ablaqueato,uineã putatam circumfodito.) In cunctis & manu ſcriptis, & formis excuſis Catonis codicibus,ita ſcriptum offendi:in Plinio tamen, qui Catonis præcepta de cultura uitium in XXII caput libri XVI tranſtulit, plura uerba defecerunt: conſulto ea Plinius reliquerit, an negligẽtia librariorum omiſſa ſint,docti uiri iudicabunt : quanuis nunc aliud agam,hoc tamen demonſtraſſe inutile non fuit.

33 Vites teneras quàm primum propagato,ſic occato.) Poſtrema duo uerba,in omnibus à me antiquis libris inuenta,reſtitui:neque tamen ea apud Pliniũ illo loco leguntur. ſic autem intelligo, Deinde, poſtquàm propagaueris: quẽadmodũ etiam Græci οὕτω, ſæpe in oratione ponunt.

33 Si uinea à uite calua erit.) Calua in noſtris antiquis legimus. calua à uite dixit, ſi modò hæc uera eſt lectio,ut Cicero, Vacuus à frumento : &,Inanis (etiam)ab aliqua re,ſæpe dixit. Nam,Vineam caluam,tranſlato à capite noſtro nomine, eleganter appellauit : quemadmodum Columella,Caſtaneta calueſcere,eadem ratione dixit:

apud Plinium tamen,ut in formis antea excuſis Catonis libris,Caluata,legitur.

33 *Corrigitóque,uti recte ſpectent.)In cũctis manu ſcriptis,excuſiſque Catonis libris nulla uarietate ita ſcriptum inuenimus. Apud Pliniũ in impreſſis, Porrigitoque,quæ ubi recte ſteterint : in antiquis eiuſdem codicibus, Quæ, non legi:in uno,Stent,pro Steterint: in uetuſtiore tamen, fideliorêque,Steterint. Sitne Plinij ſcriptura ad Catonis regulam redigenda, an in Catone etiam aliquid uitij ſit, doctiſſimi uiri uidebunt.*

37 *Si carioſam terram tractes.) Multa hîc reſtituimus, quæ omnia è ueteribus libris accepta ſunt . in extrema tantum uoce paruum uitiũ erat,Tracies enim habebant, emendauimus, ut puto,aptè Tractes : eodem enim modo hic peccauerat librarius,ut ſuprà,cùm pro Veruacto,Veruacio ſcripſerat.*

37 *Aceris frondem iligneam.) Sic erat in omnibus typis excuſis . in uetuſtis legimus, Acus, frondem iligneam, querneam. apud Plinium, qui hæc Catonis præcepta de ſtercore refert, Ac frōdes iligneas,querneáſque.Veriorem tamē putamus eſſe ueterum Catonis librorum lectionem, & Acus, non Aceris legi debere credimus : ut leuiſſimas paleas,non frondem arboris aceris ſignificet.*

37 *Et circum ſalicta herbam altam,uluámque.)In excuſis omnibus codicibus mendoſiſſimus hic locus erat,ubi illi Sata habebant,ueteres Saucta:nos Salicta emendauimus: adiuti etiam à Plinio, apud quem ita uulgò legitur. Eodem pacto peccauerat librarius tertio ab hoc capite:nam,Saucem,pro Salicē,ſcripſerat: ſic enim in perantiquo Saucem Græcam diſcindito. Vbi ijdem, Et eam: antiqui,Vuámque eam:à Plinio hic etiam confirmati,Vl-*

uámque eam,&c.caſtigauimus. nam Sucide,quod in impreſſis erat,neque in manu ſcriptis, neque in Plinio legimus.Vnum tantùm diſcrimen reſtat inter Plinium & Catonem,quod in Plinio impreſſo,Herbam auctam:in uetuſto uerò Mactam,pro Altam legitur:cuius uerbi rationem reddere non poſſumus.

37 Vitis ſi macra erit.) In manu ſcriptis,Viti:antea in impreſſis,Vinea: nos Vitis,ſcripſimus. Apud Plinium aliud diſcrimen:Macruerit enim pro Macra erit. nos tamẽ quã inuenimus apud Varronẽ ſcripturã reliquimus.

37 Niſi intermeſtri.) Sic emendauimus ex uetuſtis codicibus,cùm antea,In trimeſtri,perperam ſcriptum eſſet: quæ macula quondam etiam apud Plinium eundem hũc Catonis locum fœdauerat.Inde tamen diligentia & ſtudio Hermolai Barbari ſublata fuerat. Varro lib.VI. de lingua Latina,de hoc nomine diſſerit,& unde etymon habeat oſtẽdit.in primo etiã deRe ruſtica hoc nomẽ uſurpat.

37 Ne quam materiem doles.)Apud Plinium,Nigram materiem doles: quod puto mendoſum eſſe.Peritiores tamen uidebunt . Eſt aliud apud Plinium, quod à Catone diſcrepat. uarietas tamen ab interpunctionibus potius quàm ab alia ulla re oritur.

37 Sarmenta degere, & fiſcinam facere.) Vetus hæc eſt lectio, quam probamus . Degere cùm plures ſignificationes habeat,ualet etiam Detrahere,quemadmodum teſtimonio Nonij cognoſcimus,& auctoritate Plauti, qui ab eo adducitur.

38 Facito fortax totam fornacem, &c.) Hæc eſt antiqua lectio, quam hic repoſuimus . communem enim inanem cõmentitiámque putauimus. illius enim in manu ſcriptis codicibus ueſtigium nullum. non tamen huius ratio-

nem plenè reddere poſſumus.Neque tamen mirum uideri debet,ſi in tam priſco ſcriptore unum aut alterum uocabulum ignoratur:ita enim(ut ueteres grammatici docent) ille ſæpe locutus eſt, ut multæ ipſius uoces paulo pòſt obſoleuerint.

38 *Vſioni ſupererunt.) Ita legi debet, non Vſtioni: atque ita eſt in antiquis codicibus. Vtitur alibi* M.Cato *hac uoce. ſed teſtimonio* Nonij *etiam intelligitur ueteres, & Vſum,& Vſuram,& Vſionem dixiſſe.Nam ab eodem* M. *quoque Varronis locus bis adductus, mendoſam ambobus locis hanc uocem habet.Vſioni enim(niſi me coniectura fallit) non Viſioni ſcriptum reliquit* Varro ταφῆ μενίππῳ, Diogenem *literas ſciſſe, dum uſioni quod ſatis eſſet.* In XXXII *etiam libro* Pandectarũ *de legatis, & fideicommiſſis,*L.Cum *quæreretur,ſic locus ille legitur in optimo exemplari,* Nam *ſi uina diffudiſſet habiturus uſioni ipſe,& hæres eius;&c.*

39 Sulfuris *p. c' c'.)* H*as ponderis notas ueriores reſtituimus, quæ ut arbitror cùm parum intellectæ eſſent, deprauatæ fuerant.teſtari etiam uolumus & hîc,& ubicúque in peruetuſto hoc uolumine ea uox eſt,* Sulpur,*ſemper ſcriptum eſſe:quæ ſcriptura etiam in* Florentinis Pandectis *cuſtodita,illa tamen(quanuis frequens in priſcis exemplaribus)à doctis & diligentibus uiris damnata eſt.*

39 Et *uiti ſicca alligato.)* Sic *in una editione:in altera,*Et *niſi ſicca:*In *antiquiſſimo & optimo codice ſine coniunctione*Viri *ſicca.*Locus *tamen,in eo quoque nota mendi adpoſita,ſignatus.* Hoc *enim ſemper ſeruauit diligens librarius,ut quos locos ſuſpectos haberet,notula indicaret.* Non *poſſumus ad eum reſtituendum præter antiquam ſcripturam aliud afferre.*

40 *Hæc unà bene condepſito.)* Non magnum negotium eſt intelligere hanc ueram eſſe lectionem. crebro enim Cato hoc uerbo utitur, & ſignificatus ipſius hîc mirificè quadrat. in antiquis libris Condepoſito, nos una è medio uerbo ſublata litera Condepſito, caſtigauimus. Nõ multo etiam pòſt, ubi antea in excuſis omnibus mendoſè Prædicto, erat: Depſto, ex iiſdem antiquis libris repoſuimus.

40 *Et ſtirpem artito.)* Quo frequenter uſus eſt Cato. hoc uerbum ſemper in antiquo illo exemplari ita ſcriptum eſt, non Arcito, ut in excuſis olim erat: apud Noniũ quoque, De mutatis coniugationibus, eodem modo, Artiuit, pro Artauit: qui exempla etiam Næuij poetæ affert.

40 *Ne gelus.)* Ita in manu ſcriptis codicibus legitur. uirili autem genere uetuſtiſſimos hoc uerbo uſos eſſe, etiam ueteres grammatici teſtantur.

43 *Quoquo uerſus collatis.)* Veteres libri, Cõtrouerſijs.

45 *Vti ſtet talea, melius uiuet.)* Ita caſtigaui, cùm in ueteribus libris, Vtis ſtet talea, ſcriptum eſſet. nã, quæ antea in impreſſis erat, lectionem nullo modo probaui. Alia, quæ uariaui, ab optimis fideliſſimíſque exemplaribus à me ſumpta ſunt, neque ulla egent confirmatione.

52 *Ex una parte perpetuum.)* Vt in nonnullis impreſſis, ita etiam in antiquis hic locus ita ſcriptus eſt, nota tamen ei mendi adpoſita. alij ex coniectura, ut puto, Prope imum, caſtigarunt.

54 *Per uer cùm arabunt.)* Hunc locum ex antiquis libris ſumma cũ fide reſtitui: in quo illud muſitatum, quòd Edunt, pro Edant poſuit. Idem etiam bis fecit in capite, quo Braſſicam Pythagoream laudat. Sed alijs etiam locis, quemadmodum poſt indicabo. quare id negligentia

librarij commiſſum non putaui: ſed hanc fuiſſe loquendi conſuetudinem M.C*atonis,priſci hominis,credidi.*

61 Q*ui oletum ſæpiſſimè,& altiſſimas radices exarabit.)* H*æc eſt uetus lectio: in excuſis plura uerba leguntur,quæ* M.C*atonis ſint,an recentiorum hominum qui locum hunc ſupplere uoluerint,affirmare non poſſim: nam ſuperior ſententia ualde à* P*linio laudatur, atque oraculum appellatur.*I*n* P*linij diuerſis codicibus non uno modo legitur:nos ut in optimis exemplaribus inuenimus,ita illam ſcripſimus.*

62 Q*uot iuga boum.)* I*n manu ſcriptis quos uidi,*B*ouerum: in optimo exemplari mendi nota ad hunc locum adpoſita eſt.*O*pinor accuratum librarium ſuſpectam hãc uocem habuiſſe,quæ propter uetuſtatem peritos etiam uiros decipere potuit:nam ita ſcribi debere,& ita priſcos illos* R*omanos locutos eſſe, teſtatur* M.V*arro, cuius è libro* VIII. *de lingua* L*atina hæc ſunt uerba :* A*lios dicere,* B*oum greges:alios,*B*ouerum.*

68 M*edipontos,&c.)* H*ic in optimo exemplari,*M*elipõtos, quemadmodum antea ubi docuit,in torculariũ quæ opus ſunt.*

69 C*ummum pridie in aquam infundito.)*H*æc eſt antiqua & uera lectio, cùm excuſi omnes libri antea mendoſè* C*uminum haberent,& hîc,& duobus alijs huius capitis locis.*N*onius etiam cùm de indiſcretis generibus diſſereret,docuit ueteres & neutro,& muliebri genere hoc nomen uſurpaſſe.*

76 D*e ue primo.)* C*ommunem lectionem improbauimus,ut nouam inſulſámque: nec tamen locũ reſtituere potuimus.quod in nobis fuit, ueterem ſcripturã demonſtrauimus,ad eámque mendi notam adpoſuimus: id quod in*

optimo etiam libro ei acciderat.

77 Simplicibus completo.) *In excuſis antea,Deinplicis:nos eam ſcripturam repoſuimus,quam in cunctis manu ſcriptis inuenimus, nec tamen eā explicare poſſumus: meliora fortaſſe ingenia ex ueteribus ueſtigijs ueram lectionem indagabunt.*

79 Globos *ſic facito.) Sic in antiquis libris legi, cum in impreſſis antea* ὑποκοριστικῶς,Globulos.Idē *etiam non multo poſt factum erat.ita quoque ſcriptum eſſe animaduerti in* M.Varronis *de lingua* Latina *antiquis exemplaribus,in illo loco libri quinti,*A' *globo farinæ dilatato, itē in oleo cocti dicti globo* globi.Nam *illic etiam formis excuſi libri* globuli *habent.*

80 Honeſtum *quaſi ſpiram facito.)*A*ntiqua hæc lectio, quam ueram eſſe huius loci credidi.*Honeſtum*(ut opinor) appellauit enchytum,quod magnitudinem & elegantiam quādam habeat:id enim* Honeſtum *ſæpe ſignificare perſpicuum eſt.*Formis *excuſi antea libri* In *reſtim,habebāt.* Vt *autem* Honeſtum,*dignitatis plenum:ita contra* Inhoneſtum,*dedecoris ac turpitudinis.*Apud Tacitum *duobus locis hæc uox eſſe debuit.ubi enim in impreſſis libro* X V. Bellum *anceps, an pax in hoſte placeret : in antiquiſſimo libro,*In *hoſta:quare* Inhoneſta *arbitror legendum.* Item X V I I. *ubi in excuſis ,* Vitellius *uentre & gula ſibi ipſi hoſtis.in eodē,*Sibi *inhoſtus:ego,*Inhoneſtus,*lego.& ut plenius intelligatur negligentia librarij , qui imminutas uoces ſcribebat,has maculas exortas libro* X X,*pro* Innexa *ſigna,*Inhonora,*legi debet:in illo enim,*In*hora.*

83 Id *in unum uas,&c.)* Ita *locum coniectura emendauit.ſed quia falli potui,ueterem ſcripturam notam omnibus faciam, ut uideant ingenioſiores an meliorem le-*

ctionem inde elicere poſſint, Idinum tuas liceto.

84 Catinum teſto operito.) Contra hunc locum in margine uetuſtiſſimi fideliſſimique exemplaris hæc uerba eadem manu ſcripta ſunt. Huc uſque de duobus emendaui, hinc de uno exemplario tantum. Quæ ipſa adſcripſi. indicant enim diligentiam librarij, & illi etiam libro auctoritatem aliquam adferunt.

88 Amphoram defracto collo.) In hoc & alijs nonnullis locis, quos hîc uariaui, fidem antiquorum codicum ſecutus ſum.

90 Tum far inſipiat.) Hæc eſt antiqua lectio, quam ualde probamus. antea in impreſſis omnibus, Cùm feruere incipiet, erat. Sex. Pompeius libro XVII uim huius uerbi declarat: Et inſipit: hoc eſt, inijcit.

95 Conuoluolus non naſcebit.) Nihil diſcrepant hic manu ſcripti codices ab excuſis: niſi quòd in margine optimi exemplaris eadem manu, qua liber exaratus eſt, pro Naſcebit, Nocebit, emendatum eſt.

102 Smyrnæum.) In antiquiſſimo codice uetere ſcriptura Zmurnæum: apud Varronem etiam de agricultura, Vt uites apud mare Zmurnæ. nam eruditi & accurati uiri docuerunt, quandoque in priſcis monimentis Z pro S inueniri. Y pſilon autem paſſim in V à Latinis tranſlatum eſt. Non multo poſt, Soliſtitium, in eodem libro, pro Solſtitium ſcriptum eſt.

104 Muſti quadrantalia X.) In manu ſcriptis legimus Quartarios: ubi antea multis locis, Quadrantalia. in optimo exẽplari tantum eſt prima eius nominis litera.

111 De ſcopio.) In margine antiquiſſimi libri contra hunc locum mendi nota adpoſita eſt: & eadem manu ibidem, De ſcopione, emendatum. In extremo autem capite

pro Pura,*quæ uox,ut in impreſſis,ita etiam in eo legitur, eodem pacto in margine* Curata,*emendatum.*

113 Et ne plus quatriduum.) In *uetuſtiſſimo libro* Quadriennium: *quemadmodum paucis pòſt uerbis iterum:id nos erratum librarij putauimus.*

114 Vbi ſatis efferuerit.) Ita *in cunctis manu ſcriptis inuenimus:ſed accurati etiã* Grammatici *oſtendunt,uetuſtiſſimos ſæpe ſic locutos eſſe:*Vergilium *etiam eadem ratione dixiſſe,*FeruereLeucatem,*manifeſtum eſt.*Hoc *multis locis ita confirmatum tempus reſtituimus.*

121 Capreidam,uel iuniperum.) Contra *primam uocem in margine uetuſti codicis eadem manu,* Capidam, *ſcriptum eſt.* Non *multo etiam pòſt in eodem libro* Lagonam, *pro* Lagœnam, *quemadmodum etiam in* Medicæo *codice locus ille epiſtolæ* Quinti *fratris ad* Tironem,Quæ *lagonas etiam inanes obſignabat.*Et *in uetuſtiſſimo* Plinio *locus hic è* X V I *libro:*E *quibus montani prætenuia fila decerpentes, ſpectabiles lagonas, & alia uaſa nectunt.* Neque *tamen nos hanc rectam eſſe huius nominis ſcribendi rationem credimus: animaduertimus enim ueteres librarios ſæpe in diphthongis alteram illarum literarum,& poſteriorem ferè quæ diphthongum conflaret,omittere ſolitos.*

126 Ad tormina, & ſi aluus non conſiſtet.) Poſtrema *hæc uerba hoc loco poni debere arbitramur,quem etiam in antiquis libris tenent.*Appellat Tormina, *ut arbitror,*δυσεντερίαν.*& ſi aluus non conſiſtet,* διάρροιαν.Cicero *in epiſtola ad* Gallũ *hoc confirmat :* Tanta *me* διάρροια *arripuit:ut hodie primùm uideatur cœpiſſe cõſiſtere.*

132 Alium,lentim.) Ita *hîc & omnibus alijs locis in his libris* Alium *ſcriptum inueni,quam etiam orthogra-*

phiam ſeruaui, ſecutus maxime iudicium Ioannis Pierij, *docti & accurati uiri, qui ſuper illo* Vergilij, Allia *ſerpillúmque: ita ſcribit*, Scribendum Alia *uno l, cum antiquis codicibus doctorum etiam hominum ſententia decernit.*

133 Aut *quaſillum.*) *Ita ſanè eſt in manu ſcriptis, & ita legi debet, non* Quaſſillum, *ut in impreſſis hic ſemper erat: quod etiam uerſiculo politiſſimi* Poetæ *confirmatur,*

Sit *tibi cura togæ potior, preſſúmque quaſillum.*

134 Porcam *præcidaneam.*) Sex. Pompeius, *quam appellare porcam præcidaneam ueteres ſoliti ſint, declarat.* Hic *etiam locus* Varronis, *ubi mentio ipſius eſt, à* Nonio *adducitur, de uita* Populi Rom. *libro* III, Quod *humatus non ſit, hæredi porca præcidanea ſuſcipienda* Telluri *&* Cereri, *aliter familia pura non eſt.*

135 Vomis *indutilis.*) Vomeris *in manu ſcriptis libris legimus, quæ fortaſſe lectio repudiari non debet.* Grammatici *enim teſtantur, uetuſtiſſimos multa huiuſcemodi protuliſſe: ut ſupellectilis, nominandi caſu, & non tantùm ſupellex, dicerent.*

135 Hamæ.) In Pandectis *hoc nomen eſt, libro primo de officio præfect. uig. l.* Nam *ſalutem.* Sciendum *eſt autẽ* Præfectum *uigilum per totam noctem uigilare debere, coerrare calciatum cum mhamis & dolabris.* Eodem, *aut paulo immutato nomine* Græci *inſtrumentum aliud appellant, de quo diſſeruit eruditiſſimus* Budæus, *qui locum quoque* Plinij *in epiſtola ad* Traianũ *adducit, ubi* Latina *dictio eſt.*

135 Ex *lapicidinis.*) Antiqua *lectio* Lapricedinis. *emendaui, lapicidinis.* Varro *libro* VIII. *de lingua* Latina, Qui *lapides cædunt,* Lapicidas: *qui ligna,* Lignicidas *non dici.*

136 *Politori pars eſt.*)Vnico tantum l,hoc nomen in his libris ſcriptum offendi:an quia,quòd Sex. Pompeius ſæpe teſtatus eſt,uetuſtiſſimi conſonantes geminare non ſolebãt? unde Aula,non Aulla,aut Olla, hîc ſemper ſcriptum eſt.

141 *Impera ſuouitaurilia circumagi.*)Suouitaurilia ſemper in optimo exemplari, & aliis manu ſcriptis, ſcriptum eſt:nam hæc etiam in antiquiſſimis Cornelij Taciti libris orthographia eſt : cuſtodita quoque à perito & diligenti uiro,quo correctore quinque primi libri editi ſunt.Sic etiam locum illum in X X arbitror legi debere,ubi de reſtitutione Capitolij agit,Luſtrata ſuouitaurilibus area. nã ſic ferè in uetuſto legitur.Non me latet,Sex.Pompeium ſolitaurilia hos ludos appellare :& id etymon habere tradere,quod huic uocabulo accommodari non poteſt.

141 *Benéque euenire ſinas.*) Receptam lectionem retinui, neque tamen quod in optimis exemplaribus offendi reticere uolo : memini enim me M. Catonem præ manibus habere, qui uetuſtiſſimus ſcriptor fuit, & multa quæ obſoleuerunt,uſurpauit.pro Sinas igitur in illis,Siris ſcriptum eſt.

142 *Quæ dominus præcipit.*) Veteres codices hac parte corrupti : in optimo mendi etiam nota ad hunc locum appoſita.ſic illi legunt,Quæ domino præceps.Ex communi receptáque lectione nullum idoneum ſenſum ducimus. nam hoc,quod his uerbis à Catone præcipi uidetur, infra aliis expoſitũ eſt, Dominóque dicto audiens ſit.Ingenioſiores fortaſſe ex priſcis ueſtigiis,quomodo legi debeat,eruent.

144 *Legulos quot opus erunt præbeto , & factores.*) In antiquis , Et fictores . emendaui,Et ſtrictores. Infra, Duas partes ſtrictorum præbeto.Aliud eſſe,Legere oleam: aliud Stringere, ex uerbis Catonis intelligitur , Factores

appellat, qui lectam, ſtrictámue oleas poſt dies aliquot faciunt: id eſt, oleum ex ea exprimunt.

146 *Domini dato iri &c.)* Hunc locum ut in omnibus manu ſcriptis inueni, ita dedi: eſt autem manifeſtò mendoſus, quare notam ad eum adpoſui. Communis lectio noua, ut arbitror, & inanis eſt.

146 *Donicum ſolutum erit.)* Excuſi antea mendoſè Domino cum. in manu ſcriptis tamen Donicum, quo aduerbio pro Donec paſſim ueteres uſi ſunt: id etiã infra in hoc libro M. Cato uſurpauit. Sic quoque uerſus ille Lucretij legi debet,

Donicum ad extremum creſcendi perfice finem.

non, Denique, ut uulgò in impreſſis. Id è manu ſcriptis libris cognoſcitur.

147 *Hac lege uinum pẽdens,)* Elegantiſſimo hoc uerbo poſteriores quoque Iuris cõſulti uſi ſunt libro XIX. Pandectarum, De actionib. empti & uenditi, Qui pendentem uindemiam emit, ſi uuam legere prohibeatur à uenditore. & quæ ſequuntur.

150 *Porcos ſerarios.)* In excuſis libris Sectarios: in manu ſcriptis omnibus Serarios, ſcriptum inueni. Sectarius ueruex, Sex. Pompeio eſt, qui gregem agnorum præcedens ducit: ducem autem ſuum ſuem eligi nunquam audiui, neque tam ſtolidum animal hoc munere fungi poſſe arbitror. Quare potuit ipſos M. Cato ab alia re Serarios appellare, quæ mihi ſanè ignota eſt: & quod hîc feci, priſcorum codicum auctoritatem ſecutus feci.

154 *Vti transferri poſſitur.)* Priſca hæc lectio. Poſſitur, uerbum, ſi nunc obſoletum eſt, mutari non debuit: eſt enim, ni fallor, ſcriptoribus ſuus ſermo relinquendus, ſi à nobis propter uetuſtatem non uſurpandus. Nonius

de mutatis coniugationibus oſtendit, ueteres nonnullos ita locutos eſſe.

156 *Aliqua quinque folia.)* Sic *in manu ſcriptis, non,* Alia, *ut in excuſis.* Apud Varronem *quoque libro primo, ubi hoc præceptum* Catonis *iiſdem uerbis repetitur, in antiquis exemplaribus ita ſcriptum inueni.*

156 *Et cumini fricti.)* Vetus *lectio* Fricti, *non* Triti, *ut habent impreſſi.* Varro *de re pecuaria, inquit,* Triticũ *frictum dari oportet.*Horatius *de arte* Poetica,

Nec ſiquid fricti ciceris probat, & nucis emptor.

156 *Vſque donec commadebit bene.)* Vetus *lectio,* Vſque doc ec, *emendaui,* Vſque donec : *quo aduerbio antea etiam hoc in libro* M. Cato *uſus eſt.*

156 *Quod uolet poſtea cibi edit &c.)* Hic *etiam bis* Edit, *pro* Edat, *poſuiſſe* Cato *uidetur, quemadmodum antea admonuimus. ſequenti etiã capite, idem bis facit. quare totiens in fideliſſimis codicibus à nobis inuentã locutionem, quanuis inuſitatam, non debuimus repudiare.*

157 *Principium te cognoſcere oportet.)* Multa *hîc diuerſa ab communi lectione in antiquis libris inuenimus.* Prima *hæc pars cum fide inde in noſtrum codicem tranſlata : quam tamen quia mendoſam arbitrati ſumus, nota adpoſita ſignauimus . nihil autem erat quod communi peruulgatáque lectione delectaremur . eruditiores hoc etiam uidebunt . unum tantùm modicè uariauimus , pro* Commutat *enim in antiquis* Commœtat, *eadem ratione ut arbitror qua* Mœrorum, *etiam, pro* Murorum, *uetuſtè dictum fuit.* Vnum *igitur hoc uariaui, atque id etiam notum facere uolui: cupio enim ſi non doctrinam, fidem meã probari.*

157 *Sed quæ uocatur ſeptem bona &c.)* Græca *uerba*

ex toto hoc capite ſuſtuli, multis rationibus, ut hoc facerē, adductus: In manu primùm ſcriptis codicibus illorum ueſtigium nullum: quomodo has aut illas res natio Græcorum appellaret, nunquam in hoc libro oſtendiſſe Catonem animaduerti: neque hoc ad ſe pertinere exiſtimaſſe. Præterea apud Plinium, quo loco præcepta Catonis de Braſſica exponit, Græca uerba non leguntur: ſed ijs utitur Latinis Plinius, quæ ego in antiquis libris à me inuenta hîc repoſui. Poſſent alia huiuſcemodi argumenta à nobis adferri, ſed extremum hoc firmiſſimum puto, libro XIX, Sed Cato braſſicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria, unam extentis folijs, caule magno: alteram criſpo folio, quam Apianam uocat: tertiam minutis caulibus, lenem, tenerā, minimèque probat. Item libro XX. cap. IX, quem locum antea demonſtrauit. Quomodo igitur ſi Cato Græcis nominibus genera braſſicæ diſtinxiſſet, illa reticere potuit Plinius? Additas Græcas uoces arbitror à recentioribus nonnullis, qui operæ pretium ſe facere cenſuerunt, ſi locum locupletarent, & quæ apud alios auctores inuenerant, huc etiam inculcarent.

157 *Altera eſt priſca, Apiacon uocatur.) Veteram ſcripturā conſeruaui, quam tamen ſuſpectam habeo, apud Plinium Apianam uocaſſe hanc Catonem legitur: in manu tamen ſcripto Plinio Apiacam inueni. Si rectum eſſe cenſuerint periti uiri, poterunt cum Plinio hic Apianam legere: ipſe nihil temerè immutare uolui.*

157 *Nulla eſt illiuſmodi medicamentoſior.) In antiquiſſimis libris Medicamēto, quod tamen reliquimus. Id etiam propter librorum fidem adnotare uoluimus.*

157 *Vulnera putida cancerésque.) Priſca hæc lectio.*

ubi in excuſis Putrida, & Putreſcere: in antiquis libris, Putida & Puteſcere ſcriptum inueni. Docet Priſcianus libro V, uetuſtiſſimos etiam hoc Cancer, de morbo protuliſſe.

157 *Teras braſſicam.*) *Mendoſè in antiquis. Tætras braſſica.*

157 *Verum morbum articularem.*) *Vetuſta lectio, Articularium. Plinius, Podagræ etiã, morbíſque articularijs.*

157 *Tamen ualetudinis cauſa experirer.*) *Receptam lectionem retinui. ueterem nunc omnibus exponam, corruptam illam quidem, è qua tamen uera fortaſſe lectio induſtria eruditorum erui quandoque poſſit: Tamen ualetudinis cauſa experirus, hanc oportet, &c.*

157 *Omnis qui inſomnioſus eſt.*) *Vetus lectio, Omnis, uel ſiquis eſt ſenioſus. Plinius, quod receptam lectionem adiuuat: Inſomnia etiã, uigiliáſque tollere decoctam. Communem igitur retinui.*

157 *Poſtea ferue bene facito.*) *Priſca hæc eſt lectio, quam recepimus. animaduerti mus enim M. Varronem eodem pacto locutum (ſi optimis ac uetuſtiſſimus codicibus fides habenda eſt,) De agricultura, ubi de modis agrorum differit, Quæ ſole perferue ita fit, ut radices ſatorum com burat. De uillaticis paſtionibus, Sexaginta enim millia Firellina excande me fecerunt cupiditate. In omnibus enim his locis fracta uerba ſunt. Nec me latet, Quintilianum hanc uerborum diuiſionem nequaquàm recipere ſo lutam orationem tradere.*

157 *Nunquam ij uiroſi fient.*) *Receptam hanc lectionem retinui: notam tamen facere antiquam uolo, quæ deprauata omnino eſt, quod etiam librarius non parum di ligens cognouit, ad eã enim notam adpoſuit: Nunquamum ſeri fient. Reſtituta fortaſſe uera eſt.*

157 Carnem aſſam dato,ſi eſſe non uolet.) Antiqui libri,Carnem aſinam dato,ſi eſſe non ſolet.

157 Deinde impetigini parce.) Antiqui libri,De petigenis porcæ. Plinius hanc ſententiam Catonis referens,inquit:Et impetigines eadem ſanari ſine ulcere.Petiginem hunc morbum etiam appellari ſolitum Nonius docet,exemplóque Lucilij poetæ confirmat.

158 Dic una pariter uſque dum coeant.) Hunc locum mendo uacare non puto. Antiqua lectio contaminata eſt : Vna pées uſque dum &c. Nam prima dictio huius clauſulæ in uetuſtis non legitur. Videant eruditi uiri, an auxilio ueteris ſcripturæ locum reſtituere poſſint:nullam enim aliam opem ſtudioſis præbere poſſum.

161 Locum ſubigere oportet bene.) Plura hic antea uerba legebantur,quæ quia in manu ſcriptis non inueni, cuncta deleui : illa autem, ut ex multis locis liquidò apparet, addita fuerant ab ijs,qui ſingulorum capitum inſcriptiones ſuſtulerant. Cum enim ſæpe ex titulis ipſis ſermo Catonis penderet, illi autem ſublati forent, neceſſariò adiungere aliquid oportebat, quod de qua re capite illo ageretur,oſtenderet.Ipſe diuerſam rationem ſecutus ſum, & quemadmodum in omnibus antiquis exemplaribus inueni,inſcriptiones ante ſingula capita adpoſui,& quæcunque nuper in capitibus ipſis adcreuerant,abieci.Erát autem illæ rubricatis literis formatæ,ut facilius dignoſcerentur. quòd ſiquis accuratè attendat ſermonem ipſarum,elegans eſt,& ab Catonis oratione nõ abhorret: multis certè locis ita neceſſariæ ſunt,ut ſine ipſis omnis poſtea ſermo perturbatus imminutúſque ſit.Quot incommoda ex aliorum correctorum licentia extitiſſent, ut arbitror,intelligent, qui diligenter quæ ab antiquis libris illi

uariauerant, uidebunt: nam in noſtris expreſſam ueterem ſcripturam inuenient.

161 *Sarito runcatóque.)* *Vnico tantum r, hoc uerbum ſcripſi: in his enim antiquiſſimis libris, quibus ad hoc munus uſus ſum, ſemper ita ſcriptum obſeruaui. Audiui præterea à doctiſſimis, & accuratiſſimis uiris, ſe in priſcis monimentis eodem pacto illud ſcriptum adnotaſſe.*

162 *Salem ſternito.)* *Antiqua lectio Sale. Antea etiã, ubi de lege oleæ faciundæ agit, in iiſdẽ, Et ſale ſuæ uſioni.*

162 *Tertio die demito.)* *Ita habent antiqui codices, & ita arbitror legi debere: non, ut in excuſis omnibus, Demittito. M. Varronis optimi codices ita quoque locum illum legunt, circa finem primi: Si non dempſeris ad edendum &c. Loquitur autem de penſilibus quibuſdam. quanquàm illic etiam impreſſi habebant, Demiſeris. Nos etiam ſermone noſtro familiari uerbo in ea re exponenda utimur, quod egregiè reſpondet ei, quod hic reſtituimus.*

IN M. VARRONIS, RERVM RVSTICARVM LIB. I.

ACCESSIT *tribus quorum fidem maximè in Catone expurgando ſecutus ſum, tertius quidam amici, & familiaris hominis, qui in Varrone comes illis adiungitur, & non negligenter à nobis in hoc munere obſeruatus eſt. Illum autem, quanuis priſcis temporibus exaratus non fuerit, paruifaciendum non putaui: nam domi doctiſſimi & clariſſimi uiri, ut in eo quoque adnotatum eſt, Guarrini Veronenſis Ferrariæ exſcriptus fuit, ut facilius etiam à natali loco fides ei habenda ſit.*

Non enim ab ijſdem exemplaribus, quibus noſtri profectus eſſe poteſt, aut quando cum libris noſtris conſentit, quod ſæpenumero facit, id aſtutè facere, & conſilio aliquo fraudis cum illis initio exiſtimari debet: ſed ut incorruptus teſtis, quòd in ueritate ab alijs prauè diſcrepare noluit. De alijs plurimis, qui aut ex eodem fonte orti, aut mendoſè ſcripti ſunt, mentionem non faciam: nam aut ambitioſus in citandis teſtibus uiderer, aut ſtudioſis ſine ullà utilitate faſtidium adferrem.

Inſcriptionem trium M. Varronis librorum à me in optimis codicibus inuentam ſecutus ſum. nam indices quibus declaratur quid ſingulis partibus horum ſermonum contineatur, non omnes ueteres ſunt. Primi enim tantum libri in manu ſcriptis exemplaribus reperiuntur, & ij loco quo à me poſiti ſunt collocati. Secundi, ac Tertij indicum in ijſdem ueſtigium nullum: & ſanè ſiquis accuratè animaduertat, non ualde elegantes ſunt. Quare à recentioribus additos puto: ob ídque ad eos, ut adulterinos, notam adpoſui.

1 Quoad uiuam.) In antiquiſſimo exemplari hic & alijs locis paſſim Quaad, pro Quoad: ut in hoc libro, Et quaad perareſcat furcillis uerſari. In II. capite II, Quaad refrigeratu aere ueſpertino. Paulo poſt: Et rurſus paſcit quaad contenebrauit. Nec multò infra: Quaad conualuerunt. Rem nouam hic adnotaſſe contentus, nihil immutaui.

1 Indicabo à quibus ſcriptoribus reperias.) Optimi exemplaris diuerſitas, locutioniſque nouitas ſcrupulum mihi iniecerunt, ne aliquod hic mendum lateat. ſed ne antiqua quidem ſcriptura omni labe uacat. Reperitas, enim habet. Quare uideant eruditi, an Repetas, legendum ſit:

ipſis enim rem dubiam incertam relinquo.

1 Dadis, Dionyſius Euphiton, Euphorion.) *Duo niſi fallor, erant in his uerbis magna errata: nanque, Oades,* Dionyſius *περὶ φυτῶν &c. antea legebatur.* Refert *autem ſcriptores rei ruſticæ per ordinem literarum.* Vera *igitur eſt antiqua lectio, niſi aliquid mendi in tertio nomine ſit. nam proprium nomen illud eſſe omnino credo, nec περὶ φυτῶν ullo pacto legi debere puto.* Idem *error apud* Columellam *erat: qui totum hunc locum à* Varrone *acceptum, iiſdem penè uerbis pertractat, niſi quòd in manu ſcriptis* Columellæ *exemplaribus non* Euphiton*, ſed* Euethon*, eſt.* Maluimus *tamen in re incerta (neque enim in nomen huius rerum ruſticarum auctoris unquam incidi)* M. Varronis *codicum fidem ſequi, quàm* Columellæ. *illos enim fideliores experti ſumus.*

2 Sementiuis *ferijs &c.)* Ita *ſemper ſcriptũ in his libris inueni. nam paulo item poſt,* Num *feriæ ſementiuæ.* Apud *Catonem etiam,* Pira Volema, Anitiana, *&* Sementiua.

2 Sol *ſi perpetuò ſit, aut nox.)* Eundem *locum, quem hic adducit* Varro, *intelligit (ut opinor)* Sex. Pompeius, *cùm inquit,* Torrens *principaliter pro exurens ponitur ut eſt apud* Pacuuium *in* Antiopa, Flammeo *uapore torrens terræ fœtus exuſſerit.* Verba *tamen non parum diuerſa.*

2 Si *non diffinderem meo inſititio ſomno meridie.)* Hic *locus turpiter fœdatus erat in omnibus excuſis libris. nos in manu ſcriptis antiquioribus penè integrum inuenimus. hoc tantùm in illis uitij erat, quòd* Somnu, *pro ſomno, ſcriptum erat: quam maculam dum tollere uoluerunt ſiniſtri quidam emendatores, magis locum inquinarunt.* Elegantia *horum uerborum, & ſententiæ etiam ip-*

c.i.

ſius ſplendor hanc ſine multo noſtro labore caſtigationem confirmat. Inſititium ſomnum μεταφορικῶς appellat, meridianum, qui tanquam inſeritur & adnectitur longo illi ſomno noctis. nam Diffinderem, diuiderem ſignificare, perſpicuum eſt. Eãdem ſententiam, parum immutatis uerbis, pronuntiauit libro III. cum inquit: Vbi æſtate diẽ meridie diuidere ſoleam.

2 Qui uiritim cis Ariminum datus eſt.) Sic locum caſtigauimus. Antiqua lectio, Cæſarem imundatus eſt. Excuſi antea codices inter ſe diſcrepabant: in alijs enim, Cæſennatibus datus eſt: in alijs, Cæſare iubente datus eſt, legebatur. Eruditi & ingenioſi uiri nunc cogitabunt noſtráne coniectura melior ſit: nam aliquid omnino libertatis adſumendum fuit, ſi locum corrigere uelles: deprauatus enim manifeſtò erat. nos autem modicè ea, ut opinor, uſi ſumus.

2 Contra auream imaginem.) Optimus omnium codex hac parte mendoſus eſt: ſic enim in illo, Contra aurum imago. Receptam lectionem retinui: ueterem tamen notam ſtudioſis eſſe uolui.

2 Illi interea ad noſ. Et Stolo num &c.) Multa hîc reſtituimus, ſecuti fidem optimorum codicum: in quibus aliqua licentia uſi ſumus, nunc exponemus: ne ſi noſtra ſedulitas probata nõ fuerit, noſtra culpa uetuſti libri infamẽtur.

2 Nam non modò ouum illud.) Antiqua lectio, Nam non modò cum illud. Ouum caſtigauimus, ex his quæ ſequuntur. Credimus enim in hac re iocari Varronem, ſiue Agrium potius qui loquitur. Quòd ſi ritum illũ apud alium auctorem expoſitum inueniremus, manifeſtius tota res intelligeretur.

2 Dum id nobiſcum unà uideatis.) Antiqua hæc eſt

lectio, ne minimum quidem immutata. ID, *autem ouum, intelligi debere arbitror,* VIDEATIS. *Nam paulo ante, Sed ne illud quidem ouum uidimus. ambæ autem hæ uoces in excuſis libris immutatæ erant.*

2 Ad te enim rudem eſſe.) *Vetus hæc eſt lectio. fortaſſe Ad te, pro, Apud te: ut in* II *de Oratore, Tum cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiſerat. Nam quod huic ſententiæ reſpondeat, paulo poſt* Fuiſſe, *ex iiſdem antiquis legimus.*

2 *Colonus in agro ſurculario ne capra natum paſcat.) Ita emendaui ex uetuſto codice, & ex illo loco libri* II, Ne *colonus capra natum in fundo paſcat. Nam ueteres libri aliquantulum deprauati. ſic enim habent,* Ne *capra tum paſcat. Prima igitur ſyllaba huius uerbi* Natum, *defecerat.*

2 In *arcem non inigi.)* Inigi, *quemadmodum eſt in antiquis libris, ſcripſi: quo uerbo ſæpe* M. Varro *uſus eſt.* Sex. Pompeius: Inigere *pecus, eſt agere.*

2 *Aut alia metalla.) Veteres libri hac parte inquinati,* Aliam *& aliam & alia. caſtigauimus,* Alia, *& alia metalla. eſt enim non parum elegans modus dicendi.* Catullus, Hæc *atque illa dies, atque alia, atque alia.*

2 Sed *id modo quod ex ſatione.) Ita coniectura ducti emendauimus. recepta lectio ſententiæ repugnare uidebatur.* Hic *locus in eodem hoc libro non parum iudicium noſtrum adiuuat.* Quoniam *fructum, inquit, arbitror eſſe fundi eum, qui ex eo ſatus naſcitur utilis ad aliquam rem. Doctiores tamen hoc uidebunt.*

2 Vel Tarquennam *audiui.) Vetus hæc eſt lectio.* Tarquenna *nomen, ut arbitror, proprium anagnoſtæ.*

2 In *meis pedib.)* Quamuis *hîc manu ſcriptos cum ex-*

cauſis codices conſentire inuenerim, quod tamen ipſe cogitaui, alijs narrare libet. Vereor ne tres hæ uoces abundét, & potius declaratio aduerbij illius, quod paulo ante poſitum eſt, quàm Varronis uerba fuerint. ut cùm ante dixerit, Salus hîc maneto: aliquis ſupra mediam uocem, ut ubi ſalutem manere uellet apertius intelligeretur, addiderit, In meis pedib. Iudicium etiam meum, ut opinor, adiuuat, quòd ſi hæ uoces illinc deijciantur, duo illa membra cantionis parem propè numerum ſyllabarum habebunt, & ſimiliter deſinent: quæ res in huiuſmodi rebus curioſè quæri ſolent.

5 *Qui inſcribuntur* φυτῶν ἱστορίας. *Et alteri* φυτικῶν αἰτιῶν.) *Vetus hæc eſt lectio, ne parum quidem à nobis immutata. Ita ſæpe à ueteribus auctoribus libri Theophraſti citantur, quod ex Athenæo multis locis cognoſci poteſt, quamuis nunc in excuſis libris aliam inſcriptionem habeant.*

6 *Qui ſurſum magis hyeme.) In manu ſcriptis hîc Suſum, & Deoſum ſine r, quemadmodum ferè ſemper. nos conſuetudinem noſtri temporis ſecuti ſumus. Docent tamen Grammatici & Surſum, & Suſum, ueteres dixiſſe.*

8 *Acratophoron uinum.) Antiqui libri ueram lectionem retinent, Acratophoro. Eſt autem Acratophoron uaſis genus. Cicero de Finib. libro III, Ne hoc ephippijs & acratophoris potius, quàm proegmenis, & apoproegmenis concedatur.*

9 *Itaque in Veijs ut in Pupinia.) Veteres libri hac parte corrupti. communem lectionem multis de cauſis non probamus, eámque ab aliquo emendatore repoſitam arbitramur. Modus loquendi, quo infra utitur Varro, aperit hîc aliter legi debere: ut cum ait, In agro pingui, ut*

in Hetruria, &c. in mediocri autem terra, ut in Tiburti. Nec tamen locum reſtituere potuimus. Macrum, ſterilémque agrum eſſe Pupiniam, docet Cicero contra Rullum.

10 *Is modus acnua appellatur.*) Hanc *lectionem in omnibus antiquioribus libris inueni. nam communem, peruulgatámque inanem puto. Columellæ ueteres codices in illo loco libri* V, *Sed hunc actum prouinciæ* Bæticæ *ruſtici agnam uocant: agnuam ſcriptum habent: id eſt eodem modo, quo hîc* Varronis *priſci codices. nam* C *in* G, *ac contrà, facilè commutabant ueteres librarij.* Vete*rem igitur ſcripturã illic quoque reſtitui.. Quòd niſi addidiſſet* Columella, *actum illũ à ruſticis prouinciæ* Bæ*ticæ ita appellatum, cum* M. Varro *tradat Latine acnuã uocari, omnia, ut arbitror, conuenirent.* Ego *quod potui ad hunc locum illuſtrandum præſtiti.*

10 *Quod habet ſcrupula* CCLXXXVIII.*quantum as.*) Hæc *eſt uetus, eadémque ſyncera lectio. Quàm corrupta communis eſſet, facilè perſpici poteſt. nam hunc locum reſtitutum mirificè adiuuare ſtudioſos literarum in ponderibus ac menſuris intelligendis perſpicuum eſt.* Vn*ciam* XXIIII *ſcrupula habere, omnes nouerunt, & ex* XII *uncijs, quæ aſſem conficiunt, ſummam illam ſcrupulorum confici, patet.* Vnde *uerè* M. Varro *tradidit iugerum habere ſcrupula* CCLXXXVIII, *quantum as. Quod tamen ad orthographiam pertinet, ambobus locis ſcripulum i, non u, prima ſyllaba habet.*

10 Antiquus *noſter ante bellum* Punicum *&c.*) Lo*cus, ut arbitror, egregiè reſtitutus, in antiquioribúſque libris fideliter conſeruatus.* Vnum *tantùm erat quod impro uidos lectores turbare potuit, & ut ſuſpicor, anſam tot er-*

roribus præbuit: Antiquos enim ſcriptum erat antiqua conſuetudine, quæ multum in his libris retenta eſt: nam ouom, auos, equos, paſſim pro ouum, auus, equus, ſcriptum eſt. De ſententia dubitari non poteſt: nam Sext. quoque Pompeius inquit, Centuriatus ager in CC iugera deſcriptus, quia Romulus Cētenis ciuibus ducena iugera tribuit.

10 Quæ duplicata eſt quadrata in omnes quatuor partes.) Manu ſcripti libri, Centuria eſt quadrata &c. Quæ ſi mendo uacat lectio, intelligit M. Varro centuriam illam, quæ uetus nomen habebat, quanuis ſummam iugerum duplo maiorem haberet. Et ſanè ueriſimile eſt, ita loqui Varronem, quemadmodum etiam Sext. Pompeius facit. quanuis enim non oſtendat ſe loqui de duplicata, ea illi tribuit quæ duplicatæ conueniunt. tunc enim omnes, Centuriam cum audiebant, duplicatam (quanuis nihil adderetur) intelligebant. Centuria, inquit Sextus, in agris ſignificat ducena iugera. In V de lingua Latina M. Varro, quo loco rationem nominis reddere debuit, totam rem explicauit: Centuria prima centum iuguribus dicta, poſt duplicata retinuit nomen. Vt arbitror, nonnulli correctores, cùm Centuriæ nomen attenderent, nec cogitarent Varronem conſuetudine loquendi ſui temporis uti, mendum eſſe ſuſpicati, uerba commutarunt. Nam uix fieri poſſe puto, ut in aliquibus peruulgatam lectionem manu ſcriptis codicibus inuenturus non fuerim, ſi illa uera huius loci ac germana eſſet. Quod uolent tamen de hac re docti uiri iudicabunt.

10 Latera longa pedum ∞ ∞ C.) Cum ſtudium meum exprimendæ antiquitatis nō bene percepiſſent operæ quæ poſtea libros excuſerunt, integrum hunc locum

depravarunt. Quibus enim notis ſumma pedum, quæ centuriam conficiunt, in optimo exemplari deſcripta eſt, iiſdem in noſtro codice deſignari uolebam. Sic *autem in illo ſcriptum eſt,* Pedum ∞ ∞ C Ɖ Typographi *lineā, qua poſtrema litera diſſecta eſt, lituram eſſe credentes, ut arbitror, literam totam tanquam à me deletam, reliquerunt, falſúmque numerum pedum poſuerunt.* Neque hoc *tantum hoc loco fecere, ſed in tertio etiā libro in eadē re lapſi ſunt, quo facilius quid eos deceperit ſuſpicari potui.* Ita *enim ille quoque locus legi debet,. capite 5.* Longum P. ƉCCCCL. Non *ſolum autem hanc notam in fideliſſima* Varronis *codice, ſed in aliis etiam priſcis monimentis inueni: ut* Romæ *in uetere lapide, qui laudes* Dioclis *agitatoris exculptas habet.* Eſt *autē in uolumine* Epigram. *ant. urb. 17, exſcriptus.* Duo *igitur hi loci corrigendi, nec ſedulitas mea ſtudiúmque renouandæ uetuſtatis reprehendendum: quanuis res hîc aliorum culpa malè ceſſerit.*

11 Sin *cogare ſecundum flumen ædificare, curandum ne aduerſum eum ponas.)* Ita *habent antiqui libri: quæ ſi recipitur lectio, reſpondit* M. Varro *alio genere, ac ſupra uſus fuerat flumini. nam magis uſitatè dixiſſet* ID, *non* EVM, *tanquam ſi fluuium aut amnem antea poſuiſſet.* Sententia *ſanè idonea eſt.* Idem *etiam ſignificare uolens* Plinius, *inquit,* Neque *iuxta paludē ponendā eſſe, neque aduerſo amne.* In *peruulgata lectione mendum eſſe facilè omnes qui attentè perſpicient, uidebūt. nā & rei ipſi & iis quæ ſupra tradiderat* Varro, *ſententia ipſius repugnat. dixerat enim uillam ad exortus æquinoctiales aptiſſimam eſſe.* Eurū *autem ab ortu ſolis flare quis neſcit? uentóſque qui inde ſpirant ſaluberrimos eſſe.* In *ſecundo etiam libro* Geoponicon Didymi *nomine hæc leguntur:*

τὸ δὲ πᾶν σχῆμα τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς ποιητέον, καὶ τὰς θύρας: οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἄνεμοι πνέοντες, ὑγιεινότεροι.

13 Fructus, ut eſt uinum, &c.) Totum locum ad ueterem lectionem reduximus.

13 Si quiete reciperare.) Antiqua hæc lectio: quæ, ut arbitror, multò elegãtior eſt illa quam deiecimus. Recipe-rare, reficere hîc ſignificat.

13 Quod enim infertur recens minus bonum.) Longè diuerſa priſca lectio, uel potius totus locus in antiquis inquinatus: eam notam faciemus, ſi fortè ex ijs ueſtigijs reſtitui locus poſſit. Quis enim ſcit an communis hæc, & peruulgata ex ingenio repoſita ſit? quod ſæpe in his libris factum animaduertimus: Quod enim quam recẽs, quod cõ facit melius. Ita in melioribus. nam in ſemiuetere pro Cõ facit, Conflauit legimus. cætera eadem erant.

13 Et pauimento procliui in lacum, quod ſæpe, &c.) Antiqua hæc lectio. nam quæ in medio plura uerba poſita erant, in nullis à nobis manu ſcriptis inuenta ſunt: ea declarationem alicuius fuiſſe arbitramur. quod tamen uerbis illis declaratur, ſine ipſis intelligi pulchrè poſſe manifeſtum eſt.

14 Prætereuntis laſciui non metuet faciem ardentem.) Verbum uiatoris, quod ante uocem prætereuntis erat, inde ſuſtulimus. nam in ueteribus libris à nobis inuentum non eſt, & hîc poſitum nimis otioſum foret. nam ſine illo Prætereuntis idem ſignificat. Libro VI de lingua Latina M. Varro, Et ideo ſecundum uiam, quò prætereuntis admoneant, & ſe fuiſſe, & illos eſſe mortales.

15 Ne familiæ rixentur cum uicinis.) In excuſis omnibus & manu ſcriptis ita legi: uerùm ſi Noniũ audias,

aliter locus legi debet: affirmat enim ille M. Varronem *hîc* Rixent *ſcripſiſſe. cum enim de contrarijs generibus uerborum diſſereret, docuit* Rixat, *pro* Rixatur, *à ueteribus poſitũ fuiſſe, pluréſque locos* Varronis, *ut hoc probaret, ad teſtimonium uocauit. poſtremus autem hic eſt,* Ne *familiæ rixent cum uicinis. Quanuis enim in excuſis De rerum natura libro primo ſcriptum ſit, lapſus hic fuit librarij. &* Rerum *ruſticarum libro primo, manifeſtò legi debet: nam ita ſæpe in inſcriptionibus librorum, & alijs etiam partibus apud* Nonium *peccatum eſt, ut huiuſcemodi menda minime perturbare nos debeant.*

15 *Quod ubi id pote, ut ibi: quod eſt campus, nulla potior.)* Ita *habent antiqui libri, quam ueram eſſe lectionem puto, etſi diligens librarius mendoſam putauit, ad eámque notam adpoſuit: poteſt tamen fieri, ut falſò eam ſuſpectam habuerit.* Duriuſcula *ſanè locutio, quales non paucæ ſunt huius auctoris: ſententiam tamen & plenam & bonam habet. nam* Pote *appellaſſe ſæpe ueteres, quod poſteriores* Poſſibile *dixerunt, ſatis planum eſt.*

15 *Ac colit aliquot corbulas uuarum.)* Apud Noniũ *qui hunc locum adducit,* Cogit *legitur: mendoſè tamen, ut puto. nullus enim liber tot mendis ſcatet, quot* Nonius.

16 Vt *quercus, ſic iuglandes, &c.)* Ita *ex ingenio emendaui, ſpero ſanè caſtigationem hanc ſtudioſis uiris probatum iri.* Volui *tamen puſillum licentiæ quo uſus fueram, aperire. nam in antiquiſſimo & optimo libro* Iugulãdes *ſcriptum obſeruaui, ut in illo etiam loco in eodem hoc libro,* Nuces *iugulandes in harena.*

17 *Quos obærâtos noſtri uocitarunt.)* In *manu ſcriptis* Obærarios, *mendoſè tamen, ut puto. itaque receptam lectionem conſeruaui, libro* VII *de lingua* Latina, *ut ab*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ære obæratus.

17 *Et more incolarum è nouitijs requiſito.)Corruptiſſimus locus in antiquis exemplaribus, & quæ in illis leguntur, non parum ab his diuerſa ſunt. Omnibus ingenij uiribus contendi, ex priſcis ueſtigijs uerã lectionem indagare, nec quicquam tamen profeci. ſagacioris ingenij alij, quod adipiſci non potui, fortaſſe conſequentur.* Vetus lectio, *Et in eo eorum è nouitijs reliquiſitio ad priorem, &c.*

17 *Facilius enim his quàm minoribus natu.)* Veteres *libri hac parte perturbati, & fortaſſe uitioſi,* Facilius e*nim ij, quàm minore, &c. niſi,* Ei quàm minori, *legendum ſit: quod tamen durum eſſet. antea enim numero multitudinis de uillicis locutus fuerat, & id ſtatim etiam fecit.* Præterea *infrà, ubi de operarijs ſermo eſt, unitatis numero in illis legitur* Imitetur, & Animaduertat: *ubi autem de his qui præſunt, non multò poſt,* Illis, & Coerceant: *contrà ac in impreſſis: quæ nos omnia reliquimus, & tamen adnotare uoluimus.*

17 Ad *inijciendum uoluptatem.)* Idem *de hoc loco dicere poſſum quod de proximo ſuperiore.* Vetus lectio: Ini*ciendum uoluptatem præfectorum honore aliquo habendo, & de operarijs qui præſtabunt alios.* Fortaſſe *pro* Vo*luptatem,* Voluntatem *legendum eſt. has enim uoces ſæpe imperiti librarij confundebant, ut in* Quintiliano *quoque libro* VIII *(ita enim arbitror locum illum legendum)* Quæ *corrumpi ſpecioſiſſimi hominis tam obuia uoluntate non poſſet.* Et *in* Lucretio: *nam ſic locus deprauatus in ſecundo libro reſtitui debet,*

Libera per terras, unde hæc animantibus extat,
Vnde eſt hæc, inquam, ſatis auulſa uoluntas?
Per quam progredimur, quò ducit quenque uoluptas.

Eædem igitur hîc quoque uoces inter ſe locum commutarant,& in cunctis impreſſis libris uitiũ antea erat,quod ſententiam per ſe parum planam, magis etiam obſcurabat.Agit enim ſummæ eloquentiæ & artis poeta,de declinatione Atomorum , qua Epicurus ſempiternum motum interruperat, & animis hominum libertatem acquiſiuerat.Voluntatem hîc liberã appellat Lucretius, quod Græci τὸ ἑκούσιον uocant,per quam fati neceſſitatem & perpetuam illam cauſarum ſeriem refellit. Cum enim homines illuc ſe ferre poſſint quò animus inclinat, atque inde diſcedere unde idẽ auertit, omnis illa uis fatalis inanis eſſe intelligitur.Plurimis autem de cauſis,ac pro maximarum rerum introductione,declinationem hanc excogitauit Epicurus: non minimum,ut improbis ac facinoroſis hominibus facilem ſui purgandi rationem eriperet: illuc enim omnes confugere conſueuerunt,& ſuorum flagitiorum culpam in Fatum reijciunt : quòd ſibi neceſſitatem peccandi impoſitam eſſe dicant,nec ſe ullo pacto poſſe contra Fati leges repugnare. Veritus igitur ille,ne facinoribus ſuis homines hoc pacto ueniam impetrarent,Fatum ſuſtulit,& animos noſtros liberos eſſe declarauit:quod Lucretius poſtremo uerſu ſignificauit,

Per quam progredimur,quò ducit quenque uoluptas.

Per quam, liberã ſcilicet uoluntatem, deferimur illuc quò appetitio & alicuius rei deſiderium nos rapit.

Huius emendationis me admonuit Franciſcus Medices, iuuenis ingenio,doctrina,probitate inſignis, & qui ad magnarum rerum atque artium ſcientiam, adiunxit hanc quoque elegantiſſimi poetæ cognitionem. nam eum accuratè legit,& unus omnium omnes ipſius ſenſus optimè percepit. quod uerius me aſſerere poſſe arbitror,cum

& ipſe quoque in Lucretij lectione, ac Epicuri decretis mediocriter uerſatus ſim. De hac autem corporum indiuiduorum motione, quam κατὰ παρέγκλισιν Epicurus appellabat, & Cicero in Primo περὶ τελῶν, & in libro de Fato copioſe diſſeruit: & Plutarchus in commentario, quo oſtendit Stoicos ea decreuiſſe quæ inter ſe non bene hærerent, ac uita etiam, factiſque eoſdem à decretis ſuis diſſentire, & in illo ſermone, quo diſputantes ingenioſos uiros inducit, utræ animantes prudentiores, quæ in terra, an quæ in aqua degant, necnon in alio etiam commentario, quem ſcripſit de ortu animi, à Platone expoſito in Timæo. Quibus omnibus in locis Stoicos accuſat, quòd cum puſillam rem, tenuémque, atomum ſcilicet unam minimo loci ſpatio de uia exire, concedere Epicuro nolint, ut plurimæ atque utiliſſimæ res fiant, ipſi abſurda multa ac hominibus incommoda moleſtáque effingant. Quanuis enim Epicureis Plutarchus alijs temporibus non ualde æquus eſſet, ut qui tamen maiore odio aduerſus Stoicos flagraret, rem quam nõ ualde probat, contra illos defendit, ac multo tolerabiliorem, quàm commenta ipſorum eſſe tradit.

18 De familia: Cato dirigit.) In antiquiſſimo libro, & hîc, & alijs in locis, hoc uerbum E in prima ſyllaba habet, quemadmodum ſanè ueteres ſcribebant. cuius rei argumentum etiam eſt etymon, quod habet uerbum Derectarij. id autem in XLV. libro Pandectarum eſt, De extraordinarijs criminibus. L. Saccularios, Item qui derectarij appellãtur: hoc eſt, hi qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo, plùs quàm fures puniendi ſunt.

18 Vt ſi ſit confragoſus, &c.) Antiqua lectio diuerſa, Quod ſi confragoſus, atque arduis cliuis. receptam tamen retinui.

18 *In agro Liguſtico montano.)* *In optimo & antiquiſſimo codice nunquam* Liguſtico, *ſed aut* Liguſco, *aut* Liguſco. *hîc* Liguſco. *In* II *libro* Liguſti, *de bubus ſermo eſt. In* III *iterum* Liguſcos: *Secundum Italiam contra montes* Liguſcos. *Nihil in his tribus locis uariaui, priſcam tamen ſcripturam notam facere uolui. Quærendum an* Liguſcos, *ut* Hetruſcos *uetuſti ſcriptores dixerint.*

19 *In uinea iugerum* C. *aſinorum iugum, aſinum molarium.)* Ex *uetere ſcriptura locum reſtituimus, unum tantum reliquimus.* Molendarium *enim pro* Molarium, *uetuſtiſſimum exemplar habebat. apud* Catonem *tamen* Molarium. *hunc enim ipſius locum exprimit: Aſinos ploſtarios* II, *aſinum molarium.* In *ſemiuetere codice* Molendinarium, *quo uerbo* Iuriſconſulti *etiam uſi ſunt, & hæc fortaſſe uera* M. Varronis *lectio. quamuis enim ſententias* Catonis *recitet, non tamen iiſdem ſemper uerbis refert: ut ſupra.* Cato *enim* Aſinos *ploſtarios* II, Varro *Aſinorum iugum dixit.*

19 *Sed etiam qui non ſolum, &c.)* *Lectionem eam retinui, quam formis olim in hac urbe excuſi libri habebãt. eandem enim in manu ſcriptis inueni, & in peruetuſto inprimis, cuius maxime auctoritatem ſequor. nec me latet* Venetijs *excuſos ualde ab hac diſſentire.* Opinor *autem cum locus obſcurus ſit, & fortaſſe decurtatus, aliquem qui corrigere uoluit, ut illi codices habent, ex ingenio reſtituiſſe. Cũ multa autem illic & addita & immutata ſint, tam libere mihi à priſcis ueſtigijs diſcedendum non putaui.*

20 Nec *non ita ſi incidit, ut ſit uitandum.)* Antiquiſſimum *fideliſſimúmque exẽplar diſſentit ab hac lectione, quam & in aliquibus excuſis, & in ſemiuetere etiam inueni. non tamen & ipſum mendo uacat, aut certam ali-*

quam ſententiã habet. Animaduertendum tamen, an ueræ germanǽque lectionis ueſtigia illa ſint. nam hac quam ſupra poſui, non ualde delector : & eam etiam nonnulli, nihil tamen melius adferentes, uariarunt. Eſt igitur hæc optimi codicis lectio, Nec non tra ſi incidit, &c. *Vt autem nihil relinquam quod poſſit ſtudioſos adiuuare, uidẽdum eſt, an unius literæ immutatione ita legi debeat,* Nec contra ſi incidit ut ſit uitandum: *hoc ſenſu, Quemadmodum ueterani boues è campeſtribus in montana loca non deducendi, ita contra ex duris & aſperis locis nõ reformidandum in plana & campeſtria deducere. Hoc enim à noſtris etiam agricolis diligenter obſeruari ſolet.*

20 In *furcas deſtitutas incluſerit.) Manu ſcripti omnes quos uidi, ita habẽt. nam formis antea excuſi* Deſtinata *mẽdoſè legunt.* Nonius *docet,* Deſtitui *uetuſtis ſcriptoribus ſignificare etiam rurſus ſtatui: atque id exemplo* Næuij *gymnaſtico confirmat,* In alto nauem iubet deſtitui anchoris. *&* Cæcilij *ſymbolo,* Deſtituit omnes ſeruos ad menſam ante ſe. *Vidẽdum autem an locus antiqui poetæ qui adducitur à* Cicerone *in eruditiſſima epiſtola ad* Pætum, *eodem intellectu hoc uerbum habeat,* Ita me deſtituit nudum. *quod tamen non affirmo, ut de re ualde incerta & obſcura.*

21 Et *interdiu clauſos dormire.)* Verba *quæ hæc in excuſis olim ſequebantur, in manu ſcriptis non leguntur: ea autem ſunt,* Cathena iunctos, ut ſoluti acriores fiant. *Videndum igitur an noua ſint, & ab aliquo correctore aut declaratore addita.*

22 Vt *funes, reſtes, tegetes.)* Totum *hunc locum* Nonius *adducit.* Tegetes, *inquit à tegendo.* Varro *de* Re *ruſtica libro I,* Sic quæ fiunt de cannabi, lino, iunco, &c. *Mendoſè*

tamen apud eum, de cannebino iunco legitur.

22 Vineaticæ *opus eſſe ſex,ſirpiculæ* V.) Emendãdum, Vineaticæ *opus eſſe* X L. Hæc *enim ſumma apud* Catonem *eſt.præterea in optimo exemplari huius lectionis nõ parua ueſtigia remanent,*Eſſe *exi ſirpiculæ*.E *enim litera inutiliter iterata eſt,& ex* I, *quod eſt poſt* X, *faciundum* L.*ita erit* X L.*& cum* Catonis *ſumma congruet.*

23. *Quæ cibi ſunt maioris.*)In *excuſis antea libris,*Suci: *in manu ſcriptis omnibus* Ibi,*ſcriptum inueni. quare una addita litera,*Cibi,*caſtigaui.*In *ſemiuetere codice poſt* Maioris,Virtutis,*additum erat.ſupra enim neque* Suci,*neque* Cibi *habebat. quare ita locum ſuppleui:audacter tamen & barbaré.*

23 *Cum nec dum ſiliculam capit.*) In *cunctis manu ſcriptis,*Cum dominus *ſiliculam,inueni:quæ ſcriptura uitiũ omnino habet. nec tamen temerè omnes arbitror antiquos ab impreſſis diſſentire.*

23 Vnde *utendo quid facias.*) Viendo, *legi debere oſtendit* Nonius,*qui uim huius uerbi declarans,auctoritate* M.Varronis *utitur,& hunc ipſum locum adducit.*Peruetuſtus *igitur etiã codex hac parte mendoſus eſt , in quo* Vtendo,*legitur.* Sed *aliud etiam quod non minus perturbat,in eo hîc eſt.nam poſt* utendo L.*poſitum eſt,* Vndè utendo L.*quid facias.& contra ea uerba in margine mendi nota adpoſita.* Hæc *(fateor) me res multum torſit, ac diu ſolicitum habuit, nec aliquid quod probarem, unquam excogitare potui.*Antea *ubi* Licinius *nomen,in antiquiſſimo* L.*tantum. ut ibi,*Fructus *ſolent diſperire* L.*dubium enim,&c.* Item *de numero ruſticorum ,* Tempeſtati,*inertiæ,indulgentiæ* L. *horum neuter,&c. quod quanuis rationem non habeat,& culpa omnino librarij com-*

miſſum ſit(neque enim L.Lucilius *ſignificat)tamen tolerari poteſt. nam ſermonem ab alio ſuſcipi ſignificat, hîc locum non habet.* Hoc *in alijs etiam locis inueni,quæ indicabo cum ad ea peruenero. neque enim nunc magis turbare lectorem uolo.*

23 Deſitis *ſeminibus.)* A*ntiqui libri* Deſſitis.R*eceptam lectionem ſuſpectam* habeo:*nondum tamen*, quod *libenter ſequar,inuenio.*

25 Neque *propter eas adſerunt uites.)* Vetus *lectio,*Ne*que propter eos ut adſerunt,&c. & paulo ſupra,* Neque *eos creſcere.*Re*ceptam lectionem retinui.*

27 Et *ſimul glæbis à ſole percalefactis.)* Ita *locum reſtitui.antea enim* Cauis, *mendoſé in omnibus excuſis legebatur.*Vetus *lectio* Clæbis.Q*ui obſeruaſſet cũ æ diphthongo glæbæ ſcribi debere (ita autem in priſcis monimentis hæc dictio ſcripta eſt) nullo negotio potuit locum corrigere. nam* C & G *paſſim confundunt ueteres librarij*. Præ*terea ſententia multo elegantior mirificè confirmat hanc caſtigationem.*

28 Subtilius *diſcretis temporibus.)* A*ntea,*Deſcriptis. Mendum *ortum,quia in antiquis* Deſcretis, *uetere orthographia ſcriptum eſt,ut in* Derigo,Deuertor.Libro I I,*in ijs uetuſtis codicibus:*E*a partes hábet nouem,deſcretas terternas.*Ille *enim locus,& ueteris ſcripturæ,& intellectus huius uerbi ualde accommodatum exemplum eſt.*

29 Putari *in primis.)* Nihil *uariaui. diuerſi tamen hîc ſunt antiqui libri:* In *pratis,enim habent.* Ingenioſiores *uidebunt, an in recepta uitium ſit: mihi ſanè illa aliquantulum ſuſpecta eſt.*

29 Exta *deis cum dabant, porricere dicebant.)* Sic *ex ingenio emendaui.antea enim* Porrigere,*corruptè legebatur.*

tur. Veteres enim librarios has literas commutare ſolitos, manifeſtum eſt. Adnotaui in optimo exẽplari Graces,& Alagriores,pro Crates,& Alacriores,ſcriptũ eſſe:& contra Viraulta,& Fricora,pro Virgulta & Frigora. Porricere,exta dare,nõ Porrigere,antiqui in re diuina facienda uocabant:quod teſtimonio etiam Vergilij confirmari poteſt, qui in V. AEneidos

-extáque ſalſos

Porriciam in fluctus.

dixit.nam ita eum ſcripſiſſe nobiles Grãmatici oſtendunt.

30 *Quod ſi quæ folia amittere.) Ita locum reſtitui, rectè,ut opinor. Vt autem facilius iudicari poſſit, ueterem lectionem multum à peruulgata diſcrepantem,adponam: Quod ſi quæ folia mittere ſolent ante frõdere incipere[nt] ſtatim ad ſerendum idonea non ſunt. Primam ſyllabam indefinito tempori addendam cenſui, & pro Mittere, Amittere ſcribendum, ut per quæ folia amittere ſolent,intelligat quæ Græci appellant* φυλλοβολοῦντα. *Animaduerti enim M. Varronem ita conuertere ex Theophraſto* φυλλοβολεῖν. *Reliqua opera noſtra non indigebant:nam integra erant.Sententia autem plana,ut eo reſtituto in antiqua ſcriptura, cætera recta ſint: communis autem uitia perſpiciantur.*

31 *Vites pampinari,ſed à ſciente.) Græci* βλαστολογεῖν *appellant.Theophraſtus,quem etiam M. Varro expreſſit* πρῶτον μὲν καὶ μέγιστόν ἐστιν ἡ κλάσις. &c. δεύτερον δὲ καὶ τρόπον τινὰ τούτῳ παραπλήσιον, βλαστολογία. καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἀδύναται τὰ ποῖα συμφέρει καταλιπεῖν, καὶ τὰ ποῖα ἀφαιρεῖν, καὶ πρὸς τοὺς ἑτέρους καρποὺς, καὶ πρὸς τὴν ὅλην φύσιν.

31 *Eiuncidum enim ſarmentum propter infirmitatem ſterile.) Vetus lectio. In excuſis autem libris Eiunci-*

d.i.

dum. *Duo ſunt loci apud auctorem hunc maculoſi, ut opi- nor: hic & alter in* II *libro, ubi diſſerit de paſtoribus: quorum ſiquis alterutrum emendarit, ambos emendarit. Ille tamen, ut uidetur, deprauatior: ipſe hunc etiam ualde ſuſpectum habeo. cum ad eum peruenero, accuratius ite- rum de hac re diſputabo. nam in ſuperioribus uerbis men dum nullum eſſe puto.* Fuerunt *tamen qui locum corre- ctione indigere exiſtimantes, multa uariarunt, atque id con tra fidem priſcorum codicum.*

31 Exim *mutatis literis.)* Ita *ex ingenio emẽdaui, par- ua licentia uſus in excuſis,* Ex *immutatis.* Exim *reſpondet aduerbio quod ante poſuerat,* Primò. Hîc *etiam multa longe à uetere ſcriptura in quibuſdam impreſſis libris uariata ſunt.*

31 Ex *altera parte.)* Veteres *libri hîc perturbati.* Receptam *lectionem retinui, antiquam autem nunc notam faciam,* Ex *altera parte parit capreolum, is eſt coliculus uiteus intortus, ut cincinnus: is enim uitis quibus teneat id qua ſerpit ad locum capiendum quo capiendo capreo- lus dictus.*

31 Ocinum *dictum à* Græco *uerbo* ὠκέως, *quod ualet citò.)* Ita *legi debere arbitror, & ita in ueteribus libris ſcriptum inueni. nam in antiquis quoque* Plinij *codicibus ſic locus ille legitur, libro decimooctauo, capite* XVI, Var- *ro appellatum à celeritate proueniendi a* Græco, *quod di- cunt, ωκέως.* Hîc *autem* Varronis *locus, quàm inquinatus ſit apud* Nonium Marcellum *facilè omnes uidere poſ- ſunt.* Ocinum, *inquit, quod ocimum dicimus:* Varro *de* Re *ruſtica libro primo.*

31 Id *eſt pabuli ſegete.)* In *antiquis libris,* Id *eſt fa- buli ſegete.* Nam *ſic etiam non multo ante in iiſdem locis*

ille ſcriptus eſt, Et *nonnunquam fabulia . in excuſis autem,*Fabalia.

31 *Antequam genat ſiliquas.)* In *excuſis* Gerat,*men doſe:in manu ſcriptis omnibus* Genat,*rectè.*Hunc *locum deprauarunt qui* Geno,*Latinum eſſe uerbum neſciebant, & à uetuſtiſſimis crebro uſurpatum.* Priſcianus *libro* X. Gigno *genui,pro quo* Geno *uetuſtiſſimi protulerunt.* Varro *in* Andabata,Sed *quod hæc loca aliquid genunt. cuius infinitum paſſiuum* Lucretius *in* I I I *protulit,*

-tanto magis inficiandum,

Totum *poſſe extra corpus durare,geníque.*

In *libro quoque* X X X Pandectarum,De *legatis & fideicommiſ.* L. Qui *filiabus.ſic locus ille legitur in* Florentino *exemplari,*Siquis *ita legauerit, ſi qua filia mihi genitur,ei hæres meus centum dato .* Plurimis *autem locis hoc uerbum apud* Varronem *temerè ſublatum fuerat.*

31 A` *quo quod indigent potu poma dicta eſſe poſſunt.)* Nonius Potui *hîc à* Varrone *ſcriptum fuiſſe tradit,de numeris & caſibus,*1414. *Datiuus pro ablatiuo.* Siſenna Hiſtoriarũ *libro* I I I I,Alij *ſaltui ac uelocitati certare.* Varro *de* Re *ruſtica libro primo,* A` *quo quod indigent potui poma dicta eſſe poſſunt.* Communem *lectionem conſeruaui,quam etiam in antiquis libris repperi .* Habent *autem illi hîc etiam* L.*de quo ſupra locutus ſum:quæ nota fortaſſe aliqua fuit,quales multas in antiquis libris ueteres ponebant . potuit etiam illa hanc nouam locutionem quam adnotauit* Nonius,*indicare.*

Quod *ad ueterem orthographiam pertinet , duo hîc admonere poſſumus,* Reſicari,& Sicari, *hoc capite contra huius temporis conſuetudinem in antiquis libris ſcriptum eſſe, quemadmodum etiam hoc ipſo in libro, ubi de*

d.ij.

meſſionis generibus agit. Et *manipulum,ut quenque ſubſicuerunt* . & eodem loco, Vt *ſtramentum medium ſubſicent.nam eãdem rationem habet,quod (ubi de modis quibus metirẽtur rura agit)in peruetuſto ſcriptum eſt,* In *ſubſicium eſſe unciã agri:pro* In *ſubſecium.* & *quod contrariã rationẽ habere uidetur,*Sagenantur,*pro* Saginātur.

34 XL. *die uix exiſtant.)* Hæc *eſt uetus lectio.antea in excuſis,*Exeant : *quemadmodum ſanè alibi quoque* M. Varro *locutus eſt,ut hoc ipſo in libro,* Primùm *plerunque è terra exit hordeum diebus* VII. Potuit *tamen orationem uelle uariare.nam* Exiſtere,*præclarè hoc etiã ſignificare arbitror.* Cicero *de* Diuinatione *libro* II, Tages *quidam dicitur in agro* Tarquinienſi, *cum terra araretur,* & *ſulcus altius eſſet impreſſus,extitiſſe repente.*

35 Terra *ad ea obruẽda puluinos fieri*) Antiqui *libri hac parte perturbati.quare communi lectione conſeruata,ueterem nunc notam faciã, ſi poſſit aliquam utilitatem afferre* , Terra *adruenda puluinos,*&c. Cætera *hic reſtituta,ex iiſdem libris ſumpta ſunt,*& *uitio carent.*

37 Τριακάδα *alij.)* Hanc *lectionem reſtitui è uetuſtis libris,in quibus ſine ulla macula conſeruata eſt.eã autem ueram eſſe facilè omnes intelligere poſſunt.*Quẽ *Athenienſes diem* ἕνην καὶ νέαν *appellant,inquit* Varro: *alij* Græci τριακάδα *uocant.*Ariſtophanes *lepidiſſimus poeta in hac uoce iocatus eſt,in fabula quam* νεφέλας *inſcripſit:* ἕνη γὰρ ἐστὶ καὶ νέα τις ἡμέρα.Interpres *ipſius multa de omni hac re,*& *cõſuetudine* Athenienſium *enumerandi dies menſis expoſuit* . Quemadmodum *autem apud* Laertium *legimus,primus* Solon τριακάδα, ἕνην καὶ νέαν *appellauit.*

37 Ni *decreſcenti* Luna *tondens caluus fiam.)* Antiqua *lectio reſtituta : niſi quòd uetere more ſcribendi illa*

Tondes caluos,habebat.ſed N *ſæpe relinquere ſolebant:ut,* Prægnas,*pro* Prægnans:*contra autem quandoque addere,ut in* Thenſauros. *&* Caluos,*ut* Equos,Auos,*ſingulari numero,nominandi caſu ſcriptum fuit.*

37 Ad *alia in præparãdo.) Ita locum reſtitui ex antiquis libris. ſic etiam infra loquitur,*Ad *alia arandum. nec multo poſt,*Ad *quædam bipalio uertenda terra.* Deceperat *librarios, quòd hîc præpoſitio* Ad *, per* T *ſcripta eſt,*At:*ut duobus etiam locis qui conſequuntur.*Magis *tamen peccarunt quòd* Alia,*hinc ſuſtulerunt.*

37 *Faciendi ſcrobes)* Scrobes *hîc* Varro *uirili genere dixit,quemadmodum* Nonius *ueteres etiam alios feciſſe oſtendit. nam muliebri quoque genere uocabantur. ubi autem de hac re diſſeruit,inquit,* Varro *ruſticarũ rerum libro primo,* Scrobiculum *dicit.* Scrobiculum ὑπουρισικῶς *in his libris appellatum non memini me legiſſe.quare aut ſub aliquo mendo hoc nomen in codicibus* Varronis *latet,aut memoria* Nonij *uacillauit.*

37 *Vſque eò, ut* Theophraſtus *ſcribat.)* Locus *quem intelligit*Varro,*eſt in primo* φυτῶν ἱστορίας, 8, ἤγυν ἐν τῷ λυκείῳ ἡ πλάτανος ἡ κατὰ τὸν ὀχετὸν ἔτι νέα οὖσα περὶ τρεῖς καὶ τριάκοντα πήχεις ἀφῆκεν.

38 *Ita bubus,ac ſuibus.)* In *antiquis libris* Subus, *ut etiam illo loco* II.*libri de ſubus nemini ignotum.conſuetudinem tamen noſtri temporis retinui, & ſi ſcio doctos uiros huius ætatis hanc orthographiam probaſſe & ſecutos eſſe.*

38 Robuſta *aliqua materia.)Antiqua hæc lectio.antea* Robuſtea.Cato,Arbores *ſtipites robuſtas facito,aut pineas.* A' Robore *igitur* Robuſtus. Plinius *hoc præceptum* Varronis *ſignificauit, cum inquit libro* XVII. *cap.* IX,

Palo è robore depacto fieri iubet.

39 *Quæ transferuntur è terra in terram.*) Plura hîc erant uerba quæ in antiquis non inueniuntur. nam quod in illis primum eſt uerbum, poſt ultimum à nobis adductum, Viuas radices, eſt: non Viuæ radices, ut in excuſis. Locus obſcuritatem non paruam in ſe habet, & fortaſſe lacer eſt. Nam cum ſemina quatuor generum eſſe tradat, tria tantum genera hîc numerat. Perſuaſum autem mihi eſt, uerba quæ in impreſſis erant, auctoris non eſſe: nihil enim uideo Varronem addere quod ad diuiſionem eam pertineat, ſed hanc IIII generum partitionem ſequi. Nonnulli negandi particulam adiunxerant improbè, niſi fallor, ac perperam. nam quæ transferuntur è terra in terram genus ſeminis eſt, & nouellas ſtirpes ſic appellat.

40 *Quod eſt principium genendi.*) Hæc uera eſt lectio: in excuſis eadem ſententia, ſed alio uerbo, Oriendi, legitur. manu ſcripti codices, Cenendi, uſitato errore G in C commutandi. De hoc uerbo paulo antè copioſius diſſerui. Infra item, Ad genendum, emendaui, ubi eodem pacto antea peccatum fuerat.

40 *Si ſunt ſemina in aere, ut ait Phyſicus Anaxagoras.*) Hæc omnia à Theophraſto tradũtur III libro φυτῶν ἱστορίας, 25, Ἀναξαγόρας μὲν τὸν ἀέρα πάντων φάσκων ἔχειν σπέρματα, καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεννᾶν τὰ φυτά. Repetuntur etiã primo libro φυτῶν αἰτιῶν, 22

40 *Vt cupreſſi: non enim galbuli, qui naſcuntur, id eſt tanquam pilulæ paruæ.*) Sententia expreſſa è Theophraſto: illius enim hæc uerba ſunt in primo libro φυτῶν αἰτιῶν: καὶ δυσόρατα καὶ μικρὰ καὶ τῶν δένδρων ἔνια σπέρματα τυγχάνει, καθάπερ καὶ τῆς κυπαρίττου: ταύτης γὰρ

οὐχ ὅλος ὁ καρπὸς σφαιροειδής ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐγγινόμενον ἐν τούτῳ λεπτὸν, καὶ ὥσπερ πιτυῶδες καὶ ἀμενηνόν.

40 *In ſicco & macro ſolo.*) Hic etiam locus à Theophraſto tranſlatus: hæc ipſius uerba ſunt è primo libro φυτῶν αἰτιῶν: δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰς χώρας προσλαμβάνειν τὰς οἰκείας ὥρας, καὶ πρὸς τὰς δένδρων φύσεις. ἐπεὶ τὰ μὲν ἔνυδρα, τὰ δὲ ξηρὰ καὶ λεπτόγεια, καὶ ἄμεινον τὸ ἔαρ: οἰκεῖον γὰρ οὕτως διὰ τὸ ὀλίγον ἔχειν τὸ ὑγρόν. ἐν δὲ τῇ ἐυγέῳ καὶ πηλώδει, τὸ μετόπωρον: τοῦ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι διαμένει τὸ δάκρυον: ὁρίζονται δέ τινες τοῦτο τριάκοντα ἡμέραις.

40 *Vernum tempus idoneum, quo minus habet humoris.*) Hoc ordine in optimis exemplaribus hæc uerba collocata ſunt. in excuſis antea extrema quatuor præcedebant, quod affirmare auſim feciſſe aliquos qui crederẽt de uerno tempore dici, minus illud habere humoris. id autem falſum eſſet: nam illa referuntur ad ſiccum & macrum ſolũ: id enim uerè traditur habere minus humoris. Præter antiquorum codicũ fidem. Theophraſti locus ſupra à nobis adductus, docet illam eſſe eorum ſedẽ. nam ipſe quoque Theophraſtus huius ſententiæ auctor hunc ordinem amauit.

40 *Quod ex arbore per ſurculos &c.*) Cõmuni lectione conſeruata ueterẽ ſcripturam omnibus adponam, perturbatam illam quidem & maculoſam, quæ tamen fortaſſe opem adferre poſſit ad ueriorem indagandam, Quod ex arbore per ſurclos defertur in terram ſi in humum demittitur in quibuſdam cum eſt uidendum &c.

40 *Vt ea deplantes potius, quàm defringas.*) Vergilius in eadem re exponenda hoc uerbo uſus eſt,

—aut ſumma defringe ex arbore plantas.

Accepit autem illud à doctiſſimo & politiſſimo hoc

ære obæratus.

17 Et *more incolarum è nouitijs requiſito.*)Corruptiſſimus locus in antiquis exemplaribus, & quæ in illis leguntur, non parum ab his diuerſa ſunt. Omnibus ingenij uiribus contendi, ex priſcis ueſtigijs uerã lectionem indagare, nec quicquam tamen profeci. ſagacioris ingenij alij, quod adipiſci non potui, fortaſſe conſequentur. Vetus lectio, Et *in eo eorum è nouitijs reliquiſitio ad priorem, &c.*

17 Facilius *enim his quàm minoribus natu.*) Veteres libri hac parte perturbati, & fortaſſe uitioſi, Facilius enim ij, quàm minore, &c. niſi, Ei quàm minori, legendum ſit: quod tamen durum eſſet. antea enim numero multitudinis de uillicis locutus fuerat, & id ſtatim etiam facit. Præterea infrà, ubi de operarijs ſermo eſt, unitatis numero in illis legitur Imitetur, & Animaduertat. ubi autem de his qui præſunt, non multò poſt, Illis, & Coerceant: contrà ac in impreſſis: quæ nos omnia reliquimus, & tamen adnotare uoluimus.

17 Ad *iniÿciendum uoluptatem.*) Idem de hoc loco dicere poſſum quod de proximo ſuperiore. Vetus lectio: Iniciendum uoluptatem præfectorum honore aliquo habendo, & de operarijs qui præſtabunt alios. Fortaſſe pro Voluptatem, Voluntatem legendum eſt. has enim uoces ſæpe imperiti librarij confundebant, ut in Quintiliano quoque libro VIII (ita enim arbitror locum illum legendum) Quæ corrumpi ſpecioſiſſimi hominis tam obuia uoluntate non poſſet. Et in Lucretio: nam ſic locus deprauatus in ſecundo libro reſtitui debet,

Libera per terras, unde hæc animantibus extat,
Vnde eſt hæc, inquam, fatis auulſa uoluntas?
Per quam progredimur, quò ducit quenque uoluptas.

Eædem igitur hîc quoque uoces inter ſe locum commutarant,& in cunctis impreſſis libris uitiũ antea erat,quod ſententiam per ſe parum planam, magis etiam obſcurabat.Agit enim ſummæ eloquentiæ & artis poeta,de declinatione Atomorum , qua Epicurus ſempiternum motum interruperat, & animis hominum libertatem acquiſiuerat.Voluntatem hîc liberã appellat Lucretius, quod Græci τὸ ἑκούσιον uocant,per quam fati neceſſitatem & perpetuam illam cauſarum ſeriem refellit. Cum enim homines illuc ſe ferre poſſint quò animus inclinat, atque inde diſcedere unde idẽ auertit, omnis illa uis fatalis inanis eſſe intelligitur.Plurimis autem de cauſis,ac pro maximarum rerum introductione,declinationem hanc excogitauit Epicurus: non minimum,ut improbis ac facinoroſis hominibus facilem ſui purgandi rationem eriperet: illuc enim omnes confugere conſueuerunt,& ſuorum flagitiorum culpam in Fatum reijciunt : quòd ſibi neceſſitatem peccandi impoſitam eſſe dicant,nec ſe ullo pacto poſſe contra Fati leges repugnare. Veritus igitur ille,ne facinoribus ſuis homines hoc pacto ueniam impetrarent,Fatum ſuſtulit,& animos noſtros liberos eſſe declarauit:quod Lucretius poſtremo uerſu ſignificauit,

Per quam progredimur,quò ducit quenque uoluptas.

Per quam, liberã ſcilicet uoluntatem, deferimur illuc quò appetitio & alicuius rei deſiderium nos rapit.

Huius emendationis me admonuit Franciſcus Medices, iuuenis ingenio,doctrina, probitate inſignis, & qui ad magnarum rerum atque artium ſcientiam, adiunxit hanc quoque elegantiſſimi poetæ cognitionem. nam cum accuratè legit,& unus omnium omnes ipſius ſenſus optimè percepit. quod uerius me aſſerere poſſe arbitror,cum

& ipſe quoque in Lucretij lectione, ac Epicuri decretis mediocriter uerſatus ſim. De hac autem corporum indiuiduorum motione, quam κατὰ παρέγκλισιν Epicurus appellabat, & Cicero in Primo περὶ τελῶν, & in libro de Fato copioſe diſſeruit: & Plutarchus in commentario, quo oſtendit Stoicos ea decreuiſſe quæ inter ſe non bene hærerent, ac uita etiam, factiſque eoſdem à decretis ſuis diſſentire, & in illo ſermone, quo diſputantes ingenioſos uiros inducit, utræ animantes prudentiores, quæ in terráne, an quæ in aqua degant, necnon in alio etiam commentario, quem ſcripſit de ortu animi, à Platone expoſito in Timæo. Quibus omnibus in locis Stoicos accuſat, quòd cum puſillam rem, tenuémque, atomum ſcilicet unam minimo loci ſpatio de uia exire, concedere Epicuro nolint, ut plurimæ atque utiliſſimæ res fiant, ipſi abſurda multa ac hominibus incommoda moleſtáque effingant. Quanuis enim Epicureis Plutarchus alijs temporibus non ualde æquus eſſet, ut qui tamen maiore odio aduerſus Stoicos flagraret, rem quam nõ ualde probat, contra illos defendit, ac multo tolerabiliorem, quàm commenta ipſorum eſſe tradit.

18 *De familia: Cato dirigit.) In antiquiſſimo libro, & hîc, & alijs in locis, hoc uerbum E in prima ſyllaba habet, quemadmodum ſanè ueteres ſcribebant. cuius rei argumentum etiam eſt etymon, quod habet uerbum Derectarij. id autem in XLV. libro Pandectarum eſt, De extraordinarijs criminibus. L. Saccularios, Item qui derectarij appellãtur: hoc eſt, hi qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo, plùs quàm fures puniendi ſunt.*

18 *Vt ſi ſit confragoſus, &c.) Antiqua lectio diuerſa, Quod ſi confragoſus, atque arduis cliuis. receptam tamen retinui.*

18 *In agro Liguſtico montano.) In optimo & antiquiſſimo codice nunquam Liguſtico, ſed aut Liguſco, aut Liguſto. hic Liguſco. In II libro Liguſti, de bubus ſermo eſt. In III iterum Liguſcos: Secundum Italiam contra montes Liguſcos. Nihil in his tribus locis uariaui, priſcam tamen ſcripturam notam facere uolui. Quærendum an Liguſcos, ut Hetruſcos uetuſti ſcriptores dixerint.*

19 *In uinea iugerum C. aſinorum iugum, aſinum molarium.) Ex uetere ſcriptura locum reſtituimus, unum tantum reliquimus. Molendarium enim pro Molarium, uetuſtiſſimum exemplar habebat. apud Catonem tamen Molarium. hunc enim ipſius locum exprimit: Aſinos ploſtarios II, aſinum molarium. In ſemiuetere codice Molendinarium, quo uerbo Iuriſconſulti etiam uſi ſunt, & hæc fortaſſe uera M. Varronis lectio. quamuis enim ſententias Catonis recitet, non tamen iiſdem ſemper uerbis refert: ut ſupra. Cato enim Aſinos ploſtarios II, Varro Aſinorum iugum dixit.*

19 *Sed etiam qui non ſolum, &c.) Lectionem eam retinui, quam formis olim in hac urbe excuſi libri habebãt. eandem enim in manu ſcriptis inueni, & in peruetuſto inprimis, cuius maxime auctoritatem ſequor. nec me latet Venetiis excuſos ualde ab hac diſſentire. Opinor autem cum locus obſcurus ſit, & fortaſſe decurtatus, aliquem qui corrigere uoluit, ut illi codices habent, ex ingenio reſtituiſſe. Cũ multa autem illic & addita & immutata ſint, tam liberè mihi à priſcis ueſtigiis diſcedendum non putaui.*

20 *Nec non ita ſi incidit, ut ſit uitandum.) Antiquiſſimum fideliſſimúmque exẽplar diſſentit ab hac lectione, quam & in aliquibus excuſis, & in ſemiuetere etiam inueni. non tamen & ipſum mendo uacat, aut certam ali-*

quam ſententiã habet. Animaduertendum *tamen,an ue-ræ germanǽque lectionis ueſtigia illa ſint.nam hac quam ſupra poſui,non ualde delector : & eam etiam nonnulli, nihil tamen melius adferentes,uariarunt.* Eſt *igitur hæc optimi codicis lectio,*Nec *non tra ſi incidit,&c.*Vt *autem nihil relinquam quod poſſit ſtudioſos adiuuare,uidẽdum eſt,an unius literæ immutatione ita legi debeat,*Nec *contra ſi incidit ut ſit uitandum:hoc ſenſu,* Quemadmodum *ueterani boues è campeſtribus in montana loca non deducendi,ita contra ex duris & aſperis locis nõ reformidandum in plana & campeſtria deducere .* Hoc *enim à noſtris etiam agricolis diligenter obſeruari ſolet.*

20 In *furcas deſtitutas incluſerit.)* Manu *ſcripti omnes quos uidi,ita habẽt.nam formis antea excuſi* Deſtinata *mẽdoſè legunt.*Nonius *docet,* Deſtitui *uetuſtis ſcriptoribus ſignificare etiam rurſus ſtatui:atque id exemplo* Næuij *gymnaſtico confirmat ,* In *alto nauem iubet deſtitui anchoris. &* Cæcilij *ſymbolo ,* Deſtituit *omnes ſeruos ad menſam ante ſe.* Vidẽdum *autem an locus antiqui poetæ qui adducitur à* Cicerone *in eruditiſſima epiſtola ad* Pætum,*eodem intellectu hoc uerbum habeat ,* Ita *me deſtituit nudum. quod tamen non affirmo,ut de re ualde incerta & obſcura.*

21 Et *interdiu clauſos dormire.)*Verba *quæ hæc in excuſis olim ſequebantur,in manu ſcriptis non leguntur: ea autem ſunt,*Cathena *iunctos,ut ſoluti acriores fiant.* Videndum *igitur an noua ſint, & ab aliquo correctore aut declaratore addita.*

22 Vt *funes,reſtes,tegetes.)* Totum *hunc locum* Nonius *adducit.*Tegetes,*inquit à tegendo.* Varro *de* Re *ruſtica libro* I,Sic *quæ fiunt de cannabi, lino,iunco,&c.* Mendoſè

tamen apud eum, de cannebino iunco legitur.

22 *Vineaticæ opus eſſe ſex, ſirpiculæ* V.) *Emendãdum, Vineaticæ opus eſſe* X L. *Hæc enim ſumma apud Catonem eſt. præterea in optimo exemplari huius lectionis nõ parua ueſtigia remanent, Eſſe exi ſirpiculæ.* E *enim litera inutiliter iterata eſt, & ex* I, *quod eſt poſt* X, *faciundum* L. *ita erit* X L. *& cum Catonis ſumma congruet.*

23. *Quæ cibi ſunt maioris.*) *In excuſis antea libris, Suci: in manu ſcriptis omnibus Ibi, ſcriptum inueni. quare una addita litera, Cibi, caſtigaui. In ſemiuetere codice poſt Maioris, Virtutis, additum erat. ſupra enim neque Suci, neque Cibi habebat. quare ita locum ſuppleui: audacter tamen & barbaré.*

23 *Cum nec dum ſiliculam cæpit.*) *In cunctis manu ſcriptis, Cum dominus ſiliculam, inueni: quæ ſcriptura uitiũ omnino habet. nec tamen temerè omnes arbitror antiquos ab impreſſis diſſentire.*

23 *Vnde utendo quid facias.*) *Viendo, legi debere oſtendit Nonius, qui uim huius uerbi declarans, auctoritate M. Varronis utitur, & hunc ipſum locum adducit. Peruetuſtus igitur etiã codex hac parte mendoſus eſt, in quo Vtendo, legitur. Sed aliud etiam quod non minus perturbat, in eo hîc eſt. nam pòſt utendo L. poſitum eſt, Vndè utendo L. quid facias. & contra ea uerba in margine men di nota adpoſita. Hæc (fateor) me res multum torſit, ac diu ſolicitum habuit, nec aliquid quod probarem, unquam excogitare potui. Antea ubi Licinius nomen, in antiquiſſimo L. tantum. ut ibi, Fructus ſolent diſperire L. dubium enim, &c. Item de numero ruſticorum, Tempeſtati, inertiæ, indulgentiæ L. horum neuter, &c. quod quanuis rationem non habeat, & culpa omnino librarij com-*

miſſum ſit(neque enim L.Lucilius *ſignificat)tamen tolerari poteſt. nam ſermonem ab alio ſuſcipi ſignificat, hîc locum non habet.* Hoc *in alijs etiam locis inueni,quæ indicabo cum ad ea peruenero. neque enim nunc magis turbare lectorem uolo.*

23 *Deſitis ſeminibus.)* A*ntiqui libri* Deſſitis.*Receptam lectionem ſuſpectam habeo:nondum tamen, quod libenter ſequar,inuenio.*

25 Ne*que propter eas adſerunt uites.)* Vetus *lectio,*Ne*que propter eos ut adſerunt,&c. & paulo ſupra,* Neque *eos creſcere.*Re*ceptam lectionem retinui.*

27 Et *ſimul glæbis à ſole percalefactis.)* I*ta locum reſtitui.antea enim* Cauis, *mendoſè in omnibus excuſis legebatur.*V*etus lectio* Clæbis.Q*ui obſeruaſſet cũ æ diphthongo glæba ſcribi debere(ita autem in priſcis monimentis hæc dictio ſcripta eſt) nullo negotio potuit locum corrigere. nam* C & G *paſſim confundunt ueteres librarij .* Præ*terea ſententia multo elegantior mirificè confirmat hanc caſtigationem.*

28 S*ubtilius diſcretis temporibus.)* A*ntea,*Deſcriptis. M*endum ortum,quia in antiquis* Deſcretis, *uetere orthographia ſcriptum eſt,ut in* Derigo,Deuertor.Libro II,*in ijs uetuſtis codicibus:*E*a partes habet nouem,deſcretas terternas.*I*lle enim locus,& ueteris ſcripturæ,& intellectus huius uerbi ualde accommodatum exemplum eſt.*

29 . P*utari in primis.)* N*ihil uariaui. diuerſi tamen hîc ſunt antiqui libri:* I*n pratis,enim habent.* I*ngenioſiores uidebunt, an in recepta uitium ſit: mihi ſanè illa aliquantulum ſuſpecta eſt.*

29 Ex*ta deis cum dabant, porricere dicebant.)* S*ic ex ingenio emendaui.antea enim* Porrigere,*corruptè legeba-*

tur. Veteres enim librarios has literas commutare ſolitos, manifeſtum eſt. Adnotaui in optimo exẽplari Grates,& Alagriores,pro Crates,& Alacriores,ſcriptũ eſſe:& contra Viraulta,& Fricora,pro Virgulta & Frigora. Porricere,exta dare,nõ Porrigere,antiqui in re diuina facienda uocabant:quod teſtimonio etiam Vergilij confirmari poteſt, qui in V. AEneidos

-extáque ſalſos
Porriciam in fluctus.

dixit.nam ita eum ſcripſiſſe nobiles Grãmatici oſtendunt.

30 *Quod ſi quæ folia amittere.) Ita locum reſtitui, rectè,ut opinor. Vt autem facilius iudicari poſſit, ueterem lectionem multum à peruulgata diſcrepantem,adponam: Quod ſi quæ folia mittere ſolent ante frõdere inciperunt ſtatim ad ſerendum idonea non ſunt. Primam ſyllabam indefinito tempori addendam cenſui, & pro Mittere, Amittere ſcribendum, ut per quæ folia amittere ſolent, intelligat quæ Græci appellant* φυλλοβολοῦντα. *Animaduerti enim M. Varronem ita conuertere ex Theophraſto* φυλλοβολεῖν. *Reliqua opera noſtra non indigebant: nam integra erant. Sententia autem plana, ut eo reſtituto in antiqua ſcriptura, cætera recta ſint: communis autem uitia perſpiciantur.*

31 *Vites pampinari,ſed à ſciente.) Græci* βλαστολογεῖν *appellant. Theophraſtus, quem etiam M. Varro expreſſit* πρῶτον μὲν καὶ μέγιστόν ἐστιν ἡ κλάσις. &c. δεύτερον δὲ καὶ τρόπον τινὰ τούτῳ παραπλήσιον, βλαστολογία. καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἀδύναται τὰ ποῖα συμφέρει καταλιπεῖν, καὶ τὰ ποῖα ἀφαιρεῖν, καὶ πρὸς τοὺς ἑτέρους καρποὺς, καὶ πρὸς τὴν ὅλην φύσιν.

31 *Eiuncidum enim ſarmentum propter infirmitatem ſterile.) Vetus lectio. In excuſis antea libris Eiunci-*

d.i.

dum. Duo *ſunt loci apud auctorem hunc maculoſi,ut opinor: hic & alter in* I I *libro, ubi differit de paſtoribus: quorum ſiquis alterutrum emendarit, ambos emendarit.* I*lle tamen,ut uidetur,deprauatior:ipſe hunc etiam ualde ſuſpectum habeo. cum ad eum peruenero, accuratius iterum de hac re diſputabo.nam in ſuperioribus uerbis mendum nullum eſſe puto.* Fuerunt *tamen qui locum correctione indigere exiſtimantes,multa uariarunt,atque id contra fidem priſcorum codicum.*

31 Ex*in mutatis literis.)* I*ta ex ingenio emēdaui,parua licentia uſus in excuſis,*Ex *immutatis.* Ex*in reſpondet aduerbio quod ante poſuerat ,* Primó . Hîc *etiam multa longe à uetere ſcriptura in quibuſdam impreſſis libris uariata ſunt.*

31 Ex *altera parte.*) Veteres *libri hîc perturbati.* Re*ceptam lectionem retinui, antiquam autem nunc notam faciam,* Ex *altera parte parit capreolum, is eſt coliculus uiteus intortus,ut cincinnus:is enim uitis quibus teneat id qua ſerpit ad locum capiendum quo capiendo capreolus dictus.*

31 O*cinum dictum à* Græco *uerbo* ὠκέως,*quod ualet citó.)* I*ta legi debere arbitror, & ita in ueteribus libris ſcriptum inueni. nam in antiquis quoque* Plinij *codicibus ſic locus ille legitur,libro decimooctauo,capite* X V I,Var*ro appellatum à celeritate proueniendi a* Græco,*quod dicunt, ocios.* Hîc *autem* Varronis *locus, quàm inquinatus ſit apud* Nonium Marcellum *facilè omnes uidere poſſunt.* O*cinum,inquit,quod ocimum dicimus:* Varro de Re *ruſtica libro primo.*

31 I*d eſt pabuli ſegete.)* In *antiquis libris,*I*d eſt fabuli ſegete.*Nam *ſic etiam non multo ante in iiſdem locis*

ille ſcriptus eſt, Et *nonnunquam fabulia . in excuſis autem,*Fabalia.

31 *Antequam genat ſiliquas.)* In *excuſis* Gerat,*men doſe:in manu ſcriptis omnibus* Genat,*recte.*Hunc *locum deprauarunt qui* Geno,*Latinum eſſe uerbum neſciebant, & à uetuſtiſſimis crebro uſurpatum.* Priſcianus *libro* X. *Gigno genui,pro quo* Geno *uetuſtiſſimi protulerunt.* Var*ro in* Andabata,Sed *quod hæc loca aliquid genunt. cuius infinitum paſſiuum* Lucretius *in* I I I *protulit,*

-tanto magis inficiandum,

Totum *poſſe extra corpus durare,genique.*

In *libro quoque* X X X Pandectarum,De *legatis & fideicommiſ.* L.*Qui filiabus.ſic locus ille legitur in* Florentino *exemplari,*Siquis *ita legauerit, ſi qua filia mihi genitur,ei hæres meus centum dato .* Plurimis *autem locis hoc uerbum apud* Varronem *temerè ſublatum fuerat.*

31 *A' quo quod indigent potu poma dicta eſſe poſſunt.)* Nonius Potui *hîc à* Varrone *ſcriptum fuiſſe tradit,de numeris & caſibus,*1414. Datiuus *pro ablatiuo.* Siſenna Hiſtoriarũ *libro* I I I I,*Alij ſaltui ac uelocitati certare.* Var*ro de* Re *ruſtica libro primo,* A' *quo quod indigent potui poma dicta eſſe poſſunt.* Communem *lectionem conſeruaui,quam etiam in antiquis libris repperi .* Habent *autem illi hîc etiam* L.*de quo ſupra locutus ſum:quæ nota fortaſſe aliqua fuit,quales multas in antiquis libris ueteres ponebant . potuit etiam illa hanc nouam locutionem quam adnotauit* Nonius,*indicare.*

Q*uod ad ueterem orthographiam pertinet , duo hîc admonere poſſumus,* Reſicari,*&* Sicari, *hoc capite contra huius temporis conſuetudinem in antiquis libris ſcriptum eſſe, quemadmodum etiam hoc ipſo in libro, ubi de*

meſſionis generibus agit. Et *manipulum,ut quenque ſubſicierunt* . & *eodem loco,* Vt *ſtramentum medium ſubſicent.nam eãdem rationem habet,quod (ubi de modis quibus metirẽtur rura agit)in peruetuſto ſcriptum eſt,*In *ſubſicinum eſſe unciã agri:pro* In *ſubſecinum*.& *quod contrariã rationẽ habere uidetur,*Sagenantur,*pro* Saginátur.

34 XL. *die uix exiſtant.)* Hæc *eſt uetus lectio.antea in excuſis,*Exeant *: quemadmodum ſanè alibi quoque* M. Varro *locutus eſt,ut hoc ipſo in libro,* Primùm *plerunque è terra exit hordeum diebus* VII. Potuit *tamen orationem uelle uariare.nam* Exiſtere,*præclarè hoc etiã ſignificare arbitror.* Cicero *de* Diuinatione *libro* II, Tages *quidam dicitur in agro* Tarquinienſi, *cum terra araretur,* & *ſulcus altius eſſet impreſſus,extitiſſe repente.*

35 Terra *ad ea obruẽda puluinos fieri)* Antiqui *libri hac parte perturbati.quare communi lectione conſeruata,ueterem nunc notam faciã, ſi poſſit aliquam utilitatem afferre* , Terra *adruenda puluinos,*&c. Cætera *hîc reſtituta,ex ijſdem libris ſumpta ſunt,*& *uitio carent.*

37 Τριακάδα *alij.)* Hanc *lectionem reſtitui è uetuſtis libris,in quibus ſine ulla macula conſeruata eſt.eã autem ueram eſſe facilè omnes intelligere poſſunt.*Quẽ Atheniẽſes *diem* ἕνην καὶ νέαν *appellant,inquit* Varro*: alij* Græci τριηκάδα *uocant.*Ariſtophanes *lepidiſſimus poeta in hac uoce iocatus eſt,in fabula quam* νεφέλας *inſcripſit:* ἕνη γάρ ἐστὶ καὶ νέα τις ἡμέρα.Interpres *ipſius multa de omni hac re,*& *cõſuetudine* Athenienſium *enumerandi dies menſis expoſuit* . Quemadmodum *autem apud* Laertium *legimus,primus* Solon τριηκάδα,ἕνην καὶ νέαν *appellauit.*

37 Ni, *decreſcenti* Luna, *tondens caluus fiam.)* Antiqua *lectio reſtituta : niſi quòd uetere more ſcribendi illa*

Tondes caluos,habebat.ſed N ſæpe relinquere ſolebant:ut, Prægnas,pro Prægnans:contra autem quandoque addere,ut in Thenſauros. & Caluos,ut Equos,Auos,ſingulari numero,nominandi caſu ſcriptum fuit.

37 Ad alia in præparãdo.) Ita locum reſtitui ex antiquis libris. ſic etiam infra loquitur,Ad alia arandum. nec multo poſt,Ad quædam bipalio uertenda terra. Deceperat librarios, quòd hîc præpoſitio Ad, per T ſcripta eſt,At:ut duobus etiam locis qui conſequuntur.Magis tamen peccarunt quòd Alia,hinc ſuſtulerunt.

37 Faciendi ſcrobes) Scrobes hîc Varro uirili genere dixit,quemadmodum Nonius ueteres etiam alios feciſſe oſtendit. nam muliebri quoque genere uocabantur. ubi autem de hac re diſſeruit,inquit, Varro ruſticarũ rerum libro primo, Scrobiculum dicit. Scrobiculum ὑποκοριστικῶς in his libris appellatum non memini me legiſſe.quare aut ſub aliquo mendo hoc nomen in codicibus Varronis latet,aut memoria Nonij uacillauit.

37 Vſque eò, ut Theophraſtus ſcribat.) Locus quem intelligit Varro,eſt in primo φυτῶν ἱστορίας, 8, ἥγουν ἐν τῷ Λυκείῳ ἡ πλάτανος ἡ κατὰ τὸν ὀχετὸν ἔτι νέα οὖσα περὶ τρεῖς καὶ τριάκοντα πήχεις ἀφῆκεν.

38 Ita bubus,ac ſuibus.) In antiquis libris Subus, ut etiam illo loco II.libri de ſubus nemini ignotum.conſuetudinem tamen noſtri temporis retinui, & ſi ſcio doctos uiros huius ætatis hanc orthographiam probaſſe & ſecutos eſſe.

38 Robuſta aliqua materia.) Antiqua hæc lectio.antea Robuſtea.Cato,Arbores ſtipites robuſtas facito,aut pineas. A Robore igitur Robuſtus. Plinius hoc præceptum Varronis ſignificauit, cum inquit libro XVII. cap.IX,

Palo è robore depacto fieri iubet.

39 *Quæ tranſferuntur è terra in terram.)* Plura hîc erant uerba quæ in antiquis non inueniuntur. nam quod in illis primum eſt uerbum, poſt ultimum à nobis adductum, Viuas radices, eſt: non Viuæ radices, ut in excuſis. Locus obſcuritatem non paruam in ſe habet, & fortaſſe lacer eſt. Nam cum ſemina quatuor generum eſſe tradat, tria tantum genera hîc numerat. Perſuaſum autem mihi eſt, uerba quæ in impreſſis erant, auctoris non eſſe: nihil enim uideo Varronem addere quod ad diuiſionem eam pertineat, ſed hanc IIII generum partitionem ſequi. Nonnulli negandi particulam adiunxerant improbè, niſi fallor, ac perperam. nam quæ transferuntur è terra in terram genus ſeminis eſt, & nouellas ſtirpes ſic appellat.

40 *Quod eſt principium genendi.)* Hæc uera eſt lectio: in excuſis eadem ſententia, ſed alio uerbo, Oriendi, legitur. manu ſcripti codices, Cenendi, uſitato errore G in C commutandi. De hoc uerbo paulo antè copioſius diſſerui. Infra item, Ad genendum, emendaui, ubi eodem pacto antea peccatum fuerat.

40 *Si ſunt ſemina in aere, ut ait Phyſicus Anaxagoras.)* Hæc omnia à Theophraſto tradũtur III libro φυτῶν ἱςορίας, 25, Ἀναξαγόρας μὲν τὸν ἀέρα πάντων φάσκοντ' ἔχειν σπέρματα, καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεννᾶν τὰ φυτά. Repetuntur etiã primo libro φυτῶν αἰτιῶν, 22

40 *Vt cupreſſi: non enim galbuli, qui naſcuntur, id eſt tanquam pilulæ paruæ.)* Sententia expreſſa è Theophraſto: illius enim hæc uerba ſunt in primo libro φυτῶν αἰτιῶν: καὶ δυσόρατα καὶ μικρὰ καὶ τὸν δένδρων ἔνια σπέρματα τυγχάνει, καθάπερ καὶ τῆς κυπαρίττου: ταύτης γὰρ

οὐχ ὅλος ὁ καρπὸς σφαιροειδής ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐγγινόμενον ἐν τούτῳ λεπτὸν, καὶ ὥσπερ πιτυῶδες καὶ ἀμενηνόν.

40 *In ſicco & macro ſolo.*) Hic etiam locus à Theophraſto tranſlatus: hæc ipſius uerba ſunt è primo libro φυτῶν αἰτιῶν: δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰς χώρας προσλαμβάνειν τὰς οἰκείας ὥρας, καὶ πρὸς τὰς δένδρων φύσεις. ἐπεὶ τὰ μὲν ἔνυδρα, τὰ δὲ ξηρὰ καὶ λεπτόγεια, καὶ ἄμεινον τὸ ἔαρ: οἰκεῖον γὰρ οὕτως διὰ τὸ ὀλίγον ἔχειν τὸ ὑγρόν. ἐν δὲ τῇ ἐνγείῳ καὶ πηλώδει, τὸ μετόπωρον: τοῦ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι διαμένει τὸ δάκρυον: ὁρίζονται δέ τινες τοῦτο τριάκοντα ἡμέραις.

40 *Vernum tempus idoneum, quo minus habet humoris.*) Hoc ordine in optimis exemplaribus hæc uerba collocata ſunt. in excuſis antea extrema quatuor præcedebant, quod affirmare auſim feciſſe aliquos qui crederẽt de uerno tempore dici, minus illud habere humoris. id autem falſum eſſet: nam illa referuntur ad ſiccum & macrum ſolũ: id enim uerè traditur habere minus humoris. Præter antiquorum codicũ fidem. Theophraſti locus ſupra à nobis adductus, docet illam eſſe eorum ſedẽ. nam ipſe quoque Theophraſtus huius ſententiæ auctor hunc ordinem amauit.

40 *Quod ex arbore per ſurculos &c.*) Cõmuni lectione conſeruata ueterẽ ſcripturam omnibus adponam, perturbatam illam quidem & maculoſam, quæ tamen fortaſſe opem adferre poſſit ad ueriorem indagandam, Quod ex arbore per ſurclos defertur in terram ſi in humum demittitur in quibuſdam cum eſt uidendum &c.

40 *Vt ea deplantes potius, quàm defringas.*) Vergilius in eadem re exponenda hoc uerbo uſus eſt,

-aut ſumma defringe ex arbore plantas.

Accepit autem illud à doctiſſimo & politiſſimo hoc

ſcriptore, à quo omnia ferè præcepta quæ in Georgicis *ſuis tradidit, mutuatus eſt. nam multis locis præter ſententias uerba etiam ab eo ſumpſit.* Hanc *ego occaſionem nactus, tertium ab hoc præceptum apud eum poetam explicare uolo. eſt enim ualde obſcurum, & docti quoque uiri in eo interpretando lapſi ſunt:*

-néue oleæ ſylueſtres inſere truncos.

Non *enim* Truncos, *ſurculos appellat: id enim nimis durum eſſet: ſed* περιφραστικῶς *ſylueſtres truncos,* Oleaſtros *uocat: docétque magnopere peccare illos qui* Oleaſtros *inſerant: cuius rei cauſam reddit copioſe* . Sylueſtris *pyrus, aliǽque feræ arbores recte inſeruntur. ſunt enim ab hoc periculo cui obnoxiæ ſunt oleæ, uacuæ.* Oleaſtrum *tanto labore excolere nimis periculoſum eſt, propter caſus incendij. quòd ſi oliuetum incendio abſumptũ fuerit, quòd hoc uitio non laboret, id damnum tempus reparare conſueuit. uiuax enim arbor olea, & non facilè tota interimitur: pullulat enim è radicibus & rurſus ſyluam conficit. nam in oleaſtro etiam inſita olea fruticatur.* Sed *in ſylueſtri arbore natæ ſtirpes, & ipſæ ſylueſtres ſunt, atque ita nullum fructum agricolæ gignere poſſunt: quod ſatis planè in extrema parte declarauit poeta. nam inquit,*

Infelix ſuperat folijs oleaſter amaris.

Hoc *præceptum utile eſſe experimentũ nobis demonſtrauit. nam cum ſuburbani noſtri agri longo bello uaſtati eſſent, & omnes arbores excîſæ, oleæ reuixerunt: & non multis annis poſt, aliquos fructus dominis ferre cœprũt. taleæ enim apud nos ferè ſcrobes ſeruntur.* Quòd *ſi oleaſtris inſitis conſiti hi agri fuiſſent, damnum acceptum tempore inſtaurari non potuiſſet.* Hanc *ſententiam* Vergilij *fuiſſe, exiſtimaſſe* Seruium *manifeſtum eſt: inquit*

enim, Non *quòd non proſit, ſed propter caſum incendij*. Nonnulli *hoc periculum non cogitantes, aut non reformidantes ſtudioſe* Oleaſtros *inſerebant:* κοτινάδες *autem, ut* Pollux *docet, illæ appellabantur*. Nam Oleaſtri *firmius ſuis radicibus terræ hærent, & ſuccum alimentúmque uberius ducunt, unde ſpecioſior arbor fit*. Theophraſtus *hoc ſolere nonnullos accuratè his de cauſis præcipere, in primo libro* φυτικῶν αἰτιῶν *docet*. *Quare accuratius poeta noſter, ut hunc errorem alijs eriperet, de hac re diſſeruit*. Nam *qui in* Olea *ex oleaſtro ſurculos inſereret, fruſtra laboraret, nec ex ſuo ſtudio fructum aliquem caperet*. Hoc enim etiam addit Theophraſtus, ἐπεὰ ἀγέτις ἀνάπαλιν τὸ ἄγριον εἰς τὸ ἥμερον ἐμβάλλοι, διαφορὰν μέν τινα ποιήσει, καλλικαρπεῖν δὲ οὐκ ἕξει.

40 Demum *in oleagineis ſeminibus*.) Nihil *hîc uariaui. diuerſi tamen ſunt antiqui codices, & locus fortaſſe uitij aliquid habet: pro* Demum, *igitur in in illis* Dum: *ac non multo poſt, ubi in impreſſis*, Alij *clauolas: in ijſdem*, Alijs *clauolas*. Fortaſſe, Alij *ſclauolas, legẽdum eſt*. A` Nonio *hic locus adducitur*, Taleas *ſciſſiones lignorum, uel præſegmina* Varro *dicit de* Re *ruſtica libro primo &c*. Hæc *uerba ita apud eum leguntur*, Q*uas alij clabulas, alij taleas appellant*.

41 Q*uod inſeritur* Caniculæ *ſigno commodiſſimé*.) Vetus *lectio*, Q*ui fit caniculæ &c*. Totum *autem caput è* Theophraſto *trãſlatũ, libro primo* φυτῶν ἱστορίας, 123, τὸ δ᾽ ὕδωρ τῷ μὲν ἐνοφθαλμισμῷ πολέμιον: ἐκσήπει γὰρ καὶ ἀπόλλυσι παραῤῥέον διὰ τὴν ἀσθένειαν: διὸ καὶ ἐπὶ κυνὶ δοκεῖ ἀσφαλέστατον εἶναι.

41 V*as aliquod ſupra alligant*.) Theophraſtus, οἱ δὲ

χύτραν προσβάλλουσιν ὕδατος, ὥστε κατὰ μικρὸν ἐπιῤῥεῖν. &c.

41 Vt non denudes medullam.) ὥστε μὴ γυμνοῦν τὴν μήτραν.

41 Itaque uitem triduo ante &c.) Theophraſtus, 124, διὸ καὶ τὴν ἄμπελον προαποτέμνουσιν ἡμέραις τρισὶ πρότερον, ὅπως προαποῤῥῇ τὸ δάκρυον. In excuſis ſanè Theophraſti codicibus ἡμέραις τισὶ mendoſe, ut Varronis confirmatione cognoſcimus.

41 Contra in fico & malo punica &c.) ῥόα δὲ καὶ συκῇ καὶ ὅσα τούτων ἐστὶ ξηρότερα, παραχρῆμα.

41 Propter fœmineam mollitiam.) Ita habent antiqui libri: non mollitiem, ut in excuſis. Cicero in Partitionibus, Et lenitatem mollitia animi. Hic etiam locus totus è Theophraſto eſt tranſlatus, φανερῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων τοῦτο συμβαῖνον, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων: ἐναυξέστερα γὰρ τὰ θήλεα τῶν ἀῤῥένων, ὑγρότερα καὶ μανότερα τὴν φύσιν ὄντα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν δένδρων ῥόα μὲν καὶ συκῆ καὶ ἄμπελος εὐαυξῆ, φοίνιξ δὲ καὶ κυπάριττος καὶ δάφνη. καὶ πεύκη καὶ ἐλαία, δυσαυξῆ.

42 De medica in primis obſerues.) Prima duo uerba in nullis antiquioribus ſunt: manu ſcripti proximis temporibus tanquam inſcriptionem capitis illa habebant. nam, ut antea oſtendi, ante ſingulos libros, de quibus rebus illic ageretur adnotatum erat: nec poſtea in partibus ipſis aliquid adſcriptum: ſecundi autem ac tertij libri inſcriptiones perierunt. quare ex indice illo intelligi olim potuit, medicæ hîc diſciplinam tractari. Quòd ſi titulos ueteres Varronis haberemus, ſine ulla neceſſitate huc inculcata eſſe hæc uerba cognoſceremus. Quanquam alia

etiam ratione, de qua poſt diſputabo, ſi in manu ſcriptis codicibus inuenirentur, hic recte collocata eſſe poſſent.

42 *Quemadmodum ſcilicet cum pabulum.*) Pro ſcilicet, *in manu ſcriptis codicibus eſt nota illa, de qua bis antea locutus ſum, quæ quid ſignificet, nondum percepi: Quem.dmodum* L. *cum pabulum.*

44 *Et in Africa ad* By*zacium.*) Sic habent *antiqui libri, non ut ante excuſi omnes* Byrachium. Plinius *libro* XVII, *cap.* V, *cum inquit,* Contra *in* By*zantio Africæ illum centena, & quinquagena fruge fertilem campũ &c.* Eundem *locũ aut oppidum, de quo hic loquitur* Varro, *intellexit: mendum tamen in ea uoce eſt.*

44 *Quæ nata ſunt inquit.*) Ante *hæc uerba in excuſis,* Licinius: *in uetuſtiſſimis libris,* Ille: *infra poſt* Prægnãtia, *eadem illa litera, quæ nobis ſæpe moleſta eſt. antiqua enim lectio hæc,* Prægnãtia L. *cum ſunt.* Præterea *ad hũc locũ in margine optimi exemplaris mendi nota adpoſita.*

45 *Aere frigidiore tinguntur.*) Manu *ſcripti libri ſic habent.* Excuſi *uerò,* Ringuntur: *neutra lectio ſatis plana: nec enim ſiue hoc, ſiue illo modo legas, uerba hæc inter ſe diuerſa, quod plerunque conſueuerunt, ſignificare uidentur.* Fortaſſe, Tanguntur, *legi debet: id eſt, feriuntur, cæduntúrque: hoc enim uerbo iniuriam frigoris ſignificauit in* II. *libro, cum de pecoris ſanitate loqueretur,* Et *inijcitur aliquid, ne frigus cædat.* Sententia *huius loci ualde aperta, & è* Theophraſti *primo libro expreſſa. ubi enim quærit, an ſimul fruticentur ſupernæ infernæ-queſtirpiũ partes, de his omnibus rebus plenius, uberiúſque diſſerit:* ὅτι τὰ μὲν ἄνω κωλύεται διὰ τὸν πέριξ ἀέρα ψυχρὸν ὄντα. *Nã prior etiã pars huius ſẽtẽtiæ ab eodem accepta,* τὰς μὲν ῥίζας αὐξάνεσαι μετοπώρου καὶ χειμῶνος,

Quæ infra etiam Varro tradidit, inde quoque ſumpſit: Nam prius radices &c. ἐν ἐκείνῃ γὰρ τὴν ῥίζαν πρότερον ἢ τὸν βλαστὸν ἀφιέναι πάντα. *Nec non quod ſequitur, Neque radices longius &c.* ἐκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνεσθαι βάθος ἢ ὁ ἥλιος ἀφικνεῖται πλὴν ἐάν που τόπος εὐδιόδοτος ᾖ. *Quo loco animaduertendum, quàm eleganter hæc extrema uerba reddiderit Varro, quòd alia terra alia facilius uiam dat.*

46 *Quod ex quibuſdam folijs propter eorum uerſuram.) Locus tranſlatus à Theophraſto. illius enim hæc uerba ſunt in primo* φυτῶν ἱστορίας: ἴδιον δὲ καὶ τὸ τῆς ἐλαίας καὶ τὸ τῆς φιλλύρας καὶ τῆς πτελέας, καὶ τῆς λεύκης συμβαῖνον. στρέφειν γὰρ δοκοῦσι τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινάς, καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν ὅτι γεγίνηνται τροπαί. *In II. etiam libro* φυτιῶν αἰτιῶν, *cap.156. Nõ tamen eaſdem omnes quas Theophraſtus, appellat M. Varro: nam pro Tilia, & Vlmo, quas retulit Græcus auctor, noſter Salicem ponit. Plinius eaſdem quas Theophraſtus nominauit. Illud hîc admonere uiſum eſt, recentiores omnes in magno errore uerſatos, qui crediderunt, duo eſſe Solſtitia, & alterum AEſtiuum, alterum Hybernum appellari: cum ueteres cuncti boni auctores Solſtitium, quemadmodum hîc facit Varro* τροπὰς θερινὰς *ſolùm uocent.* τροπὰς *autem* χειμερινὰς *Brumam. Lucretius, Vergilius, M. Varro, Cicero, Plinius hoc ſemper obſeruarunt. Cur tantum conſenſum optimorum ſcriptorum Columella reliquerit, non uideo: ille enim ſolus (quod ſciam) AEſtiuum ſolſtitium, & Solſtitia, numero multitudinis utraſque* τρονὰς *appellat. Seruius etiam Vergilij interpres hoc non animaduerterat, & huius rei ignorantia turpiter lapſus eſt in illius loci declaratione, Humida ſolſtitia. Quanuis enim numero multitudinis lo-*

quatur Poeta, non debet exiſtimari duo eſſe Solſtitia uoluiſſe: ſed auctor fuit agricolis, ut uotis illud anni tempus ſingulis annis humidum poſcerent: quod ſi impetrarunt à Dijs immortalibus, magnos fructus ex agricultura eſſe capturos. Poſſem *hoc plurimis optimorum ſcriptorum teſtimonijs comprobare: rem tamen indicaſſe,ut arbitror,ſatis fuit: exempla unicuique nunc qui accuratè leget,occurrent.*

48 *Ea quæ mutilata non eſt.)* Antea *hic,*Mutica.*uetuſtiſſimum exemplar* , Multilata . *una detracta litera* Mutilata *emendaui,quam ueriorem puto eſſe lectionem, & ex priſcis ueſtigijs, & ex ſententia etiam ipſa* . Sed *hanc ipſam,quam me reſtituiſſe dico, in* Gallicano *etiam codice ſine ullo uitio inueni.*Spica *enim mutica,ut ipſe docet,eſt quæ non habet ariſtam. poteſt tamen non omnia illa tria habere, nec ariſta carere: ut cum ad integrum ſpica non peruenit, nec grana perfecta habet. ea autem rectè,cum aliquo trium illorum caret,*Mutilata *diceretur.* Cicero Mutilatum *uocat exercitum,malè acceptũ in prælio,& qui integrum militum numerum non haberet.*

48 *Latet conditum gladium.)* Vetus *hæc eſt lectio, quam reſtitui.*Neutro *genere ab antiquis* Gladium *appellatum eſſe,* Nonius *docet, & exemplo* Lucilij *confirmat.* Idem *etiam* Quintilianus *oſtendit, cuius hæc ſunt uerba è primo libro:* Et *gladia qui dixerunt ,genere exciderunt.*Sed *etiam ipſe* M.Varro *huius rei teſtis eſt in* I X. *libro de lingua* Latina , Quod *dicitur à multis duobus modis, hic* Dupondius, *& hoc* Dupondium: *ut hoc* Gladium,*& hic* Gladius.

49 *Verùm cum de nutricatu conticuiſſet* Licinus *&c.)* Vetuſtiſſimus *ac fideliſſimus codex, quẽ multi manu ſcri-*

pti ſequuntur, ita habet, Conticuiſſet, nec interrogaretur de nutricatu, credēs nihil deſiderari. dicam inquit de fructibus. Minoris uetuſtatis liber, à Gallo homine ſcriptus, communem lectionem habet.

49 *Ac quaſi herba tuberoſum reliquerunt cāpum.) Pro herba excuſi alij, Barba, mendoſè habebant: in alijs uox illa planè defecerat. Repoſui ex antiquis libris, Herba. Paulo item ſupra pro Fœniſecæ, Fœniſeces. nam Fœniſex ueteres etiam dixiſſe planum eſt.*

50 *In ijs quæ metimur.) In excuſis anteà Metuntur: manu ſcripti omnes habent, Metimur: quam lectionem poſtquam in optimis libris inueni, non improbo. M. Varro in IX de lingua Latina libro, eodem pacto locutus eſt; Et cum item ea quæ metimur, atque ea quæ numeramus dici putent oportere, &c. Meſſis uocabulum Varro uult declinatum eſſe à uerbo Metior, quod ſignificat menſuro: eámque propriè dici in his, quæ menſurant homines: quamuis de alijs etiam quæ non menſuratur, dici ſoleat: id tamen impropriè fit. Metior menſum facere apertum eſt, à quo Varro Meſſem factam uult: id enim eſt declinari, ut Lectio etiam ab Lego declinari ab eo dicitur. nam quod inquit, Meſſem maximè in frumento eſſe, adiuuat, niſi fallor, ueterem ſcripturā: hoc enim uerbo uti conſueuerant. In Verrem, Coge ut ad aquā tibi id, quod ſummi iuris eſt, Ennenſes frumentum metiantur.*

51 *Maximè ſi eſt argilla, ne æſtu peminoſa.) Vetus hæc lectio, quam imperiti & audaces ſuſtulerunt, peſſimo conſilio, quo conſueuerunt, quæcunque non intelligunt, cōmutare: eam in cunctis manu ſcriptis inueni. Obſoletum nunc hoc uerbum eſt. Nonius iam eius exponit, & unde deriuatum ſit, docet, atque hunc ipſum Varronis lo-*

cum adducit. Apud Nonium Situ,pro AEſtu,legitur:in reliquis illi cum Varrone conuenit : & id quoque culpa librarij commiſſum puto.

51 *Ea enim herbarum eſt inimica.) Poſtrema duo uerba in manu ſcriptis non inueniuntur, ſed pro illis, De amurca, ſcriptum eſt : quid mei iudicij ſit exponam. De amurca,declarationem olim cuiuſpiam fuiſſe puto,qui amurcæ hîc à Varrone mentionem fieri in margine ſui libri adnotarit.eam autem temerè poſtea ab imperitis librarijs huc inculcatam.Ad locum autem purgandum,ſatis fortaſſe eſt,duo illa uerba tollere, nec neceſſarium pro illis aliquid reponere:ſententia enim nullo adiuncto uerbo plena,& abſoluta eſt,Ea enim herbarum,& formicarum,& talparum uenenum. Nihil tamen certi de hac re ſtatui poteſt. nam cum antè etiam eodem modo loquendi uſus ſit,nunc altera harum uocum, ad rem exponendam contẽtus fuit,nunc ambas coniunxit,quas hîc in excuſis codicibus habemus. Talpas autem magna incommoda afferre ſolere agris, Theophylactus etiam docuit in epiſtola, quam à ruſtico homine ſcriptam fingit,* τὶ δῆτα περὶ τῶν ἀσπαλάκων λέξωμι. φοβερὸν γὰρ τῷ γεωργῷ τὸ κακὸν καὶ δυσανταγώνιστον τὸ πολέμιον.

52 *Ac tribulo,id fit.) Locus hic ad teſtimonium uocatur à Nonio,cum probare uult, ueteres ſcriptores non ſolum muliebri genere Tribulas appellaſſe, ſed etiam neutro.Inquinatus autem apud eum nunc eſt,ita tamen emẽdandus.nam in manu ſcriptis,ut in excuſis Varronis libris, eodem pacto legitur.Quomodo autem muliebri genere Vergilium uſum hoc uerbo Nonius dicat,quærẽdum. nam in omnibus nunc libris,Tribuláque traheæ'que, legitur:quo exemplo ille utitur.*

52 *Euannatur foras extra aream.)* Peruetuſtum exemplar *Euannuatur*, habet. Hic etiam locus adducitur à Nonio, apud quem, ut in excuſis Varronis libris, rectè legitur. *Euannetur*, inquit Nonius, dictum eſt uentiletur uel moueatur, à uanno, in qua legumina uentilātur &c. Vannum autem in Ruſtico carmine appellaſſe Vergilium notum omnibus eſt, qui tamen dum agricolarum inſtrumentum hoc eſſe traderet, docuit in alio etiam uſu illud haberi ſolitum: & in rebus diuinis, maximè Liberi patris, frequens eſſe conſueuiſſe. eruditiſſimus enim poeta quod ipſe ſciebat, alijs quoque ἐν παρέργῳ notum eſſe uoluit. Intelligit autem, ut opinor, uannum quod λίκνον Græci uocant, inſtrumentum ad cuncta penè ſacrificia idoneum, ut ueteres Grammatici tradunt: unde qui illud gerebat in ſacris λικνοφόρος uocabatur. Plutarchus in Alexandro cum de Olympiade ipſius matre loqueretur, quæ Bacchi ſuperſtitionibus addicta eſſet, & Mænadum more dracones etiā aleret, inquit de illis loquēs, οἱ πολλοὶ ἐκ τοῦ κιττοῦ καὶ τῶν μυστικῶν λίκνων παραναδυόμενοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας. Nam Vergilius etiam Myſticum uannum, ut ille, Myſtica licna uocauit.

54 *Itaque lectius defertur.)* Ita ſcriptum in omnibus antiquis libris inueni. emendarunt ex ingenio nonnulli, ut opinor, *Lectæ ius*.

54 *Cum expreſſum circunciſitum appellant.)* In manuſcriptis una ſyllaba productius uerbum, *Circumaſicitum*.

55 *Quæ cum digitalis.)* Optimum exemplar *Digitabulis*. Eſt in eo aliud etiam quod explicare non poſſum, L. inquam: ſic enim habet, *Quæ digitis nudis laudabilior*

L. *quàm illa quæ cum digitabulis.* Et *ſane totus mihi locus. uehemẽter ſuſpectus: nam* Laudabilior *hîc cum ſupra* Melior *poſuiſſet, non ualde neceſſaria uox uidebatur.*

55 Durities *enim eorũ quod non ſolùm ſtringit &c.)* Locum *hunc ualde mendoſum habemus in codicibus* Nonianis: *ab eo enim adducitur in dictione* Stringere, Varro *de re* Ruſtica *libro* II, Q*uod non ſolum celeriter præterire ſtringere uacant, ſed etiam te tranſglubit.* In *excuſis* M. Varronis *codicibus,* Q*uod, non erat: in optimo tamen ac uetuſtiſſimo, eodem loco poſitum inuenitur.* Duo *illa, quæ apud* Nonium *ſunt uerba,* Celeriter *præterire, unde fluxerint neſcio. apud* Varronem *certè, nec in impreſſis, nec in manu ſcriptis eorum ueſtigium ullum. nam* Vacãt, *ex* Vacam *factum eſſe affirmarim: in eodem enim fideliſſimo codice per u, id uerbum & hîc, & alijs multis locis ſcriptum eſt.* Extremæ *etiam dictiones huius loci apud* Nonium *deprauatæ, quæ in cunctis manu ſcriptis* Varronis *libris eodem pacto leguntur.*

55 De *ramulo plantam.)* Ita *habent manu ſcripti codices, non* Partem, *ut excuſi.* Vergilius *idem etiam* Plantam, *ut opinor, appellauit,*

-Nec *ſumma defringe ex arbore plantas.*

Ambo *autem plantas uocarunt, quas* Theophraſtus θαλλίας: *nam ab eo ſcriptore hic quoque locus ſumptus eſt, libro primo* φυτῶν αἰτιῶν· καὶ ἅμα ῥαβδιζομένη πονεῖ καὶ κατακεκομμένη τὰς θαλλείας. ἐπεὶ καὶ ὅσοι γε μὴ οὕτω συλλέγουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτομάτως ἀεὶ τὴν ἀπορρέουσαν ἀποσείοντες ἐπετειοφορεῖν φασὶ μᾶλλον.

55 Alia *ad cibum eligitur.)* Maculam *habet optimus codex.* Lædatur, *enim hîc ſcriptum eſt.* Q*uomodo ex uetere lectione locus corrigi debeat, ſi peruulgata mendum cõ-*

tinet,docti uiri cogitabunt.

55 *Itaque dominum & balneas, & gymnaſium ſequitur.)* Vetus hæc eſt lectio, quæ & elegans & erudita uidetur: ut hic ſenſus horum uerborum ſit, Cibis neceſſarium eſt, & balneis, & gymnaſijs: nec ſine oleo hæc manere poſſunt: ſed ubi hæc ſunt, oleum illic etiam neceſſariò eſt. Vnde qui tantas olei utilitates eſſe ſciebat prudentiſſimus, ac fortiſſimus totius Græciæ uir, Epaminondas Thebanus, magnopere exarſit, cum magiſtratum gerens in rationibus relatis audiuit magnam uim olei abſumptã eſſe. Quod cum mirarentur collegæ, cauſam reddidit ſui doloris, docuítque, eum non ab anguſto ipſius animo proficiſci, quòd ingentes ſumptus reformidaret: ſed ægrè ſe ferre, tantum olei intra corpus receptum eſſe. nam in gymnaſijs oleum, corporibúſque exercendis haberi ſolitum, nemo eſt qui neſciat. Vnde Strabo libro XIIII, docet, Beothum Tarſenſem improbum ciuem, eundémque malum poetam, cauſam dixiſſe apud M. Antonium, quòd cùm in patria uoluntate Antonij locum gymnaſiarchæ teneret, fideíque ipſius omnes ſumptus gymnaſij cõmiſiſſi eſſent, & alia multa, & oleum etiam ſurripuerat. Nec tamen negarim, poſſe ex communi lectione ſenſum elici, & eum quidem non inſulſum: ſed ueteri etiam locum eſſe, oſtendere uolui.

55 *Per ſerias, ac uaſa olearia.)* Hic locus in manu ſcriptis codicibus ualde perturbatus eſt. Optimum exemplar ita habet, Per ſena ad uaſa olearia ac trapetas quæ res molæ &c. In ſemuetere alio, qui Galli hominis manu exaratus eſt, Seria. reliqua omnia ut in uetuſtiſſimo. Receptam lectionem conſeruaui: priſcam tamẽ omnibus adponere uolui.

55 *Em,quin abſum.)* In excuſis antea En, antiqui Libri Em,ut Mediceus codex in epiſtola Ciceronis ad Cæſarem Dictatorem,Em hic eſt ille. Pronuntiata hæc ſunt δεικτικῶς.

57 *Quidam ipſum triticum conſpergunt.)* Conſuetudinem noſtrorum temporum in hac re cuſtodiui. Nolui tamen prætcrire quin ueterem orthographiam notam facerem. Hîc enim in optimo exemplari, Conſpargant: & non multo poſt, Aſpargit. omnibus denique in locis ubi hoc uerbum eſt apud Varronem Catonémque in compoſitione, eandem uocalem primam literam habet, quam ſimplex: ut ſi à Quæro Diſquæro fingas: quod uetuſtiſſimi etiam poetæ protuliſſe dicuntur. Apud Catonem etiam in Decerpo id ſeruatum eſt. illo loco, Tum acina de uuis miſcellis decarpito. Potuiſſem infinitis locis hoc adnotare: ſemel tamen hoc, in illo perpetuò cuſtoditum, indicare ſatis habui.

57 *Aut abſinthium. Item huius generis alia.)* Quæ in medio erāt uerba in nullo antiquo à nobis inuēta ſunt. ea autem abundare credimus.

57 *Quas uocant ſiros.)* Ita ſcribendum hoc nomen, quod à Columella etiam uſurpatur, & ſanè in uetuſtiſſimo libro rectè ſcriptū eſt: in excuſis tamen antea ypſilon habebat in prima ſyllaba. Apud Græcos (Græca enim uox eſt) ferè habet α. nam Attici ſine diphthongo protulerunt. Grammaticíque tradunt, Siros eſſe ὀρύγματα εἰς ἀπόθεσιν σίτου ἢ καὶ ἄλλων σπερμάτων. In commentarijs Simplicij in II naturalis auſcultationis ubi de fortuna agit, mendoſa hæc uox eſt. uerba magni illius doctoris hæc ſunt: Καὶ γὰρ ὀρύττει τὶς καὶ τοῦ φυτεῦσαι χάριν. καὶ τοῦ θεμέλιον καταβαλεῖν, καὶ ὕδωρ εὑρεῖν, καὶ διοχετεῦσαι

ἢ σιρρὸν ἢ τάφον ποιῆσαι.

57 *Ventus regelare poſſit.)Ita caſtigaui. in manu enim ſcriptis* Regerare. *Vnde etiam nonnulli anteà* Regirare *fecerant. hanc tamen ueriorem lectionem puto, quod etiã uerba, quæ ſupra reſtituta à me ſunt, oſtendunt.*

59 *Conditiua mala ſtruthea.) Ante hæc uerba in uetuſtiſſimis libris, De pomis, ſcriptum eſt: quod aut inſcriptionem fuiſſe arbitror, quæ oſtenderet, de quo hîc ageretur: aut ea ratione dictum eſſe, qua non multo poſt declarabo. Hîc paulo infra Quiriniana, in antiquis non inueni: ſed pro illa uoce* Scandiana. *Id autem culpa librarij factum puto, qui idem uerbum una tantùm immutata litera, aut ne immutata quidem, iterauit: cum aut Quiriniana ſcribendum eſſet, aut ſtatim ad orbiculata tranſeundum. Fieri enim poteſt, ut Quiriniana, ab emendatore aliquo huc inculcatum ſit.*

59 *Pauimentáque laudabiliter faciunt.) In optimo codice, Pauimentáque* L. *laudabiliter faciunt, quo frigidius fit.* Nam pro, Frigidior locus, *quod in excuſis erat,* Frigidius, *in cunctis antiquis inueni. Alij ex ingenio, ut puto, ſcripſerant, Qui cameras marmorato, & parietes pauimentáque inducunt laudabiliter &c. Nullum enim manu ſcriptum cum illis facere animaduerti.*

59 *Vt Romæ coempta poma.) Ex horum hominum numero fuerat, qui confecit tetraſtichum in cuſtodem hortorum: cuius duo poſtremi uerſiculi ſunt,*

Quæque tibi poſui tanquàm uernacula poma,
De ſacra nulli dixeris eſſe uia.

Nam M. Varro *antea hoc ipſo in libro docuit poma uendi ſolita ſumma ſacra uia.*

59 *In penſilibus iunctis.)* Veteres libri, Vinctis. Qui-

dam emendarunt Iunctas.

60 Oleas *eſui optime.) Ante hæc uerba in antiquiſſimo exemplari,De oliuitate,ſcriptum eſt: quod inſcriptionem,titulúmque fuiſſe puto.Poſſunt tamẽ rectè in cõtextu ſermonis huiuſcemodi locutiones collocatæ eſſe:ut ita dicta ſint,quemadmodum inquit* Q. *Cicero in epiſtola ad* Tironem,*De patrono,*Marcus *eſt adhibendus*.Et *hic ipſe ſcriptor in* I I.*de equis loquens,*De *ſtirpe:magni intereſt qua ſint*.Et *eodem capite,*De *medicinis:uel plurima ſunt &c.* Q*uod etiam confirmat* Nonius, *qui cum quid* Oliuitas *ſit,declararet,& locum hunc* Varronis *adduceret,ita eũ legit,ut in peruetuſto codice ſcriptum illum inueni*.Non *tamen omnino macula carent uerba* Nonij*:nam in excuſis, de* Rep.*libro primo:pro,de re* Ruſtica *libro primo legitur. duorum autem capitum uerba ab eo confuſa fuiſſe uériſimile non eſt. hæc autem ille ponit*, Non *modo integra eximi,ſed etiam maiora,quàm in arbore unquam pependerint*. De *oliuitate oleas eſui optimè condi ſcribit* Cato*: quare maior hinc etiam apud nos auctoritas antiquiſſimi exemplaris eſſe debet;in quo ſermo* Varronis*, ſiue eorum quos de rebus ruſticis differentes inducit, nunquam capitibus diſtinctus aut interruptus eſt.*

61 Tam *in dolijs condunt.)* Anteà,In *ollis*: Veteres *libri,*In *oleis:caſtigaui,*In *dolijs. ueruntamen quia parua licentia uſus ſum,ſi fortè deceptus eſſem, uolui totam rem indicare*. A*nimaduerti alibi in optimo codice* Doleis, *pro* Dolijs *ſcriptum eſſe,ut in* I I I. *ubi de gliribus loquitur,* Cum *poſitum eſt in doleis,fiunt pingues*.Præterea *oleum ac uinum in dolijs,non in ollis condi conſtat.*

61 Vt *ea in qua adijciunt muſtum.)* Vetuſtiſſimus *liber,* In *qua adicitur* L. *muſtum*.Sæpe *iam notam illam*

inueni, nec tamen adhuc quam uim illa habeat ſuſpicari poſſum.

62 Promunt condita aut &c.) In cunctis, quos uidi, manu ſcriptis, Primum condita, legi. Receptam lectionem conſeruaui. hoc tamen ſtudioſos literarum admonere non incommodum eſſe iudicaui.

63 Vt in piſtrino piſatur, ac torreatur.) Vetuſta lectio. Apud Nonium, qui hunc locum adducit, legitur, Piſetur: piſare frangere, uel tundere. Varro de Re ruſtica libro primo, Promendum hieme, ut in piſtrino piſetur, ac torreatur.

64 Qui eſt humor aquatilis ac retrimentum.) Peruetuſtus liber, Recrimentum, corruptè ut puto. Quia tamen aliquis Recrementum ex antiqua ſcriptura legi poſſe fortaſſe non incommode exiſtimaret, uolui illam notam facere. Hoc ipſo uerbo Varro etiam Prometheo libro II, ut apud Noniū legitur uſus eſt. Retrimenta cibi, quæ exierunt per poſticam uallem, feci. Intelligit autem quæ περιττώματα Græci appellant. Cicero reliquias cibi appellauit, in re parū honeſta non obſcœna uoce uſus. Reliquias etiam, nihil addens, quandoque idem uocauit.

64 Quod eſt leuiſſimum, ac ſummum depletur.) Omnes manu ſcripti Deflatum, habent: quemadmodum etiam primis temporibus excuſi libri. ex quo intelligitur ita ab nouis correctoribus locum caſtigatum fuiſſe. In optimo omnium codice ita totus locus legitur, Diebus X V, eo quod eſt leuiſſimum, ac ſummum deflatum.

64 Tunc decoquunt in ahenis.) Totus locus in optimo exemplari ita ſcriptus, Tum decocunt in ahenis: leni lignis duas partes quoad regerunt. Alijs nunc rebus relictis, quæ parum in illo diuerſæ ſunt, quomodo illic

Leni lignis,ſcriptum ſit,quærendum accuratè puto.

65 *Neque etiam cum proceſſit,niſi prius,&c.)* Valde *diuerſa uetuſta lectio, & ſanè extrema hæc pars libri aliquantulum inquinata*, Neque etiam cum proceſſet,ita *ut ſit,&c.*

65 *Antequam acceſſerit annus.)* Totus *hic locus ita legitur in antiquis codicibus,* Antequam acceſſerunt anniculum promutto.

65 *Quæ dum matureſcit,coaceſcat.)* In *cunctis manu ſcriptis,*Quod maturè coaceſcant.

66 *Oleas albas, quas condideris nouas, ſic celeriter promas.)* Quidā *formis excuſi libri ita habent:in alijs locus ualde uariatus:culpa tamen,ut puto,eorum qui id commiſerunt: nimis enim licenter à uetere ſcriptura diſceſſere.*In *optimis ab hac quam hîc adpoſuimus,hoc tantum mutatū inuenio,quòd* Conderis, *in illis,pro* Condideris,*legitur:uerbo negligentia librarij imminuto quòd ſi poſtremam literam aduerbij* Sic,*ſuſtuleris,ac* Si,*feceris, puto locum ſatis purgatum eſſe.*

68 *Quam nequit in arbore ut inde promatur ad eſcam.)*Vetus *lectio,*Quam nequit in arbore quam miteſcat.

69 Id *nos moleſtè ferentes.)* Hæc *erat peruulgata lectio,quæ ſi ueterem contra ſe non haberet,facilè locū ſuum tueretur: nunc illa repugnans omnia confundit: in manu enim ſcriptis,* Non *moleſtè ferentes legitur.* Accommodata *autem hîc etiam uetus eſſe poteſt, & fortaſſe uerior eſt,* Non *moleſtè ferentes,ſcilicet,nos eſſe retentos:ita enim plenè ſermoni liberti reſponſum fuerit.*Poſcebat *enim ueniam ſibi dari,quòd in magno patroni negotio occupatus, ad illos,ut debebat,non ueniſſet: ſtatim omni timore illo liberato,de infelici conditione hominum,quæ tot caſibus expo*

ſita eſſet, loqui inter ſe cœperunt. Eſt tamen hîc etiam illud quod ſæpe nos moleſtos habuit: L. enim ante hãc partem in contextu ſermonis conſtituta eſt, præterea mendi nota hîc in margine adpoſita.

IN M. VARRONIS RERVM RVSTICARVM LIBRVM II.

COLONI *ut ea quæ in agricultura naſcantur.)* Receptam lectionem retinui. nunc ueterem hîc adponã, quæ à communi ualde diuerſa eſt, peſſimè tamen & illa accepta: quod etiam diligens librarius cognouit: notam enim mendi ad eam adpoſuit, Coloni æquæ agricultura factum ut naſcerentur è terra contra paſtoris ea, quæ nata ex pecore quarum, &c. Statuẽt nunc ſtudioſi peruulgatáne lectio probari debeat, an pro deſperato hic locus haberi.

Qua de re pecuaria.) Omnes quos uidi codices conſentiunt, quare temerè aliquid uariare hîc nolui. nunc quid ſuſpicer me poſſe ſine culpa proferre arbitror. Opinor commutato ordine uerborum, Quare de pecuariá, legi debere. nec tamen ita meam ſententiam amo, ut non doctiorum iudicia in hac re ſequi malim.

1 *Cum Mænates diſceſſiſſet.)* Ante hunc locum in optimo codice maioribus literis hæc uerba ſcripta ſunt, HIC INTERMISIMVS. In cunctis etiam alijs manu ſcriptis ipſa inueni. Quid illis ſignificare librarius uoluerit, affirmare non auſim. Vereor ne aliquid hîc deeſſe oſtendant. nam initium mihi huius ſermonis nimis abruptum uidetur.

1 *Cum petam feſſum.)* Maculoſus hic locus in antiquis

exemplaribus eſt, & in omnium optimo nota adpoſita, damnatus. Receptam *hîc etiam lectionem conſeruaui : ueterem nunc cuiuimodi illa eſt, ſtudioſis exponam .* Cum *poetam ſeſum uſere ueniſſemus ne medici aduentus nos inrediſſet.*

1 *Qui eſtis epirotici pecuarij.)* Auxilio *fideliſſimi codicis hic locus turpiter in excuſis diuulſus ac fœdatus, reſtituitur.*Nequis *autem me addidiſſe aliquid aut diſtorſiſſe putet, ueterem ſcripturam adducam,* Qui *eſtis pecuriathietæ remune remininos ac, &c.* Quàm *poſſit ſine ullo periculo ita corrigi facile omnes uidere arbitror, una tantum in parte induſtria opus fuit, ut ex* Athietæ, Athletæ *fieret.*Maxime *autem me confirmauit, quòd animaduerti alibi id uerbum idem uitium habere, quod in excuſis integrum erat. nam in eodem exemplari ita locus ille tertij libri legitur,* Nos *athietæ comitiorum, &c. pro* Athletæ. Hoc *autem & uitioſæ ſcripturæ & locutionis* Varroni *familiaris aptiſſimum exemplum eſt, qui libenter hoc uocabulum* Athleta *ad alias res transferret .* Sed *hæc antea mendoſiſſima, omni nunc macula carent, & aperta ſunt: quare ad alia ueniamus.*

1 *Ac quæ ſcitis proferatis in medium.)* Elegantiſſi*mus modus loquendi, & quo ſæpe etiam* Cicero *uſus eſt: ipſum autem, aut à* Græcis Latini *ſcriptores acceperunt, aut natura duce eandem ſententiam eadem figura protulerũt.*Xenophon *certè ita in ſympoſio locutus eſt, ut* M. Var*ro ab ipſo hunc ſermonem expreſſiſſe uideatur:* καὶ ἐπιδείξω γε ἔφη ἐὰν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρηται ὅ,τι ἕκαϛος ἐπίϛαϑι ἀγχθόν.

1 *Et homines, & pecua.)* Pecua *habent antiqui libri, non pecudes: id autem ueteres crebro uſurpabant, nec ſe*

Quæ infra etiam Varro *tradidit, inde quoque ſumpſit:* Nam *prius radices &c.* ἐν ἑκάνῃ γὰρ τὴν ῥίζαν πρότερον ἢ τὸν βλαςὸν ἀφιέναι πάντα. Nec *non quod ſequitur,* Ne*que radices longius &c.* οὐκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνεσθαι βάθος ἢ ὁ ἥλιος ἀφικνεῖται πλὴν ἐάν που τόποι εὐδιοδοι ᾖ. *Quo loco animaduertendum, quàm eleganter hæc extrema uerba reddiderit* Varro*, quòd alia terra alia facilius uiam dat.*

46 *Quod ex quibuſdam folijs propter eorum uerſuram.)* Locus *tranſlatus à* Theophraſto. *illius enim hæc uerba ſunt in primo* φυτῶν ἱςορίας : ἴδιον δὲ καὶ τὸ τῆς ἐλαίας καὶ τὸ τῆς φιλλύρας καὶ τῆς πτελέας, καὶ τῆς λεύκης συμβαῖνον. στρέφειν γὰρ δοκοῦσι τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινάς, καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν ὅτι γεγίνηνται τροπαί. In II. *etiam libro* φυτικῶν αἰτιῶν, *cap.*15б. Nõ *tamen eaſdem omnes quas* Theophraſtus*, appellat* M. Varro : *nam pro* Tilia*, &* Vl*mo, quas retulit* Græcus *auctor, noſter* Salicem *ponit.* Pli*nius eaſdem quas* Theophraſtus *nominauit.* Illud *hîc admonere uiſum eſt, recentiores omnes in magno errore uerſatos, qui crediderunt, duo eſſe* Solſtitia*, & alterum* AE*ſtiuum, alterum* Hybernum *appellari: cum ueteres cuncti boni auctores* Solſtitium*, quemadmodum hîc facit* Varro τροπὰς θερινὰς *ſolùm uocent.* τροπὰς *autem* χειμερινὰς Bru*mam.* Lucretius, Verglius, M. Varro, Cicero, Plinius *hoc ſemper obſeruarunt.* Cur *tantum conſenſum optimorum ſcriptorum* Columella *reliquerit, non uideo: ille enim ſolus (quod ſciam)* AEſtiuum *ſolſtitium, &* Solſtitia*, numero multitudinis utraſque* τροπὰς *appellat.* Seruius *etiam* Verglij *interpres hoc non animaduerterat, & huius rei ignorantia turpiter lapſus eſt in illius loci declaratione,* Humida *ſolſtitia.* Q*uanuis enim numero multitudinis lo-*

quatur Poeta, non debet exiſtimari duo eſſe Solſtitia uoluiſſe: ſed auctor fuit agricolis, ut uotis illud anni tempus ſingulis annis humidum poſcerent: quod ſi impetrarunt à Dijs immortalibus, magnos fructus ex agricultura eſſe capturos. Poſſem hoc plurimis optimorum ſcriptorum teſtimonijs comprobare: rem tamen indicaſſe, ut arbitror, ſatis fuit: exempla unicuique nunc qui accuratè leget, occurrent.

48 *Ea quæ mutilata non eſt.) Antea hic, Mutica. uetuſtiſſimum exemplar, Multilata. una detracta litera Mutilata emendaui, quam ueriorem puto eſſe lectionem, & ex priſcis ueſtigijs, & ex ſententia etiam ipſa. Sed hanc ipſam, quam me reſtituiſſe dico, in Gallicano etiam codice ſine ullo uitio inueni. Spica enim mutica, ut ipſe docet, eſt quæ non habet ariſtam. poteſt tamen non omnia illa tria habere, nec ariſta carere: ut cum ad integrum ſpica non peruenit, nec grana perfecta habet. ea autem rectè, cum aliquo trium illorum caret, Mutilata diceretur. Cicero Mutilatum uocat exercitum, malè acceptũ in prælio, & qui integrum militum numerum non haberet.*

48 *Latet conditum gladium.) Vetus hæc eſt lectio, quam reſtitui. Neutro genere ab antiquis Gladium appellatum eſſe, Nonius docet, & exemplo Lucilij confirmat. Idem etiam Quintilianus oſtendit, cuius hæc ſunt uerba è primo libro: Et gladia qui dixerunt, genere exciderunt. Sed etiam ipſe M. Varro huius rei teſtis eſt in IX. libro de lingua Latina, Quod dicitur à multis duobus modis, hic Dupondius, & hoc Dupondium: ut hoc Gladium, & hic Gladius.*

49 *Verùm cum de nutricatu conticuiſſet Licinus &c.) Vetuſtiſſimus ac fideliſſimus codex, quẽ multi manu ſcri-*

pti ſequuntur, ita habet, Conticuiſſet, nec interrogaretur de nutricatu, credēs nihil deſiderari. dicam inquit de fru ctibus. Minoris uetuſtatis liber, à Gallo homine ſcriptus, communem lectionem habet.

49 Ac quaſi herba tuberoſum reliquerunt capum.) Pro herba excuſi alij, Barba, mendoſè habebant: in alijs uox illa planè defecerat. Repoſui ex antiquis libris, Herba. Paulo item ſupra pro Fœniſecæ, Fœniſeces. nam Fœniſex ueteres etiam dixiſſe planum eſt.

50 In ijs quæ metimur.) In excuſis anteà Metiuntur: manu ſcripti omnes habent, Metimur: quam lectionem poſtquam in optimis libris inueni, non improbo. M. Varro in IX de lingua Latina libro, eodem pacto locutus eſt, Et cum item ea quæ metimur, atque ea quæ numeramus dici putent oportere, &c. Meſſis uocabulum Varro uult declinatum eſſe à uerbo Metior, quod ſignificat menſuro: eámque propriè dici in his, quæ menſurant homines: quanuis de alijs etiam quæ non menſurantur, dici ſoleat: id tamen impropriè fit. Metior menſum facere apertum eſt, à quo Varro Meſſem factam uult: id enim eſt declinari, ut Lectio etiam ab Lego declinari ab eo dicitur. nam quod inquit, Meſſem maximè in frumento eſſe, adiuuat, niſi fallor, ueterem ſcripturā: hoc enim uerbo uti conſueuerant. In Verrem, Coge ut ad aquā tibi id, quod ſummi iuris eſt, Ennenſes frumentum metiantur.

51 Maximè ſi eſt argilla, ne æſtu peminoſa.) Vetus hæc lectio, quam imperiti & audaces ſuſtulerunt, peſſimo conſilio, quo conſueuerunt, quæcunque non intelligūt, cōmutare: eam in cunctis manu ſcriptis inueni. Obſoletum nunc hoc uerbum eſt. Nonius iam eius exponit, & unde deriuatum ſit, docet, atque hunc ipſum Varronis lo-

cum adducit. Apud Nonium Situ, pro Aeſtu, legitur: in reliquis illi cum Varrone conuenit: & id quoque culpa librarij commiſſum puto.

51 *Ea enim herbarum eſt inimica.*) *Poſtrema duo uerba in manu ſcriptis non inueniuntur, ſed pro illis, De amurca, ſcriptum eſt: quid mei iudicij ſit exponam. De amurca, declarationem olim cuiuſpiam fuiſſe puto, qui amurcæ hîc à Varrone mentionem fieri in margine ſui libri adnotarit. eam autem temerè poſtea ab imperitis librarijs huc inculcatam. Ad locum autem purgandum, ſatis fortaſſe eſt, duo illa uerba tollere, nec neceſſarium pro illis aliquid reponere: ſententia enim nullo adiuncto uerbo plena, & abſoluta eſt, Ea enim herbarum, & formicarum, & talparum uenenum. Nihil tamen certi de hac re ſtatui poteſt. nam cum antè etiam eodem modo loquendi uſus ſit, nunc altera harum uocum, ad rem exponendam contêtus fuit, nunc ambas coniunxit, quas hîc in excuſis codicibus habemus. Talpas autem magna incommoda afferre ſolere agris, Theophylactus etiam docuit in epiſtola, quam à ruſtico homine ſcriptam fingit,* τὶ δῆτα περὶ τῶν ἀσπαλάκων λέξαιμι. φοβερὸν γὰρ τῷ γεωργῷ τὸ κακὸν καὶ δυσανταγώνιστον τὸ πολέμιον.

52 *Ac tribulo, id fit.*) *Locus hic ad teſtimonium uocatur à Nonio, cum probare uult, ueteres ſcriptores non ſolum muliebri genere Tribulas appellaſſe, ſed etiam neutro. Inquinatus autem apud eum nunc eſt, ita tamen emêdandus. nam in manu ſcriptis, ut in excuſis Varronis libris, eodem pacto legitur. Quomodo autem muliebri genere Vergilium uſum hoc uerbo Nonius dicat, quærêdum. nam in omnibus nunc libris, Tribuláque trahceǽque, legitur: quo exemplo ille utitur.*

52 Euannatur foras extra aream.) Peruetuſtum exemplar Euannuatur, habet. Hic etiam locus adducitur à Nonio, apud quem, ut in excuſis Varronis libris, rectè legitur. Euannetur, inquit Nonius, dictum eſt uentiletur uel moueatur, à uanno, in qua legumina uentilātur &c. Vannum autem in Ruſtico carmine appellaſſe Vergilium notum omnibus eſt, qui tamen dum agricolarum inſtrumentum hoc eſſe traderet, docuit in alio etiam uſu illud haberi ſolitum: & in rebus diuinis, maximè Liberi patris, frequens eſſe conſueuiſſe. eruditiſſimus enim poeta quod ipſe ſciebat, alijs quoque ἐν παρέργῳ notum eſſe uoluit. Intelligit autem, ut opinor, uannum quod λίκνον Græci uocant, inſtrumentum ad cuncta penè ſacrificia idoneum, ut ueteres Grammatici tradunt: unde qui illud gerebat in ſacris λικνοφόροι uocabatur. Plutarchus in Alexandro cum de Olympiade ipſius matre loqueretur, quæ Bacchi ſuperſtitionibus addicta eſſet, & Mænadum more dracones etiā aleret, inquit de illis loquēs, οἱ πολλοὶ ἐκ τῶν κιττῶν καὶ τῶν μυστικῶν λίκνων παραναδυόμενοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας. Nam Vergilius etiam Myſticum uannum, ut ille, Myſtica uānus Iacchi, eleganter uocauit.

54 Itaque lectius defertur.) Ita ſcriptum in omnibus antiquis libris inueni. emendarunt ex ingenio nonnulli, ut opinor, Lectæ ius.

54 Cum expreſſum circumcīſitum appellant.) In manuſcriptis una ſyllaba productius uerbum, Circumciſicitum.

55 Quæ cum digitalis.) Optimum exemplar Digitabulis. Eſt in eo aliud etiam quod explicare non poſſum, L. inquam: ſic enim habet, Quæ digitis nudis laudabilior

L. quàm illa quæ cum digitabulis. Et *ſane totus mihi locus. uehemẽter ſuſpectus: nam* Laudabilior *hîc cum ſupra* Melior *poſuiſſet, non ualde neceſſaria uox uidebatur.*

55 Durities *enim eorũ quod non ſolùm ſtringit &c.) Locum hunc ualde mendoſum habemus in codicibus* Nonianis: *ab eo enim adducitur in dictione* Stringere, Varro *de re Ruſtica libro* I I, *Quod non ſolum celeriter præterire ſtringere uacant, ſed etiam te tranſglubit. In excuſis* M. Varronis *codicibus, Quod, non erat: in optimo tamen ac uetuſtiſſimo, eodem loco poſitum inuenitur.* Duo il*la, quæ apud* Nonium *ſunt uerba,* Celeriter *præterire, unde fluxerint neſcio. apud* Varronem *certè, nec in impreſſis, nec in manu ſcriptis eorum ueſtigium ullum. nam* Vacãt, *ex* Vacam *factum eſſe affirmarim: in eodem enim fideliſſimo codice per u, id uerbum & hîc, & alijs multis locis ſcriptum eſt.* Extremæ *etiam dictiones huius loci* a*apud* Nonium *deprauatæ, quæ in cunctis manu ſcriptis* Varronis *libris eodem pacto leguntur.*

55 De *ramulo plantam.) Ita habent manu ſcripti codices, non* Partem, *ut excuſi.* Vergilius *idem etiam* Plan*tam, ut opinor, appellauit,*

-Nec *ſumma defringe ex arbore plantas.*

Ambo *autem plantas uocarunt, quas* Theophraſtus θαλείας: *nam ab eo ſcriptore hic quoque locus ſumptus eſt, libro primo* φυτῶν αἰτιῶν: καὶ ἅμα ῥαβδιζομένη πονεῖ καὶ κατακεκομμένη τὰς θαλείας. ἐπεὶ καὶ ὅσοι γε μὴ οὕτω συλλέγουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτομάτως ἀεὶ τὴν ἀποῤῥέουσαν ἀποσείοντες ἐπετειοφορεῖν φασὶ μᾶλλον.

55 Alia *ad cibum eligitur.)* Maculam *habet optimus codex.* Lædatur, *enim hîc ſcriptum eſt. Quomodo ex ueterre lectione locus corrigi debeat, ſi peruulgata mendum ca-*

55 *Em,quin abſum.)* In excuſis antea En, antiqui Libri Em,ut Medicæus codex in epiſtola Ciceronis ad Cæſarem Dictatorem,Em hic eſt ille . Pronuntiata hæc ſunt δεικτικῶς.

57 *Quidam ipſum triticum conſpergunt.)* Conſuetudinem noſtrorum temporum in hac re cuſtodiui. Nolui tamen præterire quin ueterem orthographiam notam facerem.Hîc enim in optimo exemplari,Conſpargant: & non multo poſt,Aſpargit. omnibus denique in locis ubi hoc uerbum eſt apud Varronem Catonémque in compoſitione,eandem uocalem primam literam habet, quam ſimplex: ut ſi à Quæro Diſquæro fingas: quod uetuſtiſſimi etiam poetæ protuliſſe dicuntur. Apud Catonem etiam in Decerpo id ſeruatum eſt.illo loco, Tum acina de uuis miſcellis decarpito. Potuiſſem infinitis locis hoc adnotare: ſemel tamen hoc, in illo perpetuò cuſtoditum, indicare ſatis habui.

57 *Aut abſinthium.Item huius generis alia.)* Quæ in medio erãt uerba in nullo antiquo à nobis inuẽta ſunt. ea autem abundare credimus.

57 *Quas uocant ſiros.)* Ita ſcribendum hoc nomen, quod à Columella etiam uſurpatur,& ſanè in uetuſtiſſimo libro rectè ſcriptũ eſt:in excuſis tamen antea ypſilon habebat in prima ſyllaba. Apud Græcos (Græca enim uox eſt) ferè habet α.nam Attici ſine diphthongo protulerunt. Grammaticíque tradunt, Siros eſſe ὀρύγματα εἰς ἀπόθεσιν σίτου ἢ καὶ ἄλλων σπερμάτων.In commentarijs Simplicij in II naturalis auſcultationis ubi de fortuna agit, mendoſa hæc uox eſt. uerba magni illius doctoris hæc ſunt: Καὶ γὰρ ὀρύττει τὶς καὶ τοῦ φυτεῦσαι χάριν. καὶ τοῦ θεμέλιον καταβαλεῖν, καὶ ὕδωρ εὑρεῖν, καὶ διοχετεῦσαι

ἢ σιρρὸν ἢ τάφον ποιῆσαι.

57 *Ventus regelare poſſit.*) Ita caſtigaui. in manu enim ſcriptis Regerare. Vnde etiam nonnulli antea Regirare fecerant. hanc tamen ueriorem lectionem puto, quod etiã uerba, quæ ſupra reſtituta à me ſunt, oſtendunt.

59 *Conditiua mala ſtruthea.*) Ante hæc uerba in uetuſtiſſimis libris, De pomis, ſcriptum eſt: quod aut inſcriptionem fuiſſe arbitror, quæ oſtenderet, de quo hîc ageretur: aut ea ratione dictum eſſe, qua non multo poſt declarabo. Hîc paulo infra Quiriniana, in antiquis non inueni: ſed pro illa uoce Scandiana. Id autem culpa librarij factum puto, qui idem uerbum una tantùm immutata litera, aut ne immutata quidem, iterauit: cum aut Quiriniana ſcribendum eſſet, aut ſtatim ad orbiculata tranſeundum. Fieri enim poteſt, ut Quiriniana, ab emendatore aliquo huc inculcatum ſit.

59 *Pauimentáque laudabiliter faciunt.*) In optimo codice, Pauimentáque L. laudabiliter faciunt, quo frigidius fit. Nam pro, Frigidior locus, quod in excuſis erat, Frigidius, in cunctis antiquis inueni. Alij ex ingenio, ut puto, ſcripſerant, Qui cameras marmorato, & parietes pauimentáque induunt laudabiliter &c. Nullum enim manu ſcriptum cum illis facere animaduerti.

59 *Vt Romæ coempta poma.*) Ex horum hominum numero fuerat, qui confecit tetraſtichum in cuſtodem hortorum: cuius duo poſtremi uerſiculi ſunt,

Quæque tibi poſui tanquàm uernacula poma,
De ſacra nulli dixeris eſſe uia.

Nam M. Varro antea hoc ipſo in libro docuit poma uendi ſolita ſumma ſacra uia.

59 *In penſilibus iunctis.*) Veteres libri, Vinctis. Qui-

dam emendarunt Iunctas.

60 Oleas *eſui optime.) Ante hæc uerba in antiquiſſimo exemplari,De oliuitate,ſcriptum eſt: quod inſcriptionem,titulúmque fuiſſe puto.Poſſunt tamẽ rectè in cõtextu ſermonis huiuſcemodi locutiones collocatæ eſſe:ut ita dicta ſint,quemadmodum inquit* Q. *Cicero in epiſtola ad* Tironem,*De patrono,*Marcus *eſt adhibendus.*Et *hic ipſe ſcriptor in* I I.*de equis loquens,*De *ſtirpe:magni intereſt qua ſint.*Et *eodem capite,*De *medicinis:uel plurima ſunt &c. Quod etiam confirmat* Nonius, *qui cum quid* Oliuitas *ſit,declararet,& locum hunc* Varronis *adduceret,ita eũ legit,ut in peruetuſto codice ſcriptum illum inueni.*Non *tamen omnino macula carent uerba* Nonij:*nam in excuſis, de* Rep.*libro primo:pro,de re* Ruſtica *libro primo legitur. duorum autem capitum uerba ab eo confuſa fuiſſe uerisimile non eſt. hæc autem ille ponit ,* Non *modo integra eximi,ſed etiam maiora,quàm in arbore unquam pependerint.* De *oliuitate oleas eſui optimè condi ſcribit* Cato: *quare maior hinc etiam apud nos auctoritas antiquiſſimi exemplaris eſſe debet,in quo ſermo* Varronis, *ſiue eorum quos de rebus ruſticis differentes inducit, nunquam capitibus diſtinctus aut interruptus eſt.*

61 T*am in dolijs condunt.)* Anteà,*In ollis* : Veteres *libri,*In *oleis:caſtigaui,*In *dolijs. ueruntamen quia parua licentia uſus ſum,ſi fortè deceptus eſſem, uolui totam rem indicare.* A*nimaduerti alibi in optimo codice* Doleis, *pro* Dolijs *ſcriptum eſſe,ut in* I I I. *ubi de gliribus loquitur,* Cum *poſitum eſt in doleis,fiunt pingues.*Præ*terea oleum ac uinum in dolijs,non in ollis condi conſtat.*

61 V*t ea in qua adijciunt muſtum.)* Vetuſtiſſimus *liber,* In *qua adicitur* L. *muſtum.Sæpe iam notam illam*

inueni, nec tamen adhuc quam uim illa habeat ſuſpicari poſſum.

62 Promunt *condita aut &c.)* In *cunctis, quos uidi, manu ſcriptis,* Primum *condita, legi.* Receptam *lectionem conſeruaui. hoc tamen ſtudioſos literarum admonere non incommodum eſſe iudicaui.*

63 Vt *in piſtrino piſatur, ac torreatur.)* Vetuſta *lectio.* Apud Nonium, *qui hunc locum adducit, legitur,* Piſetur: *piſare frangere, uel tundere.* Varro de Re *ruſtica libro primo,* Promendum *hieme, ut in piſtrino piſetur, ac torreatur.*

64 *Qui eſt humor aquatilis ac retrimentum.)* Peruetuſtus *liber,* Recrimentum, *corruptè ut puto.* Quia *tamen aliquis* Recrementum *ex antiqua ſcriptura legi poſſe fortaſſe non incommode exiſtimaret, uolui illam notam facere.* Hoc *ipſo uerbo* Varro *etiam* Prometheo *libro* II, *ut apud* Noniū *legitur uſus eſt.* Retrimenta *cibi, quæ exierunt per poſticam uallem, feci.* Intelligit *autem quæ* περιττώματα Græci *appellant.* Cicero *reliquias cibi appellauit, in re parū honeſta non obſcœna uoce uſus.* Reliquias *etiam, nihil addens, quandoque idem uocauit.*

64 *Quod eſt leuiſſimum, ac ſummum depletur.)* Omnes *manu ſcripti* Deflatum, *habent: quemadmodum etiam primis temporibus excuſi libri. ex quo intelligitur ita ab nouis correctoribus locum caſtigatum fuiſſe.* In *optimo omnium codice ita totus locus legitur,* Diebus X V, *eo quod eſt leuiſſimum, ac ſummum deflatum.*

64 Tunc *decoquunt in ahenis.)* Totus *locus in optimo exemplari ita ſcriptus,* Tum *decocunt in ahenis: leni lignis duas partes quoad regerunt.* Alijs *nunc rebus relictis, quæ parum in illo diuerſæ ſunt, quomodo illic*

Leni lignis,ſcriptum ſit,quærendum accuratè puto.

65 Neque etiam cum proceſſit,niſi prius,&c.) Valde diuerſa uetuſta lectio, & ſanè extrema hæc pars libri aliquantulum inquinata, Neque etiam cum proceſſet,ita ut ſit,&c.

65 Antequam acceſſerit annus.) Totus hic locus ita legitur in antiquis codicibus, Antequam acceſſerunt anniculum promutto.

65 Quæ dum matureſcit,coaceſcat.) In cunctis manu ſcriptis,Quod maturè coaceſcant.

66 Oleas albas, quas condideris nouas, ſic celeriter promas.) Quidā formis excuſi libri ita habent:in alijs locus ualde uariatus:culpa tamen,ut puto,eorum qui id commiſerunt: nimis enim licenter à uetere ſcriptura diſceſſere.In optimis ab hac quam hîc adpoſuimus,hoc tantum mutatū inuenio,quòd Conderis, in illis,pro Condideris,legitur:uerbo negligentia librarij imminuto quòd ſi poſtremam literam aduerbij Sic,ſuſtuleris,ac Si,feceris,puto locum ſatis purgatum eſſe.

68 Quam nequit in arbore ut inde promatur ad eſcam.)Vetus lectio,Quam nequit in arbore quam miteſcat.

69 Id nos moleſtè ferentes.) Hæc erat peruulgata lectio,quæ ſi ueterem contra ſe non haberet,facilè locū ſuum tueretur: nunc illa repugnans omnia confundit: in manu enim ſcriptis, Non moleſtè ferentes legitur. Accommodata autem hîc etiam uetus eſſe poteſt, & fortaſſe uerior eſt, Non moleſtè ferentes,ſcilicet,nos eſſe retentos:ita enim plenè ſermoni liberti reſponſum fuerit.Poſcebat enim ueniam ſibi dari,quòd in magno patroni negotio occupatus, ad illos,ut debebat,non ueniſſet: ſtatim omni timore illo liberato,de infelici conditione hominum,quæ tot caſibus expo

ſita eſſet, loqui inter ſe cœperunt. Eſt tamen hîc etiam illud quod ſæpe nos moleſtos habuit: L. *enim ante hâc partem in contextu ſermonis conſtituta eſt, præterea mendi nota hîc in margine adpoſita.*

IN M. VARRONIS RERVM RVSTICARVM LIBRVM II.

COLONI *ut ea quæ in agricultura naſcuntur.*) R*eceptam lectionem retinui. nunc ueterem hîc adponã, quæ à communi ualde diuerſa eſt, peſſimè tamen & illa accepta : quod etiam diligens librarius cognouit: notam enim mendi ad eam adpoſuit,* Coloni *æquæ agricultura factum ut naſcerentur è terra contra paſtoris ea, quæ nata ex pecore quarum, &c.* S*tatuẽt nunc ſtudioſi peruulgatáne lectio probari debeat, an pro deſperato hic locus haberi.*

Q*ua de re pecuaria.*) O*mnes quos uidi codices conſentiunt, quare temerè aliquid uariare hîc nolui. nunc quid ſuſpicer me poſſe ſine culpa proferre arbitror.* O*pinor commutato ordine uerborum,* Q*uare de pecuaria, legi debere. nec tamen ita meam ſententiam amo, ut non doctiorum iudicia in hac re ſequi malim.*

1 *Cum* M*ænates diſceſſiſſet.*) A*nte hunc locum in optimo codice maioribus literis hæc uerba ſcripta ſunt,* HIC INTERMISIMVS. I*n cunctis etiam alijs manu ſcriptis ipſa inueni.* Q*uid illis ſignificare librarius uoluerit, affirmare non auſim.* V*ereor ne aliquid hîc deeſſe oſtendant. nam initium mihi huius ſermonis nimis abruptum uidetur.*

1 *Cum petam feſſum.*) M*aculoſus hic locus in antiquis*

exemplaribus eſt, & in omnium optimo nota adpoſita, damnatus. Receptam *hîc etiam lectionem conſeruam: ueterem nunc cuicuimodi illa eſt, ſtudioſis exponam.* Cum *poetam ſeſum uiſere ueniſſemus ne medici aduentus nos inrediſſet.*

1 *Qui eſtis epirotici pecuarÿ.)* Auxilio *fideliſſimi codicis hic locus turpiter in excuſis diuulſus ac fœdatus, reſtituitur.*Nequis *autem me addidiſſe aliquid aut diſtorſiſſe putet, ueterem ſcripturam adducam,* Qui *eſtis pecuriathietæ remune remininos ac, &c.* Quàm *poſſit ſine ullo periculo ita corrigi facile omnes uidere arbitror, una tantum in parte induſtria opus fuit, ut ex* Athietæ, Athletæ *fieret.*Maxime *autem me confirmauit, quòd animaduerti alibi id uerbum idem uitium habere, quod in excuſis integrum erat. nam in eodem exemplari ita locus ille tertÿ libri legitur,* Nos *athietæ comitiorum, &c. pro* Athletæ. Hoc *autem & uitioſæ ſcripturæ & locutionis* Varroni *familiaris aptiſſimum exemplum eſt, qui libenter hoc uocabulum* Athleta *ad alias res transferret.* Sed *hæc antea mendoſiſſima, omni nunc macula carent, & aperta ſunt: quare ad alia ueniamus.*

1 *Ac quæ ſcitis proferatis in medium.)* Elegantiſſimus *modus loquendi, & quo ſæpe etiam* Cicero *uſus eſt: ipſum autem, aut à* Græcis Latini *ſcriptores acceperunt, aut natura duce eandem ſententiam eadem figura protulerũt.*Xenophon *certè ita in ſympoſio locutus eſt, ut* M.Varro *ab ipſo hunc ſermonem expreſſiſſe uideatur:* καὶ ἐπιδείξω γε ἔφη ἐὰν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρητε ὅ,τι ἕκαστος ἐπίστασθε ἀγαθόν.

1 *Et homines, & pecua.)* Pecua *habent antiqui libri, non pecudes: id autem ueteres crebro uſurpabant, nec ſe*

ab eo uerbo abſtinuit etiam Cicero, quemadmodum teſtimonio Nonij interpretis cõperimus. is enim ſuper illo Vergilij, *-mitte in Venerem pecuaria primus:*
inquit: nã Pecua, ut ait in Pompeiana Cicero, ab eo quod eſt pecu uenit, ut à genu genua. Intelligit autem locum illum, qui nunc mendoſe in cunctis impreſſis legitur, Etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur.

1 *Decerpendo glandem.) In uetuſtiſſimo Decarpendo, eadem ratione qua antea oſtendimus ſemper Aſpargo, & Conſpargo in eo ſcriptum eſſe : & apud Catonem etiam hoc ipſum uerbum Decarpo, cõtra noſtrorum temporum conſuetudinem.*

1 *Ad abum enim lacte, & caſeum.) Sunt excuſi etiã libri in quibus ita legatur: nam in alijs Lac, mendoſe legitur: hæc enim uetus eſt ſcriptura. Et indicio Nonij, & aliorum grãmaticorum cognoſcimus, M. Varronem aliàs ita locutum eſſe : ut Andabatis, Candidum lacte papilla cum fluit.*

1 *Ibi proceſſerunt longè, dum ad nos perueniret.) Ita coniectura ductus emẽdaui. ante in excuſis & manu ſcriptis, Dum annus perueniret . ex qua lectione nullum idoneum ſenſum elicere poteramus: ex hac autem, niſi fallor, egregium. Queritur occultè M. Varro de moribus ſui temporis, quemadmodum etiam in prima huius libri parte. cum enim uitam ſuperiorũ hominum explicaſſet, & quibus rebus illi ueſcerentur docuiſſet, addidit in tertio gradu eos longè proceſſiſſe, nec in primis agricolarum inſtitutis manſiſſe, ſed ad peiora ſemper delicatiorâque ueniſſe. Donec huc, inquit, res deducta eſt . nam ſupra etiam, À ſumma memoria gradatim deſcendiſſe ad hanc ætatem. Donec ad nos peruenirent, inquit. ut hoc in libro, cum de*

uerre ageret, Quoad perueniat ad laniũ. & in V. de lingua Latina, Hinc ad pecudis carnem peruentum eſt. necnon in VIII. non longè ab initio, Id non peruenit ad nos. Quj noſtram coniecturam non probabunt, ſedulitatem fidémque uerè accuſare non poterunt.

1 Circum Fiſcellũ & Tetricam montes.) Antea in excuſis mendoſe Fiſcelium. ueterem igitur ſcripturam repoſui. nam in illo etiam loco huius in iiſdem antiquis libris ita legitur, In Sauracti Fiſcello capræ feræ ſunt. apud Pliniũ etiam libro tertio capite XII, è monte Fiſcello labens iuxta Vacunæ nemora.

1 Quam ſibi Thyeſtem ſubduxe queritur.) In antiquis libris imminuto uerbo Subduxe, legitur. Apud Terentium quoque Adelphis hoc uerbum κατὰ συγκοπὴν pronuntiatum fuit: Non tu eum rus hinc modò produxe aiebas? Pacuuij uerſus, quibus fratrem accuſat, & hanc iniuriam queritur, apud Ciceronem ſunt in III. de Natura deorum.

1 Vox earum non me, ſed be, &c.) Totum hunc locum è uetuſtis libris reſtitui. Laudat qui uocem ouium ſecuti Belare illas dixerunt. nam Græci, qui à uoce eas μῆλα appellarunt, non tam commodè uocem earum expreſſerunt: non enim me, ſed be, ſonare uidentur, inquit Varro. Nec tamen Græci ignorabant oues be, non me, ſonare. id intelligitur ex uerſiculo Cratini comici poetæ, qui adducitur ab Euſthatio in IX. librum Iliadis. Eruditi ac copioſi interpretis uerba hæc ſunt: οἱ δ' αὐτοὶ φασὶν ὁμοίως μιμητικῶς καὶ βῆ οὐ μὴν βαὶ. μίμησιν προβάτων φωνῆς. κρατῖνος, ὁ δ' ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον βῆ λέγων βαδίζει.

1 Quod dicuntur anni capræ.) Vetus lectio, Vt anini capræ. Id autem quod hîc à Varrone traditur, Feneſtella

quoque diligens rerum Romanorum *auctor docuerat.* O*ſtendit hoc* Plutarchus *in commentario, quo ueteres ritus* Romanorum *explicauit:* διὸ καὶ τὸν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς σουέλλιοι καὶ βουβολκοὶ καὶ πόρκιοι ἦσαν, ὡς φαινέστελλας εἴρηκεν.

1 *Itaque minoris emitis anniculam.*) Q*uam ſecutus ſum lectionem, & excuſi nonnulli habebant, & manu ſcripti omnes. quidam tamen, ut arbitror, dum corrigere uoluerunt, deprauarunt.* E*a mihi ſanè correctione egere non uidetur . in uetuſtiſſimo hoc tantum diuerſum erat, quod* Emptis, *pro* Emitis, *in eo ſcriptum eſt, mendoſe tamen, ut puto.*

1 *Aſini arcadici.*) I*n manu ſcriptis* Arcadi: Arcadij, *ex antiqua ſcriptura legi poſſet, ut ſupra* Pecuari, *pro* Pecuarij, Statili, *pro* Statilij. *nam hoc etiã ueteres librarij hîc ſeruabant, quod poetæ in ſecundo caſu illorum nominum, quæ geminatam literam illam haberent, frequenter uſurparunt, alterum enim* I *ſubtrahebant : ea enim ratione ab optimo poeta,* Tuguri, Peculi, Pataui, Oti, *dictũ eſt. nam* Arcadium *etiam ab* Arcadia *declinari eiuſdẽ poetæ uerſu hoc confirmari poteſt,*

Tempus *&* Arcadij *memoranda inuenta magiſtri.*

1 *Alias ſtipulandum ſtatim eſſe è ualetudinario.*) I*n nullis manu ſcriptis poſtrema hæc duo uerba inuenimus: nec tamen è noſtris ſcriptis ea deiecimus. quid de illis exiſtimandum ſit, ſtudioſi uiri uidebunt.*

1 *Et quando, è quis.*) L*ocus deprauatus corrigi debet, ut in optimo exemplari, aliiſque nonnullis legitur,* Et quando, & quî ut, &c. Q*uî,* Varro *modum, ac rationem uocat . nam politiſſimos ſcriptores* Q*uî, pro* Q*uo modo paſſim ponere notum eſt.* O*ſtẽderat in paſtione tria obſer-*

uanda eſſe: primum, locum: ſecūdum, tempus: tertium, modum ac rationem alendi. Infra etiam poſtquam quod ad locum, tempúſque anni pertinebat expoſuit, inquit, Quî potiſſimum quæque pecudum paſcatur, habenda ratio. In peruulgata lectione triplicis rationis, quæ neceſſaria eſſe dicitur, tertium membrum non inuenitur: quare pro mendoſa illa habenda eſt.

1 *Lege cenſoria committant muli è Roſea campeſtri, &c.) Hunc locum fœdè inquinatum, niſi fallor, egregiè reſtitui, atque id parua licētia uſus. Vt autem hoc facilius intelligatur, ueriúſque de ſyncœritate huius loci iudicetur, ueterem ſcripturam adferā. Vetuſtiſſimum exemplar, Mulieros & à campeſtri, &c. nā in aliјs corruptior illa pars eſt, Mulieres enim habent. Quemadmodum igitur uides, uerba confuſa diſtinxi, unámque tantum literam inde ſuſtuli, uerum ſenſus præclarus totam rem, ut ſpero, illuſtrabit, & caſtigationem meam conſtituet. nam quin peruulgata lectio mendoſiſſima fuerit, neminem dubitare puto. Locus ille etiam in hoc libro mirificè coniecturam noſtram adiuuāt, ubi de mulis agit Varro, Iidem ſi exacti ſunt æſtiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, duriſſimis ungulis fiunt. Roſeam autem campeſtrem fuiſſe declarat etiam uox ualde celebrata Cæſaris Vopiſci, qui Campos Roſeæ, Italiæ dixit eſſe ſumen. Committere lege, ut arbitror, dixit Varro, quod Cicero ſæpenumero, Committere contra legem.*

1 *In Gurgures altos montes.) Gurgures in manu ſcriptis inueni, antea excuſi Burbures habebant.*

1 *Vbi eſt oppidum Oliſyppo.) In optimo exemplari Obſippo. apud Plinium tamen, ut in excuſis, lib. IIII. capite XXII, Olyſippo equarum è Fauonio uento con-*

ceptu, nobile.

1 *Et quando non ualet ſæpe magna gregem, &c.)* Receptam lectionem retinui, uetuſtam nunc ſtudioſis exponá, quam ſanè mendum aliquod continere omnino credo: contra autem peruulgata plana eſt. id tantum mali in illa, quòd ab antiqua diſſentit: Et quoniã non ualet ſæpe magna adficiuntur calamitate.

1 *Qui ſiue ex æſtu, ſiue ex labore.)* Vitioſi ſunt hac parte antiqui codices, communis lectio aperta, ſi modo illa uera eſt, & non ab aliquo correctore confirmata: Qui ſi è labore febrem habent adapertum humido ſpiritu, &c.

1 *Quot reijculæ ſint alienandæ.)* In cunctis manu ſcriptis Quot epulæ, ſcriptum inueni: quod non parum miratus ſum, quomodo idem mendum in tot bonis libris inoleuiſſet.

1 *In Iudæa, in Italia non poſſe.)* Vetus lectio, In iurea, caſtigaui ex ingenio, rem ipſam ſecutus, In Iudæa. Plinius libro XIII. capite III, Iudæa inclyta eſt uel maxime palmis. Item ſunt quidem in Europa, uulgóque Italia, ſed ſteriles.

2 *À Pergamide Maledóue.)* Hic locus antè mendoſiſſimus & erat, & exiſtimabatur, nota etiam adpoſita damnatus fuerat: ipſe ueterē lectionem repoſui, quam integram eſſe arbitror: ut Pergamis, Malediſque, nomina locorum in Epiro ſint. Reſpondet autem ſuperiori illi qui noſtra item opera emendatus eſt. Dixerat enim Scrofa, Sed hæc à nobis ita accipietis, ut uos qui eſtis Epirotici pecuarij, &c. Idem igitur nunc ait, Nunc rurſus uos reddite nobis, ò Epirotæ, de unaquaque re. Iocatur autem, ut omnem occaſionem nactus facit: maiora enim & eruditiora expe-

ctabantur ab Epiroticis pecuarijs. Saltus igitur appellat in quibus pecus paſcere ſoliti eſſent.

2 Cognomine eodem.) Ita emendaui ex ingenio. multa autem mihi, ut hoc auderem, perſuaſerunt. Si ita locutus M. Varro eſſet, ut in excuſis erat Cū nomine, in κακέμφατον, incidiſſet, ac rē obſcœnā protuliſſet. iūctura enim deformiter ſonat. Præterea Atticus nomē nō erat, ſed cognomen: hoc etiam non paruum argumentum eſt contra eiectam lectionem. Initio etiam commentarij de Senectute Cicero Titum ipſum alloquens inquit, Téque non cognomen ſolum Athenis deportaſſe, &c.

2 Quoniā in me uidere cōieciſſe oculos.) Ita erat in manu ſcriptis, & ita ſcribi uolui. Videre, pro Videris, cœpit: ut in illo etiam loco, qui eſt, ubi agit de ſuibus, Ignorare, inquit, uidere, cur appeller Scrofa. Sic enim illic etiam habent antiqui codices.

2 Et dicam de primigenia pecuaria.) Vetus hæc eſt lectio, quam magis probo. Antea in excuſis, Et dicam primigenia pecuariæ. Primigenia uerba appellare M. Varronem in VI. de lingua Latina libro, quæ non ſunt ab aliquo declinata, manifeſtum eſt: & Primigeniam conſuetudinem uictus, in primo libro de uita Populi Rom. priſcam & ueterē. Locus autem apud Nonium de mutata declinatione legitur. quare eadem ratione nunc Primigeniam pecuariam dixiſſe puto. Sex. quoque Pompeius Primigenium ſulcum, uocari ſolitum tradit.

2 Item binæ pro ſingulis, ut procedant.) Prodant, antea corruptè legebatur. in manu ſcriptis omnibus Procedant, inueni: Procedant numerentur ſignificat, greges enim ouium magni non bene numerari poſſent, ſi eodem loco manerent. quare conſuetudinem habent pa-

ſtores,claudere gregem, & dum emittunt, numerare,aliter enim rurſus cōfunderentur.nam Procedere *ulterius ſe ferre ſignificare manifeſtum eſt, uel hoc exemplo* Vergilij,
Parcite *oues nimium procedere.*

2 Et *promiſit numos.)* Vetus *hæc lectio : antea,*Exprompſit. Expromittere *uerbum iuri accommodatum eſt.*

2 Ex *empto uendito illum damnare.)* Ita *in manuſcriptis omnibus ſcriptum inueni.*Titulum *iuris fuiſſe puto:nam in* XIX.*libro* Pandectarum, *ijſdem penè uerbis nunc quoque appellatur,*De *actionibus empti & uenditi.* In *tertio etiam de* Natura *deorum* Cicero, Reliqua *quæ ex empto aut uendito, aut conducto, aut locato contra fidem fiunt.*

2 Quo *incientes ſecludere poſſis.)* Vetuſta *lectio* Inicientes, *quæ & ipſa mendum habebat, quod tamen ſine periculo tolli potuerit.*Incientes *igitur emendaui,una tantum litera ex ea dictione ſublata.*Sūt *autem* Incientes *propinquæ partui,ut* Sex.Pompeius *docet.*

2 Meridianam *quæ eſt aridior iucunditate præſtat.)* In *excuſis antea* Meridianæ. Præſtare *tamen aliquam rem,id eſt,uincere,ac ſuperare,ueteres dixerunt.*Initio *etiam tertij libri ſic locus ille in antiquis legitur,* Immani *numero annorum urbanos agricolæ præſtant.*

2 Inigunt *in ea ſtabula.)* Mēdoſe *antea,*Inijciunt:*ut enim hoc uerbum ualde accommodatum,ita illud alienū.*

2 Vt *agni ſatulli fiant lacte.)* Vetus *hæc lectio, quam ueram puto:ideóque communi expuncta,hāc in ſuam ſedem reduxi.* Satullare *etiam uerbum uſurpauit* Varro *apud* Nonium,1289,περὶ αἱρέσεων.Neque *in puluere mitico coquam carnem, quibus ſatullē corpora,ac famē uētris.*

2 Aut *adipe ſuilla.)* Vetus *lectio, quam* Priſcianus *etiā*

agnoſcit,qui tradit uetuſtiſſimos multa huiuſcemodi nomina & uirili, & muliebri etiam genere protuliſſe : & de adipe utitur auctoritate M.Varronis *in* I I. *libro* Rerum Ruſticarum.

2 *Viciam molitam.)* Mendoſè anteà, Mollitam. Lucilius *libro* XXIX. *apud* Nonium 1342, *Fouere ex molito hordeo.* Iterũ *hoc ipſo in libro idem error, & eodem pacto correctus,auctoritate eorundem codicum.*

2 *Aut herbam teneram.)* Contaminatus *in extrema eſt dictione optimus liber,* Tenentiam *enim habet : receptam lectionem retinui: emendari fortaſſe non incommodè poſſet* Tenellam *. ſunt tamen manu ſcripti,qui* Teneram,*habent.*

2 *Antequàm calores,aut frigora ſe exegerunt.)* Vetus *lectio* Eregerunt:*fortaſſe,*Fregerunt : *notum enim iam omnibus quemadmodum antiqui librarij propter ſimilitudinem illarum literarum in* Romana *uetere ſcriptura ſæpe lapſi ſint, & F, pro E,contráque ſcripſerint.* In *optimo exemplari ſic locus hic legitur è ſecũdo hoc libro,* Optimæ *elutæ ſunt in* Sicilia,*cùm* Flutæ,*legi debeat.*Nihil *uariaui.leuem tamen ſuſpicionem meam ex diuerſitate lectionum ortam ſignificare uolui. Cicero de æſtu meridiano hoc uerbo uſus eſt,lib.*I.*de* Oratore, Ad *extremum* Scæuola *paulum requieſcat,dum ſe calor frangat.*

2 In *ouibus pellitis.)* Cum *in* Megarenſi *agro pellibus intectas oues ſpectaſſet* Diogenes, Megarenſium *autẽ liberos nudos ob mendicitatem paſſim uideret, facetè dixit,*Præſtare Megarenſis *arietem eſſe,quàm filiũ.* Cui *ſimilem uocẽ poſtea fortunatiſſimus* Romanorum Imperator *de immiti rege* Iudæorũ *edidit.* Diogenis ἀπόφθεγμα ab Laertio *in ipſius uita relatum eſt.* Quas *pellitas oues*

M.Varro, ille πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα appellat.

2 Vt ſunt Tarentinæ, & Atticæ.) In antiquioribus cunctis Atticæ, inuenimus: in nullis, ut anteà in excuſis legebatur, Altinates. Lanam Atticam nobilem fuiſſe teſtimonio etiam Latini Poetæ ſcimus. apud Nonium Laberius Paupertate, Nihil refert mollem è lanitia Attica, an pecore ex hircorum ueſtitum geras. Eandem in magno pretio habitam Plutarchus quoque oſtendit in commentario περὶ τοῦ ἀκούειν, his uerbis. μηδὲ ἱμάτιον περιβαλέσθαι ἂν μὴ προβάτων ἀττικῶν ᾖ τὸ ἔριον.

2 Vel lauari, ac parari.) Communem lectionem retinui: quam uerò in antiquioribus libris inueni, nunc oſtẽdam: in illis enim putari, pro Parari, legitur. in optimo tamen codice mendi nota ad hunc locum adpoſita eſt. Non multo ante ubi in excuſis, Sole exorto puro, ſcriptum erat, in iiſdem uetuſtis, Puto. Putum, antiquos pro purum dixiſſe, notum eſt. Sext. etiam Pompeius inquit, Imputatum, non dum purgatum. quare arbitror ueterem ſcripturam rectam eſſe.

2 Et genit lac. De ſanitate.) In optimo codice, Genit lacte, Sanitate. Verbum Genit, ſæpe iam à Varrone uſurpatum, recepimus. formis autem excuſi anteà Gignit habebant: nec nos fefellit ante ipſum, Lacte, nominandi caſu dixiſſe: ueruntamen quia locus maculoſus erat (De, enim quod hîc neceſſarium uidetur, non erat) exiſtimauimus in hoc peccare librarium potuiſſe, & pro de, te, ſcripſiſſe, atque incommodè cum priore uerbo coniunxiſſe. poteſt etiam rectè in antiquis Lacte, ſcriptum eſſe, ut præpoſitio defecerit. Siquidem animaduertimus (nihil enim relinquere uolumus, quod poſſit ſtudioſos adiuuare) in ſequente capite, ubi in excuſis, De forma uidendum, legitur,

in eodem uetuſtiſſimo libro, alijſquè nonnullis, Forma *uidendum,ſine præpoſitione ſcriptum eſſe.quare cogitabunt ſtudioſi,an defendi lectio illa poſſit.* Sunt *tamen manu ſcripti,qui cum excuſis utroque loco faciant.*

3 Vt *mammulas penſiles habeant.*) Ita *in antiquis inuenimus,in excuſis antea* Mamillas. Sext. *etiam* Pompeius *inquit,* A Mamma,Mammulam,& Mamillam.

3 De *emptione aliter, atque de ouibus dico.*) Vetus *lectio,*De *emptione aliter dico adque fiet.ſcribi debere puto,* Aliter *dico,atque fit:*Hoc *intellectu,ut oſtendat ſe contra conſuetudinem hominum ſentire, qui ſanas capras ſtultè promittant,cum illæ ſanæ ne pũcto quidem tẽporis ſint. Alijs ipſas uitijs carere promitti ſine fraude poteſt,cum carent.*De *ſanitate,falſum & improbum eſt.*

3 Ac Mamilius *ſcriptum reliquit.*) Ita *emendauimus ex uetuſtis codicibus,cum antea* Manilius *ſcriptum eſſet.ut hoc ipſo in libro iterum,*Qui Mamilij *actiones ſequntur lanij.ſed etiam tertio capite de equis,*Vt in Mamilij *actionibus ſunt perſcripta.* Quorum *librorum auctoritate intelligitur nos rectè feciſſe,qui quondam in primo libro de* Oratore,*ubi* Manilianas *uenalium uendendorum leges, ſcriptum erat,* Mamilianas *emendauimus, quod etiam in primo libro de* Finib.*faciendum eſt.adhuc enim illic corruptum hoc nomen,* Differetur *inter principes ciuitatis* P.Scæuolam M.*'que* Mamilium.

3 Quod *etiam* Archelaus *ſcribit.*) Plinius *quoque libro* VIII,*capite* L.Auribus *eas ſpirare, non naribus: nec unquam febri carere,* Archelaus *auctor eſt.* Ariſtoteles *tamen libro primo de* Hiſtoria *animalium,*Alcmæo*nem hoc ſcripſiſſe tradit, quem etiam mendacij inſimulat:* ἀλκμαίων δ' οὐκ ἀληθῆ λέγει φάμενος ἀναπνεῖν τὰς

ἄγας κατὰ ταῦτα.

3 *Tantum enim feſellerit.)* In *excuſis anteà*, Feſellit. *in cunctis manu ſcriptis*, Feſellerit, *ſcriptum inueni: quare tantum librorum conſenſum non ſpreui, atque ita ſcribi uolui.* A*dmonet* Euſthatius, Homeri *copioſus interpres,* Atticos *ſæpe, quos* Modos *appellãt* Grammatici, *uariaſſe, & pro* Indicandi, *modum* Optandi *uſurpaſſe.* Exẽpla *ab eo adlata hæc ſunt :* ἐπεὶ ἔλθοι ὀδύνα ἤτοι ἦλθεν, καὶ ὡς δὲ λαλήσοι ἀντὶ τοῦ ἐλάλησεν ; καὶ ἄλλα τοιαῦτα. *hæc enim addit,* οὕτω καὶ ὧδε, τὸ, ἦ γὰρ ἂν νῦν ὕστατα λωβήσαιο, ἀντὶ τοῦ τὰ ὕστατα ἂν ἐλωβήσω, ἤγουν ἐλώβησας. *Huiuſcemodi quodam ſermone potuit* M. Varro *uti, & niſi plena omnia macularũ eſſent, & hæ omnes rariores locutiones ab imperitis grammaticis è libris excuſis ſublatæ eſſent, huius etiam ſermonis plura exempla occurrerent.*

4 *Nec me eſſe ab* Eumæo *ortum.)* Hæc *uera, ut arbitror, lectio eſt, è uetuſtiſſimis, optimíſque libris eruta. communis eruditos etiam uiros fallere potuiſſet: erat enim ab his; qui è ueteribus ueſtigijs ueram elicere non potuerant, ſatis concinnè conformata.* Priſca *igitur huius loci ſcriptura,* Nec *me eſſe ab eum æuo ortum.* Vna *igitur ſublata litera, totum locum correximus. nam elegantia huius lectionis, cum ſenſu quem præ ſe ferebat uulgaris, comparari non poteſt.* Eumeum *ſubulcum* Vlyſſis *fuiſſe, mediocriter etiam literati ſciunt : qui rem familiarem heri fideliter adminiſtrauit, & cum eo, quem tamen nondum agnouerat, longum ſermonem in* XIIII, *libro* Odyſſeæ *habuit.* Hanc *etiam emendationem confirmat, quòd anteà dixerat,* Accipe *à me cum* Homerico Melanthio, &c. Iocabatur *enim optimus & eruditiſſimus ſenex.*

4 *Si formoſi ſunt uerres, & ſcrofa.*) In optimo exẽplari Verris: nec multò pòſt iterum Verris, eodem caſu, in eodem libro, Verris octo menſium incipit ſalire. Quædam quæ hîc emendaui, adeo plana ſunt, ut confirmatione non egeant.

4 *Vſque ad primum: deinde it retro, quoad perueniat ad lanium.*) Hic locus in excuſis codicibus ualde uariatus erat, culpa, ut puto, ſiniſtrorum quorundã correctorum. in antiquis illum integrum inueni. Id, tantum in illis pro It, ſcriptum erat: quæ ſcriptura in priſcis exemplaribus, frequens eſt. It retro, deterior fit: ut Vergilius etiam,

In peius ruere, & retro ſublapſa referri.

Plinius de ſuibus inquit, Mares non ultra trimatum generant. Quanuis autem uſque ad trimatum generent, ad primum annum facere id rectè poſſunt, ut credidit Varro: poſtea languidores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur.

4 *Sus Græcè dicitur ὗς, Olim thyſus.*) Priſca hæc lectio. in excuſis ante θύτης. De uetere nomine Suum apud Græcos auctores nihil legi. quare in re incerta fidem antiquorum codicum ſequi malui. Clemens in II. Stromate refert, quendam ſapiẽtiæ ſtudioſum uirum affirmaſſe Suem nominatum à Græcis eſſe ὗν, tanquã θὺν, quod uiſcerationibus tantùm, atque epulis aptus eſſet. uerba ipſius hæc ſũt: λέγεται γ᾽ οὖν τινα τῶν φιλοσοφούντων ἐτυμολογοῦντα τὴν ὗν θὺν εἶναι φάναι, ὡς εἰς θύσιν καὶ σφαγὴν μόνον ἐπιτήδειον.

4 *Et quod nuptiarum initio.*) Athenæus libro III. δειπν. olim Græcos Veneri ſuem mactare ſolitos tradit, atque id teſtimonio ueterum confirmat. Argiuos uerò id

etiam tunc ſeruare qui ludos quibus id facerent, inde quoque appellarent ὑστηρίαν.

4 Et Græcæ χοῖρον.) *Ita emendaui è uetuſtis libris: in excuſis enim anteà* Græci. Græcæ, *ſcilicet mulieres. ſupra enim,* Nam & *noſtræ mulieres maximè nutrices &c. reſpondet igitur illi parti egregiè, &* Græcæ χοῖρον.

4 *Itaque ijs animam datam eſſe proinde ac ſalem.)* Vetus *hæc eſt lectio.* Eadem *ſententia, aut parum immutata, apud* Clementem *legitur: nam quæ paulo antè è* II. Stromate *poſui, hæc uerba cõſequuntur,* δεδόσθαι γὰρ τῷ δὲ τῷ ζώῳ ψυχὴν πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἢ ἕνεκα τοῦ τὰς σάρκας σφριγᾶν, &c. Huis *autem uocis* Plutarchus *in* V. *libro* Sympoſ. *cap.* X, Stoicos *homines auctores fuiſſe tradit, quæ etiam à* Cicerone *libro* V, περὶ τελῶν *laudatur.* Nam *in* III, *de* Natura *deorum, eam protuliſſe* Chryſippum *docet.*

4 Pernæ *tomacinæ, & taniatæ.)* In *optimo libro,* Comatinæ, & *canatæ, nihil tamen uariaui.*

4 In *uineta.)* Communem *lectionem nouam, falſámque putaui, ideóque ueterem ſcripturam reponere malui: etſi illa maculoſa eſt: poterunt tamen nunc induſtria eruditorum maculæ inde abſtergi.* Vt *autem quid ſuſpicer aperiam, arbitror inquinata hac uoce locum ſignificari, in quo hoc etiam, quod ſupra de ſue narrauit, factum eſſe acceperit. nam in* Arcadia *ſe hoc non audiſſe, ſed uidiſſe inquit: quod autem in ſue fieri potuit propter obeſitatem, & ſtuporem illius animantis, ueriſimile nullo modo in iuuenca eſt. nam nec humi iuuencæ tantum iacent, ut facultatem muribus præbeant in corpore ſuo nidificandi.* Plinius *in ſue hoc factum quandoque eſſe tradit: de iuuenca non meminit.* Pro Vineta, *fortaſſe* Veneta, *aut* Ve-

netia ſcribendum eſt:. in illis enim locis quondam magni pecuarij. Veneti etiam equi à Græcis poetis celebrabantur, quòd illis in locis egregij eſſent. In Græcis commentarijs ἐνέτιδες ἵπποι πῶλοι. στεφανηφόροι ἀπὸ τῆς περὶ ἀδρίαν ἐνέτιδος.

4 *Sed eos cum iam paſci poſſunt, ſecernunt.) Diuerſa eſt uetus lectio, quæ tamen mendo non uacat: eam notam eſſe uolui. nam receptam etiam non ualde probo, quanuis loco non mouerim, Secundo ea cum iam &c.*

4 *In eorum fœtu ſcrofæ.) Antea in excuſis Potu: in manu ſcriptis antiquioribus Petu: in ſemiuetere Pecu: Fœtu legi debere arbitrati ſumus: quam coniecturam noſtram tunc amabimus, cum à doctis uiris probari audiemus.*

4 *Veſtigia apparent Lauinij, quod & ſimulacra eorum &c.) Ex ingenio ita emendaui. nam peruulgata lectio parum mihi probabatur, & à uetere diſcrepabat: uerùm quia nolo optimum auctorem, dum purgare ſtudeo, inquinare, quæ me cauſæ mouerint, ut ita corrigerem, exponam: ſi inanes illæ exiſtimabuntur, coniecturam meam explodi æquo animo patiar: ſed prius cum fide uetuſtam ſcripturam hîc adponam: Veſtigia apparent iamne, quòd & ſimulacra eorum. Oppidum ſignificari debere deprauata illa uoce affirmarim. Lauinium ſcribi oportere ſuſpicatus ſum. nam ſi ex prima litera, L. fiat, in quo ſæpe peccaſſe librarium antea oſtendi: non ualde à Lauini notæ illæ remotæ erunt. Lauinij portentum hoc AEneæ factum eſſe ſupra M. Varro oſtendit, & in V. lib. de lingua Latina: oppidum enim illud primum conditum in Latio. quare ueriſimile eſt ibi ænea ſimulacra poſita fuiſſe, & corpus matris etiã conſeruatum. cur autem in aliã urbem tranſlatum fuerit. nec enim tam*

uetus aliud oppidum tunc erat. Alba certe iam pridem diruta, Lauiniũ adhuc ſtabat, quod teſtimonio quoque Strabonis confirmatur: illius enim hæc uerba ſunt è libro V, τῶν γεωγραφουμένων. ὑπέρκειται δ' αὐτῆς τὸ μὲν λαουίνιον πόλις ῥωμαίων ἐν δεξιᾷ τῆς ἀππίας ὁδοῦ, ἀφ' ἧς ἔποπτος ἥ τε θάλασσα καὶ τὸ ἄντιον. Dionyſius Halicarnaſſeus totam hanc hiſtoriam copioſe narrat: nihil tamen quod ad loca in quibus ſimulacra hæc ahenea ſuis, ac porcorum erecta eſſent, pertineat.

4 *Cum creuerunt cupiunt ſequi matrem.) Antiqua lectio diuerſa: non tamen adhuc aliquid ex ipſius parte boni elicere potui. ut alij in hoc laborare poſſint omnibus eam ſtudioſis exponam: Cum creuerunt capiuntur, ſequi matrem paſtum, &c. Nam in peruulgata, Cupiunt, elegantem ullam ſententiam, niſi fallor, non habet.*

4 *Vt deſiderium ferre poſſint parentis.) In cunctis manu ſcriptis poſt Parentis, inueni Nutrices. Nec ſtatuere potui quid illa uox ſibi uelit: an Nutricis, pro Parentis aliqui legebant? nutricémque matrem, dum porcos aleret appellauit Varro. In recepta lectione, ſi integra eſt, ſcrupulus nullus eſt: negotium tantum iure nobis faceſſit antiqua lectio diuerſa.*

5 *συνηπειρῶται inquit χαίρετε.) Mēdoſe antea in formis excuſis, Sic epiroticæ: & aut nullo, aut inepto ſenſu. Vetus lectio Sinepirotæ: quæ paruum uitium habuit: nec illud librarium feſellerat, quanuis tollere non potuiſſet: mendi enim notam adpoſuerat. Caſtigaui recte (ut opinor) συνηπειρῶται. Antea Scrofa dixerat, Nunc rurſus nos reddite nobis, ô Epirotæ. Nam Q. Lucienus συνηπειρώτας illos appellat, ut qui pecuarias ipſe quoque in Epiro haberet, & unus Epiroticorum eſſet.*

§ *In quo quidem inquit* Vaccius.) *Poſtrema duo uerba ex antiquis libris repoſuimus.hic enim* Vaccij *perſona requiritur,ſine qua poſſe fieri hic nonnulli putarant:quia ſupra pro* Atticus,Vaccius *legebant . nos illic etiam* Atticus,*in noſtris inuenimus:ſed paulo poſt* Menas,*in ijſdem libris deſideratur.*

§ Noui, *inquit ille, maieſtatem.)* Antea *in excuſis inquit* Menas.*ita emendaui ope uetuſtorum codicum: uerùm quia parua licentia uſus ſum, totam rem patefacere uolui.*In *antiquis locus maculoſus: ita enim habent,*Inqui diue . *inquid,pro* Inquit, *illic etiam in ijſdem libris ſcriptum inueni,inquid* Atticus: *& pro duobus ll u corruptè poſitum. quare ſine culpa me poſſe,* Inquit ille,*corrigere ratus ſum.*

§ Vt βούσυκον, βουπαῖδα.) Antea *in excuſis* βούπη-να.*in optimus libris* βουπαῖδα *legi,quam ueriorem puto lectionem.* Sex.Pompeius,*qui à* Varrone *totum locum accepit, inquit,* Bulimon Græci *magnã famem dicunt,aſſueti magnis & amplis rebus præponere* Bu . Hinc *eſt quòd grãdes pueros* Bupædas *appellãt,& mariſcã ficũ,*Buſycon.

§ A` *quo eas* Græci Bugonas.) AElianus περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων,*ultimo ſecundi libri capite,quo laudes boum explicat, & quæ commoda ex ipſis homines capiant, docet:hoc etiã quod nunc tradit*Varro *nõ relinquit,*καὶ ἀποθανὼν δὲ βοῦς γενναῖόν τι χρῆμα καὶ ἀξιέπαινον.μέλιτται γοῦν ἐκ τῶν ἐκείνου λειψάνων ἐκφύονται, ζῶον φιλεργότατον, καὶ καρπῶν τὸν ἄριστον καὶ γλύκυστον ἐν ἀνθρώποις παρασκευάζει τὸ μέλι.

§ Quæ prægnans horda.) *In cunctis hic manu ſcriptis* Horda,*&* Hordicalia *per h.in* VI.*autem libro de lingua Latina,* Forda, *&* Fordicidia, *per f.* Fordicidia,*in-*

quit, à ſordis bubus. Bos *ſorda, quæ fert in uentre &c.* Id *etiam apud* Sex. Pompeium *reperies, qui nunc* Fordas, *núc* Hordas *boues prægnantes eſſe dicit. Negligentia autem li brarij id factum eſſe non poteſt, ſequitur enim ordinem li terarum. Adeo autem uicinam naturam hæ habebant, ut ſæpe inter ſe commutarentur.*

5 *Quam iam expertæ.*) *Nihil uariaui: ueterem tamen ſcripturam notam facere quid nocet? in manu ſcriptis igi- tur* Exparte: *corruptè ſané. quis autem ſcit an aliter cor- rigendus locus ſit? Nam ſi expertæ, cœpit eodem intellectu quo* Vergilius,

-altera uirgo,

Altera iam primos Lucinæ experta labores.

cur repudiari debent uaccæ, quæ ſemel tantum pepere- runt? crebra uitia quæ in excuſis codicibus inuenio, me fortaſſe ſine cauſa quandoque faciunt de aliquo loco malè exiſtimare.

5 *Prior quàm poſterior melior.*) *Vitioſi hac parte ſunt antiquiores libri: ſic enim habent,* Prior quàm poſte- rior in eo prior. *In optimo mendi nota adpoſita eſt.*

5 *Iugatorij Liguſtici.*) *Vetuſtiſſimus codex in amba- bus uocibus diuerſus, qui* Nugatori Liguſti, *habet. De po- ſteriore uoce alibi diſſeruimus: de priore ſi forte ita legi debet,* Nugatorias *res, abiectas, ac uiles, ueteres ſcriptores frequenter appellarunt. Nam* Varronis *ille locus è ſepti- mo libro de lingua Latina ita legi debet:* Schæmiculæ ab Schæno nugatorio unguento: *in excuſis enim libris depra- uatus eſt.*

5 *In Thracia ad* μὲλανα κόλπον.) *Vera hæc lectio, fi- deliter in antiquiſſimo codice conſeruata. nam in alijs in- anis ſedes Græcarum uocum relicta. In alijs ne relicta*

quidem. Strabo *libro* I I, τὸ δ᾽ ἐσυνεχὲς τὸ αἰγαῖον ἐστιν ἤδη σὺν τῷ μέλανι κόλπῳ καὶ τῷ ἑλλησπόντῳ. Herodotus*quoque non ſemel huius loci mentionem fecit.* Nam *in* Polymnia *hæc ipſius uerba ſunt:* Ενθεῦτεν δὲ χάμπτων τὸν κόλπον τὸν μέλανα καλεόμενον, καὶ μέλανα ποταμὸν, οὐκ ἀντιχόντα τότε τὸν ςρατιῇ τὸ ῥέεθρον, &c.

5 Vos *uideritis, inquit, mihi qui* Ariſtotelem *legitis.*) Duo *hîc uerba ex antiquis codicibus reſtituimus.*

5 *Exemptis teſticulis.*) Hoc Ariſtoteles *in extremo libro nono de* Natura *animalium tradidit. locus tamen in excuſis codicibus, & in manu etiam ſcripto, quem habui longe emendatiorem deprauatus.* Theodorus *ſanè hâc inde ſententiã eruit, ſiue meliores codices habuit, ſiue ex ingenio ita legendum eſſe uidit.* Nam Varro *etiam ſententiam illam (niſi fallor) confirmat.* In *primo autem libro de ortu animantium eandem rem* Ariſtoteles *narrauit: ubi uitium uerba non habent:* Καὶ ἤδη ταῦρος τις μετὰ τὴν ἐκτομὴν ὀχεύσας εὐθέως ἐπλήρωσεν.

5 *Atticus centum uiginti habet.*) Optimus codex *inquinatus: habet enim* Centaurum *uiginti.*

6 *Quod faciunt* Peloponneſij.) *Antea* Peloponnenſes, *ex optimis exemplaribus ita emendaui.* Recte *dici* Peloponneſij, *manifeſtum eſt.* Stephanus *etiam* πελοποννήσιος ὁ οἰκήτωρ.

6 *Vnum ferum quos uocant onagros.*) Apud Sudam Caudò *inſula prope* Cretam *eſſe traditur, in quo maximi gignerentur onagri.*

6 *Alterius anni pariant.*) Vetuſta *hæc lectio, antea mendoſe,* Alternis annis. Paulo *poſt, ubi in excuſis,* Quod *remiſſione laboris fit deterior.* In *antiquis,* Sic *deterior.* Arbitror *legendum, hic deterior: ex priore*

uoce s, ut opinor, conſequenti huic adhæſit, & aſpiratio, quemadmodum, ſæpe deſideratur. Communis etiam le*ctio commoda.*

7 Q. Modius Equiculus.) *Ita emendaui auxilio uetuſtorum codicum, in quibus, Q ue modius, legitur. Ferè autem ueteres librarij cum Q. prænomen ſcribendum eſſet, Q ue imperitè ſcribebant.* In *optimo exemplari mendi nota hîc adpoſita eſt.*

7 Quod equus X X X. *menſium.*) Quemadmodum *in primo libro multa* Varro *à* Theophraſto *ſumpſit. ita in ſecundo hoc plurima ab* Ariſtotele *mutuatus eſt: quæ quia facilè inueniri poſſunt, & alijs nunc rebus ſtudeo, non curioſe oſtendam.* Hic *certè locus inde tranſlatus eſt: in libro* V I. *de* Natura *animalium:* Βάλλει δὲ τοὺς μὲν πρώτους τέτταρας τριακοντάμηνος, τοὺς μὲν δύο ἄνωθεν, τοὺς δὲ δύο κάτωθεν. Βάλλειν *enim appellat, quod* Varro *eicere, aut amittere dentes uocat. quanquam primum uerbum naturam Græci uerbi quo uſus eſt* Ariſtoteles *magis exprimit.* Inde ἄβολοι *equi appellabantur, qui nondum dentes eieciſſent. nos etiam in hac re exponenda uerbo quod his reſpondet familiari noſtro ſermone utimur.*

7 Cum dentes ſint facti brocchi.) Brocchi per duo *c c, in optimis hîc exemplaribus ſcriptum eſt: ut ubi de canibus poſt agit iterum:* Directis *priuſquam* brocchis.

7 Spina *maxime duplici: ſin minus non extante.*) Vetus *hæc eſt & uera lectio. antea in excuſis* Extenta, *mendoſe.* In *libro ubi ſelectæ ſententiæ ſunt de re ruſtica auctorum:* ex Apſyrto, ῥάχιν, μάλισα μὲν διπλὴν, ἀδέμηγι κυρτὴν.

7 Peroriga *enim appellatur &c.*) Optimus codex *hîc mendoſus eſt: nonnulli item qui eum ſequuntur: ſic*

autem in illis eſt, Perorigam miſit appellatur qui qui admittit. Vitium habere hãc ſcripturam cognouit librarius, ideóque mendi notam ad eam adpoſuit. Fortaſſe legendũ, Perorigam, ſic appellatur &c. ut Perorigam cum ſuperiore parte hæreat. E' Plinio mendum tollatur, quod in libro VIII. capite XIII. eſt, Perorigam enim legi debet, ubi in excuſis, pariter Aurigam, ſcriptum eſt. In antiquis certe Plinij exemplaribus, Prorigam, unius literæ diminutione legimus. Sunt & alia etiam uitia ea parte, quæ auxilio ueterum librorum tutò corrigi poſſunt. Sic autem totus ille locus legendus: AEqua ex cauſa in Reatino agro laceratum perorigam inuenimus. Nam ita etiam conueniet Plinio cum M. Varrone, qui infrà hanc rem narrat. Quem Varro Perorigam ſiue Peraurigam, Ariſtoteles ἐπιμελητὴν appellauit: ὁ ἐπιμελητὴς κκλύψας τὴν μητέρα &c.

7 *Scillæ mediũ conterunt.) Et antiqui omnes, & quidem etiam formis excuſi recte Scillæ medium, habent: in alijs improbè illa uox commutata fuit. Quod hîc Varro medium in ſcilla uocat, Plutarchus μέσον in lactuca uocauit. Extrema ſanè pars quarti libri συμποσιακῶν uetuſtate, aut importunitate quorundam defecit. De quibus tamen rebus illic diſputaretur, ex titulis ante librum ipſum conſtitutis, intelligitur: poſtremi autem capitis hic index eſt: διὰ τὶ τὸ μέσον τῆς θρίδακος αἱ γυναῖκες οὐ τρώγουσιν. Quintilij, qui & ipſi de rebus ruſticis ſcripſerunt, cum de eadem re agerent, quod M. Varro Medium, Plutarchus uerò μέσον, ipſi περικάρδιον uocarũt, id eſt medullã. Quid autem ea uoce intelligerent, planius expoſuerunt. nã quod tenerum ac molle in ſcilla eſt, ſe intelligere dixerunt, & quod etiam aliquis non incommodè adipem appellaret. Verba eorum quæ in XVII. γεωπονικῶν leguntur, hæc*

ſunt: εἰ δὲ μὴ προσδέχονται τοὺς ταύρους αἱ βόες, σκίλλης τὸ περικάρδιον μετὰ ὕδατος τριπτέον καὶ περιχριστέον. τουτέστιν τὰ ἁπαλώτατα τῆς σκίλλης. καὶ ὡς ἂν εἴπῃ τις τὸ στέαρ διδόναι μετὰ τὴν κάθαρσιν τοῖς μορίοις τῶν βοῶν.

7 *Itaque ut reſtibiles ſegetes eſſent exuctiores.)* Ab Ariſtotele *hanc ſententiam accepit* M. Varro, *quam tamen elegantiſſime conuertit.* Ενια δ' ἐνιαυτὸν καὶ πάμπαν ἀνάγκη διαλείπειν καὶ ποιεῖν ὥσπερ νεόν. Ager *reſtibilis quis ſit, & unde uocatus, oſtendit ipſe in quinto libro de lingua* Latina.

7 Ne *ungulas comburat ſtercus cauẽdum.)* Receptam *hanc lectionem non damno: antiquam tamen quanuis uitioſam, inquinatámque, notam eſſe uolo:* Ne *ungulas commurat ſtercus tenebat.* In *optimo codice mendi nota adpoſita eſt.* Columella *communem bene reſtitutam confirmat. libro* VI. *capite* XXXVII, *Prouidendúmque ne ſtercore ungulas adurat.*

7 *Vt equuli conſueſcant.)* Antiqua *hæc & uera lectio: mendum in excuſos fluxerat, quod in uetuſtis* Eculi, *ſcriptum eſt, quæ ſcriptura imperitos fefellerat: ſed non multo etiam poſt* Eculum *poſſe domari, in iiſdem ſcriptum eſt.*

7 *Ab eo tempore mediocriter exercendum.)* In *cunctis manu ſcriptis uno excepto* Extriendum: *in illo autem, qui è melioribus non eſt,* Eximendum. Nihil *uariaui: quam autem ſtudioſis opem dare potui, dedi: fortaſſe etiam nihil melius quærendum.*

7 *Equi.)* In *manu ſcriptis,* Equis. Fortaſſe è quîs. *nam ſic ſæpe loquitur* Varro. *quæ autem in excuſis erant tria uerba, Alij ad prædam: in nullis à nobis manu ſcriptis inuenta ſunt.*

7 *Medici pecorũ* ἱππίατροι *appellati.)* Antea κτηνία-

τροι,contra ſententiam ipſam, & fidem uetuſtorum codicum ſcriptum erat. Quamuis medici pecorum non equos tantum curent,ſed alias etiam ueterinas: tamen quia plurima ſunt in equis & ſigna morborum, & genera curationum,à Græcis ἱππίατροι,*ab equis impoſito nomine,appellantur,inquit* Varro.H*oc autem uerum eſſe intelligi poteſt ex commentario in quem collati ſunt multi Græci auctores,de re ueterinaria.* ἱππίατροι *enim illic etiam appellantur,non* κτηνίατροι.Q*ui Latinis impoſuerunt nomina,hoc non ſpectarunt. nam* Veterinariam *medicinam illam uocarunt,&* Veterinarinarios *medicos.unde hîc nonnulli nõ animaduertentes* Varronis *ſententiã,*κτηνιάτρους *perperam ſcripſerũt.*κτήνη *enim* Græcis τὰ βοσκήματα.

8 Et *ipſi pro ſe ſacrificarentur.)* Ita *emendaui è uetuſtis libris.* Nonius *de* Contrarijs *generibus uerborum, oſtendit ueteres* Sacrificantur,*pro* Sacrificant,*dixiſſe: potiſſimúmque* Varronis *exemplis hoc confirmat,è uarijs ipſius libris ſumptis, in quibus etiam huius libri locus ille ſic legitur:*Ibi *enim ſolent ſacrificari lacte pro uino.* Ex *huiuſcemodi locis cognoſci poteſt integritas codicum* M. Varronis,*quos habui,& audacia imperitorum,qui quæcunque à communi conſuetudine diſcedunt,in ueteribus auctoribus deprauant.*

8 H*æc me* Reatino *auctore probares mihi inquit.)* Sic *in omnibus antiquis ſcriptum inueni:antea,* Mi Atticæ,*in excuſis legebatur.* Conſenſum *igitur multorum, ac bonorum librorum ſecuti ſumus.* Nobilitatem *multorum* Reatinorum Strabo *quoque multam eſſe tradit libro* V, Καὶ δὴ καὶ τῶν ἡμιόνων γένος τῶν ῥεατινῶν διωνόμασαι θαυμασῶς.

9 Pertinet *ad feras beſtias,ac ſylueſtres.)* In *maiore*

ac meliore librorum parte hic locus turpiter inquinatus eſt: Ad feras beſtibus aſſilueſtribus aſſilueſtres. Nec tamen *maculæ ipſius librarium accuratiſſimum fefellerũt: ad eum enim mendi notam adpoſuit.* In uno tantum *manu ſcripto receptam lectionem inueni.*

9 Et *potius uaris quàm uatijs.)* Priſca *hæc ſcriptura, quæ recta eſt: antea* Vacijs, *corruptè.* Sic etiam in Pan*dectis* Florentinis *hoc nomen ſcriptum eſt, libro* XXI. *de* AE*dilitio edict.* L. Idem Offilius. *Quæſitum eſt an ualbus, & blæſus, & atypus, iſque qui tardius loquitur, & uarus, & uatius ſanus ſit: & opinor eos ſanos eſſe.* Hu*ius capitis ferè omnes ſententias ad uerbum à* Frontone *expreſſas in* XIX. *libro* γεωπονικῶν *legimus.* Verùm *cum hæc pars in excuſis nuper manca ſit, non malè facturos nos arbitror ſi è uetuſto codice illam reſtituerimus, qui eſt in* Medicea *bibliotheca:* σκέλη ὀρθὰ, εἰ δὲ μὴ, σκαμβότερα μᾶλλον ἢ βλαισὰ πόδας *&c.*

9 Solo *nec ut corneo nec &c.)* Antea, Talo *nec ut corneo &c. Quæ lectio facile damnari potuit: eſt enim multis modis falſa. quis enim talum unquam inuenit, qui nõ magis quàm corneus eſſet? ne dum mollis inueniri poſſit: eſt enim oſſeus.* Proprio *certè nomine talum in cane uocare nõ potuit* Varro, *ſi* A*riſtotelem audire uolumus, qui in* II. *de* N*atura animantium inquit,* πολυχιδὲς δὲ ἐδὲν ὤπλα ἴχον ἀστράγαλον, ὥσπερ οὐδ᾽ ἄνθρωπος. Solo, *legi debere arbitratus ſum, quòd hoc aut illo modo factum magnas utilitates præbere poteſt, aut impedimenta cani ad currendũ & ingrediendum.* Solum *autem infimam partem pedis, pellémque illam appellari manifeſtum eſt, uel teſtimonio* Ciceronis, *qui ita conuertit ex epiſtola* A*nacharſidis* ὑπόδημα, δέρμα ποδῶν, Calceamentum, *ſolorum callum: cum*

enim accuratè ſingulas partes pedis exponeret M. Varro, non debuit hanc tacere. nam quod nec corneum, nec nimium durum, ſed fermẽtatum ac molle eſſe uult, has omnes naturas ſolum habet: & quæ probat Varro ualde his canibus accommodata ſunt. nam corneum alienum, & quod nimis durum etiam eſſet: neque enim firmiter terræ hæret aut in curſu explicatur. contrà fermentatũ, ac molle egregias commoditates habet. Sed hæc facilè ab his, qui naturam canum cognitam habent, aut uenationi aliquando operam dederunt, intelligentur. Veterem ſcripturam, ex qua ita legendum eſſe ſuſpicatus ſum, nunc proponã: nam illa aliquid mendi omnino habet, & maculoſa à librario etiam exiſtimata eſt, qui notam, quam conſueuit, adpoſuit, Selone ut corneo, ne nimium duro. Vnius igitur literæ commutatione ex Selo, ſolo feci. nam extrema ſyllaba Ne, ab ſolo ſeiungi debet: importunè enim illi hæſerat. nec tamen illa quoque uitio uacabat. nec enim eſſe debuit, ut paulo poſt iterum, Ne nimium: pro, nec nimium. Animaduerti in uetuſtiſſimo exemplari eodem pacto alijs etiam locis Ne, pro Nec, ſcriptum: ut de equis, Genib. rutundis, ne magnis. In XIX libro γεωπονικῶν multa de canibus Frontonis nomine leguntur, quæ, niſi fallor, Fronto ipſe è Varrone expreſſit. nam eundem ordinem in ſingularum partium natura exponenda tenet, & quæ aut probauit, aut reprehendit in canibus Varro, eadem ille aut laudat, aut damnat. nam quod ad hunc locum attinet, inquit, πόδας μεγάλους. ἐν δὲ τῷ ἐπιβαίνειν πλατυνομένους, δακτύλους διηρθρωμένους, ὄνυχας κεκυρτωμένους. ſtatimque ad ſpinam tranſit. Quare cum nihil de ſolo dixerit, ſed omnem hanc partem, quæ in cunctis exemplaribus mendoſa eſt, reliquerit, quandoque coniecimus, inde id

factum eſſe potuiſſe, quòd multis antea ſeculis hæc macula hunc locum fœdaſſet. De hoc *tamen unuſquiſque ut uolet exiſtimabit.*

H*anc animaduerſionem ut magis amem, facit* Borghi*nus meus, iuuenis acutiſſimi ingenij, & cunctis bonis artibus eruditus: qui ea magnopere delectatur, ad eámque me primo excitauit, & non parũ adminiculatus eſt, cùm in ſermone de hoc deprauato loco cum eo diſputarem.*

9 P*aſtores ut deducerent in metapontinos ſaltus, &* H*eracleæ emporium)* H*unc locum in cunctis manu ſcriptis mancum decurtatúmque inueni, nec tamen communem lectionem uariaui.* V*etuſtam hîc proponam, ſi forte aliquis maiore ingenio præditus illius auxilio locum reſtituere poſſit:* P*aſtores ut dedurent in metampinos ſaltus, & traclepore, inde cum, &c.* I*n optimo codice mendi nota adpoſita eſt.* M*etapontum &* H*eracleam oppida fuiſſe in ea parte* I*taliæ, quæ olim* M*agna* G*ræcia uocata eſt, omnibus notum.* M*etapinum oſtium* R*hodani fuiſſe, unde* M*etapini ſaltus appellari potuerunt (ſi forte ita legendum eſt)* P*linius libro* III*, capite* IIII*, oſtendit: non longéque ab eo oppidum* H*eracleam uocatum, aliquos tradere auctores idem affirmat.* S*ed omnia in tam corruptis ueſtigijs incerta, & tenebrarum plena ſunt.*

9 A*d paſtores redierunt.)* A*cutam uocem* D*iogenis qua* P*latonem acerbè momordit, ab illo laceſſitus, cõmemorare libet: ut animum ex his minutis, moleſtíſque animaduerſionibus paulum reficiamus. eſt autem ualde ad hunc locum accommodata.* D*iſſerebat de grauioribus aliquibus rebus* P*lato, præſente* D*iogene, parum tamen attendente.* M*oleſtè id tulit* A*riſtonis filius, aítque,* A*u-*

di uerba mea canis. Minimè perturbatus Diogenes, reſpondit, Atqui ego in illa loca non redij, in quibus uenditus ſum, quod canes facere conſueuerunt. Obſcurè tangens ipſius in Siciliam reditum. AElianus hoc refert in libro περὶ ποικίλης ἱστορίας. Molonis etiã magni illius rhetoris uox circumfertur, qui hoſtili animo præditus aduerſus Platonem, dicere ſolitus erat, Nemini mirum uideri debere, ſi Dionyſius Corinthi, ſed potius, ſi Plato Syracuſis. Erat autem prouerbium, nunc etiam ſatis peruulgatum, Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. A multis denique profectio illa Platonis in Siciliam damnabatur, quare uerius potuit eum Diogenes inſimulare, quòd cùm prauum, infidúmque animum regis expertus eſſet, poteſtati eius ſe iterum commiſiſſet. Hoc autem Diogenis ἀπόφθεγμα alter quoque Diogenes in uita ipſius, quam diligenter ſcripſit, retulit: conciſius tamen id, & in aliqua etiam re ab eo, quod ſupra poſuimus: diuerſum.

9 Qui uellet ſe à cane ſectari.) Sectari διώκεσθαι, ἀκολουθεῖσθαι, quomodo ueteres ſæpe locuti ſunt: quod Priſcianus, teſtimonijs antiquorum ſcriptorum citatis oſtendit.

9 Sequitur quartum de emptione.) Antiqui codices maculoſi. nihil uariaui. ueterem tamen hîc ſcripturam adponam, Sed quod quarum, de emptione ſit alterius, cum à priore, &c.

9 Paſcitur enim è culina, & oſſibus.) In ueteribus hic etiam locus inquinatus, E' curia, enim: non, E' culina, habent: quid dicam neſcio. Communis lectio non omnino mihi firma uidetur: è uetere autem nihil boni educere adhuc queo. Culina ruſtica in his & in alijs etiam libris à M. Varrone appellata eſt.

9 *Vel etiam ut μῦθον aperiant.*) *Ita ſcriptum in uetuſtiſſimo & fideliſſimo codice inueni. quare communi lectione ſublata, hanc reſtitui. Potuit id prouerbium, quod antea in excuſis erat, intelligere Varro, nec tamen hîc adponere, quemadmodum de huiuſcemodi uocibus peruagatis ueteres ſcriptores ſæpe faciunt.*

9 *Tunc enim dicuntur catulire.*) σκυζᾶν *hoc Græci appellant. Ariſtoteles libro VI,* περὶ ζώων ἱστορίας. δοκεῖ δὲ σκυζᾶν τὸν ἶσον χρόνον κυνῶν. *Et paulo poſt:* τὰς γὰρ πάσας δοκεῖ σκυζᾶν ἡμέρας τέτταρας καὶ δέκα. *Theodorus nunc Canire, nunc Libidine teneri, interpretatus eſt. quandoque etiam Prurire uertit.*

9 *Primum leuibus uinclis, quæ ſi &c.*) *Antiqua hæc eſt lectio: in excuſis anteà Leuibus numellis, quas &c. quæ lectio probari potuit, niſi ueteres omnes libros contra ſe habuiſſet. Sex. enim Pompeius inquit, Numella genus uinculi, quo quadrupedes deligantur.*

9 *Et ſi alter indeſinenter æger eſt, &c.*) *Et uocem, Indeſinenter, & ſententiam quæ ex ea conficitur, parum probaui: & quod magnum apud me ſemper pondus habet, ueteres libros diuerſos inueni. Sunt illi quidem hac parte inquinati, poſſunt tamen nobis communis lectionis uitia, ſi non aliud, indicare. Hæc uetus eſt lectio, quæ ne aliquem falleret, in optimo exemplari notam adpoſitam habebat, Et ſi alter uidem fiter æger eſt. Vt quid de hoc loco ſentiam liberè loquar, ſuſpicor, aut Identidem, pro Indeſinenter, legendum eſſe: aut uerba illa deformata uacare: quòd negligenter librarius aliquis ſuperiores uoces, hîc etiam non ſuo loco ſcripſiſſet, & eas etiam mendoſè, & corruptè ſcripſiſſet. Intelligo illas, Altero idem fit acrior. Ego ingenuè quid con-*

ijærem expoſui, alij fortaſſe melius, ingenioſiúſque locum reſtituent.

10 *Galli appoſitiſſimi, maximè ad iumenta.)* Ita *caſtigaui. anteà,* Appoſiti, *ſed maximè, &c. cuius lectionis languorem facilè, ut arbitror, intelliget, qui attentè perſpiciet.* Antiqua *lectio manca, quæ tamen tutò poſſet corrigi,* Galli *appogitiſſi maximè, &c.* In *optimo codice nota, quæ locum mendoſum eſſe indicaret, appoſita erat.*

10 *Cui potuit cedere.)* Vetuſta *lectio diuerſa, & ut arbitror, corrupta,* Cui *potius cedere.* Sic *etiam non multo poſt locus ualde mendoſus.* Vnius *cuiuſque giſues gregis.* Hæc *enim ſatis eſt indicare, propter auctoritatem librorum, neque enim aliud adferre poſſum, ad reſtituendos locos idoneum: qui tamen fortaſſe nulla indigent correctione.*

10 *Tremellius ſimul aſpicit ad me.)* In *optimis exemplaribus nuſquam hic* Tremellius *: ſed pro illo,* Semel*:* Semel *ſimul aſpicit ad me.* Fortaſſe *rectè locus reſtitutus eſt, & conciſè olim* Tremel. *legebatur: ex quo negligenter ab imperitis librarijs* Semel *factum ſit.*

10 *Leuuncidas, ac contemnendas.)* Locus *turpibus maculis fœdatus, de quo ante etiam locuti ſumus, cum de alio, qui item (ut opinor) in eodem uerbo inquinatus erat, ageremus.* Prima *fortaſſe litera, nota illa eſt, quam ſæpe in antiquiſſimis libris diximus inueniri: quod ſi reciperetur, non ualde diſcreparet uox, quæ relinquitur, ab ea, quam antea in primo libro inuenimus. nam ſupra,* Eiuncidum *enim ſarmentum, &c.*

10 *Prægnantem ſæpe cum uenit pariendi tempus.)* Multa *de incredibili fortitudine barbararum mulierum* Clemens *narrat in* IIII. *libro* ϛρωμάτων. *nam fœminas*

prope Hiberiam: *eſſe tradit, quæ prægnantes idem, quod hîc de* Illyricis Varro *retulit, faciant. uerba ipſius adponemus:* οἶδα καὶ πλησίον τῆς Ἰβηρίας γυναῖκας ἔργῳ καὶ πόνῳ χρωμένας ἀνδρικῷ· κἂν πρὸς τὸ ἀποκυῆσαι γένωνται, οὐδὲν ἀνιείσας τῶν πρακτέων, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ πολλάκις τῇ ἁμίλλῃ τῶν πόνων ἡ γυνὴ ἀποκυήσασα τὸ βρέφος ἀνελομένη οἴκαδε φέρει.

10 *In gregibus ouium, ſed magnis.)* *Antiqua lectio diuerſa, ſed quæ corrupta adeo ſit, ut eam explicare nequeam: ipſam hîc adponam,* Greges *ouium ſed magnũ.* Nec *multo poſt, ubi in excuſis*, Poſſent: *in iiſdem antiquis*, Poſſit.

10 Vt *ſunt* Attici, *& mei: ſeptingenarij enim mei, tu opinor, &c.)* Auxilio *antiquorum codicum adhibita paruula induſtria, locum (niſi fallor) purgaui. antea enim maculoſus erat, & in excuſis omnibus ita legebatur*, Vt *ſunt* Attici. Tremellius, Septingenarij *enim mei ut opinor tu, &c.* Vt *tamen ſtudioſi rectè de hoc iudicare poſſint, ueterem lectionem cum fide adponam:* Vt *ſunt & ait tici, & mel. ſeptingenari enim me tu opinor, &c.*

11 *Eſt enim lac omnium.)* Mediæ *duæ uoces in antiquis non leguntur, & fortaſſe ſine illis integer ſermo eſt. ut initium ſit orationis eius, qui de lacte diſſerit.* Eſt, *de quo tu ſcire uis, lac inquam omnium, &c.* Apud Nonium *elegantiſſima* Varronis *uerba leguntur de natura lactis,* De *liberis educandis;* Eam *nutricem oportet eſſe adoleſcentem: anuis enim ut ſanguis deterior, ſic lac: lac enim, ut quidam dicunt* Phyſici, *ſanguinis ſpuma eſt.*

11 *Quas cibi cauſa capimus.)* In *Lexicis quibuſdã hic* Varronis *locus adducitur, &* Cibali *legitur: uetus autem illud, ac inuſitatum uerbum eſſe traditur.* In *uetuſtiſſimo*

libro Cibili, ſcriptum eſt: & in alijs item nonnullis.

11 *Arido, & firmo cibo pecude paſta, id alibile.) In nullis manu ſcriptis poſtrema duo uerba legi.*

11 *Ad perpurgandum id, quod à uiridi, &c.) Corruptiſſimus hic locus eſt in omnibus antiquis codicibus. Receptam igitur lectionem retinui. nunc ueterem ſcripturam, cum maiorem nullam opem ſtudioſis adferre queam, notam faciam, & eam totius perioches, ne iterum eadem repetendo fruſtra laborem, aut eos, qui hæc legent, magis perturbem: Ad perpurgandum ea, quæ auuridipas eo magis ſi uſſæ ex herba, quæ ipſo ſumptæ perpurgare ſolent corpora noſtra. Mendi nota hîc adpoſita in uetuſtiſſimo exemplari. quòd ſi ullus locus meritò, hic optimo iure damnatus erat.*

11 *In lactis duos congios addunt.) Excuſi antea habebant, Lactis duobus congijs, &c. manu ſcripti omnes, quos uidi, Lactis duos congios. ueſtigia ueteris lectionis ſecutus, ex ingenio emendaui, In lactis, &c.*

11 *Quod Græci appellant alij ὀπὸν, alij δάκρυον.) Hunc locum, adiutus ab optimo exemplari, commodè (niſi fallor) emendaui: erat autem ille in excuſis codicibus mendoſiſſimus. quis enim unquam audiuit Dracontion ad coagulandum lac adhiberi? quanquam alium eſſe M. Varronis uerborum ſenſum puto: Quod Græci appellant, &c. quod, ſcilicet lac de fici ramo, alij ὀπὸν, alij δάκρυον appellãt. omnes enim qui in Græcis auctoribus diligenter uerſati ſunt, humorem ſtirpium aliquarũ (quem in fico Lac appellat Varro, & nos etiam ita familiari noſtro ſermone uocare conſueuimus) ab illis ὀπὸν, & δάκρυον dici noluerunt. Et ſi hoc ſatis manifeſtum eſt, tamen poſterioris uocis, quæ hîc deprauata erat, exẽpla è nobiliſſimis*

g.iiij.

auctoribus afferam. Ariſtoteles libro nono de Hiſtoria animalium: φέρουσαι τῶν τ' ἄλλων ἀνθέων καὶ ἀπὸ τῶν δένδρων τὰ δάκρυα. *Theophraſtus libro primo* φυτῶν αἰτιῶν. τοῦ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι μένει τὸ δάκρυον. *Idem politiſſimus ſcriptor in eodem libro ambas uoces coniunxit:* ὅτι δὲ οὐ πάντων οἱ ὀποὶ καὶ τὰ δάκρυα γεννητικὰ πρὸς τὰς ἐπάνω καὶ προτέρας αἰτίας ἀγεννητέον. *In VI. autem conſuetudinem ſermonis expoſuit, & quid ipſe de hac re ſentiret, timidè tamen indicauit:* καλοῦσι δὲ τὰ μὲν ὀποὺς, τὰ δὲ δάκρυα, κοινότερον δὲ ὁ ὀπός: διαφέρει δὲ ἴσως οὐδέν. *Qui autem prima hæc Theophraſti uerba diceret Varronem expreſſiſſe, fortaſſe non peccaret.*

11 *Alij* ὀπόν.) *Ab hac uoce* ὀπίαν, *caſeum appellauit Cyclops apud Euripidem, acrem, & ad quem cogendum ſucus è fici ramo adhibitus eſſet:*

Καὶ τυρὸς ὀπίας ἐστὶ καὶ βοὸς γάλα.

quem uerſiculum ipſius intellexit Athenæus libro δειπνοσοφιστῶν. Εὐριπίδης ἐν κύκλωπι ὀπίαν καλεῖ τυρὸν τὸν δριμὺν, τὸν πηγνύμενον τῷ τῆς συκῆς ὀπῷ.

11 *Mammæ enim rumis, ſiue rumæ.) Nihil uariaui, antiqua tamen lectio diuerſa: ut accuratè ponderari à ſtudioſis poſſit, eam hîc adponam: Mammæ enim rumus ſiue ruminare ut, &c. Locum alium Varronis à Nonio citatum, ubi de eadem re agitur, ad hunc adiungam. Cato uel de liberis educandis, Rumine propter rumam: id eſt, priſco uocabulo Mammam: à quo Subrumi etiam nunc dicuntur agri.*

11 *Alij uellera, alij uelumia.) In antiquioribus Vellimna. non multo poſt ubi in excuſis, Quod languidæ minus radices lanæ retinent. in iiſdẽ uetuſtis libris, una plus*

dictio legitur, Quod languidæ minus ægræ radices, &c. corruptè ut arbitror: & ut unde mendum ortum putem di cam. Declarationem fuiſſe uocem, quæ addita eſt, ſuſpicor, prioris illius, Languidæ, quæ temerè poſtea à librario in contextum ſermonis Varronis coniecta ſit.

11 *Et in comœdijs, qui in ruſtico opere.) Loquitur nunc de comœdijs, quas nouas appellabant. priſcarum tamen etiam poetæ oſtendunt. hoc ueſtitu paſtores uſos fuiſſe: ut Ariſtophanes in* νεφέλαις: *inducit enim Strepſiadem cum filio ita loquentem,*

ὅταν μὲν οὖν τὰς αἶγας ἐκ τοῦ φελλέως

ὥσπερ ὁ πατήρ σου διφθέραν ἐνημμένος.

Nam διφθέρας *etiã ueteres appellaſſe membranas, in quibus, ut nos quoque facimus, ſcriberent, oſtendit Cicero in epiſtola ad Atticum, cum de parte ſuorum librorum, quos de Academicis quæſtionibuss conficeret, ut ad Varronem mitteret, loqueretur: inquit enim, Quatuor* διφθέραι *ſunt in tua poteſtate. Idem etiam ſignificabatur prouerbio illo, quod dicebatur in eos, qui nimis uetuſta referrent,* ἀρχαιότερα τῆς διφθέρας λέγειν. *Adagium apud Sudam explicatum.*

11 *Neque ab hoc quod mutaret Coſinius.) Animaduertendus modus loquendi: eſt enim elegans, & ab optimis auctoribus uſurpatus. Nihil mutauit ab hoc: id eſt, quod illi dixerant, probauit, nec in tam longo ſermone uidit quod reprehenderet, aut aliter melius dici poſſe putaret. Cogitandum an eodem intellectu ceperit M. Tullius, cum in XIII. libro epiſtolarum ad Atticum de Cæſare dictatore loquens inquit, Tum audiuit, De Mamurra non mutauit. id eſt, quod factum erat laudauit, & ratum eſſe uoluit. In III. Philippica de ſorte prouinciarum loquẽs:*

O' felicem utrunque: nihil enim mutauerunt. id eſt, ſorte contenti fuerunt, & res melius cadere nõ potuit. nam pro domo ſua plenius loquitur: Cui quidem cum Ciliciam de*diſſes mutaſti paſtionem.* Commutare *uerba, altercari ſignificare, planum omnibus eſt, uel* ex Terentio, *qui non ſemel ita locutus eſt. quare accuratè animaduertendum, an mendum ſit in uerſiculo* Silij *poetæ, qui eſt in primo libro: ſic enim legitur,*

Stantem pro muro, & mutantem membra Caicum.

cum pro Membra, Verba, *legendum ſit, ut opinor:* Mutan*tem uerba, id eſt altercantem, conuitia facientem, & maledicta dicentem.*

11 Ad Vitulum. Niger *in* Turranij *noſtri: illi partim, &c.*) In *uetuſtiſſimis etiam codicibus locus deprauatus: ſecutus ueteris lectionis ueſtigia, ita emendaui. nec tamen firmam emendationem hanc puto.* Niger *enim* Turranij *cognomen erat, non ab illo diuerſus: niſi aliquis* eodem co*gnomine, ac diuerſæ familiæ fuerit: aut eiuſdem cognominis ac gentis, qui prænomine diſtingueretur.* Antiquam *hîc ſcripturam ponam, quam ſtudioſi accuratè perpendẽt:* Ad Vitulum. Niger *in* Turrani *in oſte illi, &c.*

IN M. VARRONIS RERVM RVSTICARVM LIBRVM III.

1 QVOD *& in pace à ruſticis* L. *alebantur, & in bello ab ijs tuebantur.*) Hunc *locum in cunctis manu ſcriptis mendoſum inueni. cum autem nihil ab excuſis uariauerim, ueterem ſcripturam nunc indicare uolo: in qua idem uerbum ſecundi membri finis eſt, quod primi: id eſt,*

Ab ijs alebantur, in uetuſtis codicibus, ut ſupra, A' ruſticis hominibus alebantur, legitur. Non tantùm autem hoc *admonui, offenſus rariore ſignificatu eius uerbi, quod in omnibus nunc excuſis eſt, quàm propter antiquorum librorum fidelitatem*. Quis enim *ſcit, an ita locus ex ingenio ab aliquo emendatore reſtitutus fuerit? non tamen uiſum eſt receptam lectionem loco mouere: cõmodam præſertim, & quæ ferri poſſit. nam uetuſtiſſimos ſcriptores* παθητικῶς *etiam tueor dixiſſe, uel hac eleganti inſcriptione, quam* Auguſtinus *Nerrucius eruditus ac diligens uir, cum* Hiſpanias *peragraret, inde attulit, manifeſtum fieri potuit.*

PALLADI VICTRICI SACRVM.

HIC HOSTIVM RELLIQVIAS PROFLIGAVIT CATO. VBI SACELLVM MIRO ARTIFICIO CONDITVM ET AEREAM PALLADIS EFFIGIEM RELIQVIT.

PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATVS ET POPVLI ROMANI IMPERIVM DEORVM NVMINE ET MILITVM FORTITVDINE ET TVERI ET REGI.

Eam autem eo libentius adpoſui, quòd ſalua maieſtate imperij, pietatis in deos plena eſt.

I Vocant collis Thebas.) *Ita emendaui è uetuſtis codicibus. antea in excuſis,* AEolis, *corruptè: quæ tamen lectio in ſemiuetere codice à me inuenta eſt.* Quod *addit* M. Varro, *non longè à* Reate *cliuum appellari* Thebas, *declarat hîc etiam collis, legendum eſſe.*

2 Quam priuati candidati tabella, dum ita, &c.) Locus, niſi fallor, aliquam obſcuritatem habet: quare eo libentius ueterem lectionem, non parum diuerſam, indicabo. In antiquiſſimo & fideliſſimo legitur, Tabella dimidiata ædificemus. Eum autem plures ſecuti ſunt. In alio ſemiuetere, Dimidia ædificemus.

2 Eunti de controuerſijs Interamnatium, & Reatinorum.) Vetus hæc eſt lectio, quam ſyncæram puto. In excuſis poſt Reatinorum, Cognituro, erat: quæ declaratio, ut opinor, fuit addita ab aliquo, qui ſine illa ſermonem mancū, imperfectúmque putaret: à quo diſſentio, qui nihil deſiderari, & elegantiorē eſſe hunc modum loquēdi, credo.

2 Tua inquit hæc in campo Martio.) In excuſis antea, Tua inquit Axius. id nomen ſuſtulimus: non enim à M. Varrone hîc poſitum fuiſſe credimus, ſed ab aliquo additum, qui omnia nimis declarare ſtuderet. Scholion quōdam illud fuiſſe, ex optimo exemplari cognoſci apertius poteſt. ſic enim in illo, Tua inquit, ſcilicet Auxius, hæc &c. In quo hoc etiam animaduertendum, nunc Axius in uetuſtiſſimis libris, quandoque Auxius legi. nam & hîc, & ſupra Auxius. Auxius Appio ſubridens. quod etiam obſeruaui in epiſtolis Ciceronis ad Atticum: cum enim in illis etiā huius Axij mentio ſit, in optimo exemplari id nomen eodem pacto uariatum eſt.

2 Omnes omnium Reatinæ.) Aliquæ hac parte maculæ in optimo exemplari. nam, Omnes omnium uniuerſæ. Reatinæ, perperam in illo, ac nonnullis alijs legitur: & paulo poſt, Ornata, in ijſdem nō eſt: in quo culpam fuiſſe librarij puto.

2 Lyſippi aut Antiphili. Et crebra.) Antea in excuſis, Aut Antiphili uidebis. id uerbum in nullo antiquo à me

repertum eſt. ſupra etiam in ijſdem Mea,*non* Meã: *quod huic ſcripturæ reſpondet* . In *optimo exemplari nota ad hunc locum adpoſita erat,ea de cauſa puto,qua deprauatum illic nomen poſterioris artificis.*Ante *philu,enim ſcriptum erat.*

2 Et *quid igitur,inquit,eſt.*) Antiqua *lectio deprauata: ſic enim habent meliores codices,*Et *quid gus inquit,&c.*

2 Et *ea,& urbana.*) In *excuſis antea,* Et *ruſtica ſcilicet & urbana.*Germanam *huius loci lectionem eſſe arbitror,quam reſtitui: in optimis enim exemplaribus eã inueni: uitium,ut puto, inde factum eſt, quòd cum nonnulli nimis obſcurè hîc locutum* Varronẽ *putarent,addiderunt ad uerbum* Ea,*ſcilicet urbana.*Imperiti *poſtea librarij declarationem receperunt,& uerbum quod declaratum fuerat,reliquerunt.* Sunt *tamen hæ leues coniecturæ, & quæ nihil firmitatis habent.*

2 Q*uam hinc apros macellarios* Seius.) Totus *locus uariatus,in quo ego auctoritatem ueterum librorum ſecutus ſum.*Modicam *libertatem,quam mihi permiſi,nunc patefaciam:eáque me non intemperanter uſum declarabo.* In *cũctis antiquis,*Eius,*extrema uox erat,ex qua una addita litera,*Seius *feci: prior dictio in eandem literam deſinebat:quare minore licentia inde illa ſumi potuit.*De Seio *multis locis in his libris,& non multo poſt hîc etiã mentio eſt.*Miliarios,*antea in excuſis erat.*

2 Non *ne item* L.Albutius.) Nihil *immutaui:in optimis tamen exemplaribus hîc* Abucius. Iterum *idem nomen hoc ipſo in libro,ubi de pauonibus agit, & in excuſis* Albutius *eſt.*Vt *quidem* Abucius *habebat.* T.Albutius *uir doctus,ac optimus ſtudijs deditus,*Athenis *uixit,ut* Cicero *in quinta quæſtione* Tuſculana *oſtendit:fuítque* Albu-

tius ille, de quo Lucilius in Satyra uenuſtè ſcripſit, cuius carmen in primo libro de Finibus Cicero adduxit. Hic, de quo M. Varro agit, uidetur Lucilium imitatus, & ipſe Satyras ſcripſiſſe.

2 Ac uim, formámque eius expone Merula non grauate.) Elegantior eſt antiqua hæc lectio, quã reſtitui, duobus uerbis immutatis. Sic etiam Cicero locutus eſt, in primo de Oratore, Cum uobis, non meo iudicio, ſed ueſtro ſtudio inductus, non grauatè reſpondero.

3 Septa afficta uillæ.) Afficta, ſcripſi è uetuſtis libris: antea enim in excuſis Affixa. Vbi de columbis agit, in manu ſcriptis, & forma excuſis pariter, Sub ordines ſingulos tabulæ fictæ. non multo poſt in antiquis tantùm, Duabus uirgis uiſcatis defictis, &c. De gallinis, Aut exculpta, aut afficta firmiter: etiam in impreſſis.

3 Et nata nutricare ſaginaréque.) Diſſentit à communi hac, antiqua lectio: quam ſi non recepi, tamen notam eſſe uolo: Nutricari ſaginíſque, &c.

3 Quam tum habebant totæ uillæ.) Vetus lectio, Tutas uillas. Tutas autem, pro totas: ut in iiſdem libris, Rutundum, ſæpe pro Rotundum.

3 E' tuo flumine.) Sic legimus in optimo codice, aliiſque nonnullis. in excuſis antea, E' uicino. Vetus lectio hunc ſenſum habere poteſt, ut Merula ad M. Varronem aſpiciat, qui ſub Caſino uillam habuit, ut è conſequẽte etiam capite intelligitur. Infra de eodem fluuio, Cum habeam ſub oppido Caſino flumen, quod per uillam fluat, &c. In eodem etiam codice, Immidium, non Minidiũ ſcriptum inuenimus.

5 Vnde, non ubi ſumuntur pingues turdi.) Hunc etiam locum reſtitui. antea in omnibus excuſis, Vnde nonnulli, &c. inſulſo ac frigido ſenſu. non enim dici poteſt

quanto elegantior, ac ſuauior ſit uetus lectio. Iocatur in uerbo Sumuntur, *quod ſimplicem intellectum non habet: nam* Sumere, *& manu capere, & ore ſignificat, id eſt comedere ac deuorare. Oſtendit igitur ſe loqui uelle de ornithone, è quo promuntur turdi: non in quo, apparato conuiuio, eduntur: ſupra enim dixerat, eſſe auiarij genus oblectationis cauſa conſtructum, in quo delicatè cœnitarēt: ſed politi ingenij homo facetè & iocoſe hæc exponit. Oſtendam non multo poſt iterum hoc uerbo eodem intellectu* M. Varronem *uſum.* Adducitur *à* Nonio Varronis *hic locus* Promethco *libro ſecundo,* Cum *ſumere cœpiſſet, uoluptas retineret, cum ſat haberet, ſatias, manum de menſa tollere.* In *quo affirmarim* Sumere *hoc intellectu uſurpatum ab eo fuiſſe.*

ſ *Tectorio tacta eſſe leui.)* Vetus *hæc eſt lectio, quam probaui. antea in excuſis* Tecta. Hoc *in libro iterum, ubi de leporibus,* Vt *tectorio tacta ſint, & ſint alta.* Idem *error erat illic in excuſis.*

ſ *In hoc tecto, caueátque.)* Nihil *immutaui. antiquam tamen ſcripturam notam eſſe uolo, ſiquid opis afferre poſſit ad locum reſtituendum: qui cum tantopere à ueteribus ueſtigijs diſcrepet, merito ſuſpectus eſſe debet:* In hoc tecto *cauijs, quæ cauijs tabulata habeant aliquod adportat ſubplementum.*

ſ *Atque alieno tempore uenditoris moriantur.)* Sic e*tiam* Lucretius *inquit,*

-aliena ſalutis eorum.

Et Cicero *in primo quæſtionum* Academicarum *ad* Varronem, Et *uno nomine omnia, quæ eſſent aliena firmæ, & conſtantis aſſenſionis. antea in excuſis,* Alio *caſu uēditori.*

ſ *Tum mihi tu dic illud, &c.)* Antiqui *libri uitioſi.*

ſic enim habent, Multum dic illut, *&c.* Ne hoc *quidem occulere uolui.*

§ *Quæ eſt à* Vinio *fluuio.)* Fluuij *nomen in antiquis perturbatum, non tamen receptam lectionem temere uariaui: ueterem tantum indicare uolo: illa autem hæc eſt,* Quæ *eſt animo fluuio.* De *uero fluuij nomine nihil compertum habeo: amnis paulo poſt muliebri genere appellatur in fideliſſimis libris, quemadmodum ſæpe à uetuſtis auctoribus appellatam* Nonius *docet, qui etiam* Varronis *ipſius hoc exemplum adducit,* περὶ πλούτε *libro primo:* In *hac ciuitate agros colunt arenoſos: propter hos fluit amnis, quam olim* Albulam *dicunt uocitatam.*

§ *Qua iter in aream eſt.)* Antiqua *hic etiã lectio perturbata, & ſanè totum caput crebrioribus maculis inquinatum: Qua introitus itur in aream eſt. Quomodo corrigi locus debeat, ſi uitium etiam in communi eſt, non uideo.*

§ *Quibus cibus miniſtratur per retem.)* Et *hic, & alijs etiam locis uirili genere in antiquis libris,* Retis, *à* Varrone *uſurpatur.* Sed Plautus *etiam* Rudente *ita illum appellauit: alij uetuſti ſcriptores, ut grammatici teſtantur.*

§ *Circum falere & naualia.)* In *excuſis antea,* Natatilia. In *cunctis manu ſcriptis,* Naualia. *cur tantum conſenſum ueterum codicum damnarem, non fuit.*

§ Epitonijs *uerſis.)* Antea *in excuſis,* Epiſtomijs: *ueriorem eſſe* Epitonijs, *lectionem putaui. nam ita in cunctis manu ſcriptis inueni, & huic rei uocabulum hoc ualde accommodatum eſt. quo etiam* Vlpianus *iuriſconſultus uſus eſt, de* Actionibus *empti & uẽditi.* L. Fundi. *Caſtella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia, fiſtula applumbata, aut quæ terra continentur, quanuis non ſint affixa, ædium eſſe conſtat.* Vidi *etiam uetuſtiſſimum* Vitruuij *co-*

dicem, in quo ita hic locus è decimo libro ſcriptus eſſet: Ra*tione uero uectium uehementiore ſpiritus frequens compreſ ſus epitonicorum aperturis influit. cũ m excuſi formis habeant,* Epiſtomiorum. Epitonia, *ut nomen oſtendit, inſtrumenta ſunt, quibus chordæ funéſque intenduntur.*

5 *Stella lucifer interdiu, noctu heſperus.)* Magnificè *hic ornithon, uel delicatè potius conſtructus erat, ſi in eo ſiderum etiam curſus conſpiciebatur, & ſtellarum erat ortus obitúſque deſcriptus.* Priſci *illi cæleſtis rationis ignari, diuerſas ſtellas* Phoſphorum & Heſperũ *exiſtimabãt.* Parmenides *primus unã eandémque eſſe inueſtigauit: alij* Pythagoram *dixerunt.* φωσφόρον Latino *nomine* Varro Luciferum *appellauit.* Catullus, *quo* ἕσπερον Latine *exprimeret,* Noctifer *finxit. nam ueſper à* Græcò *uocabulo declinata,* Græca *uox uidetur. in* Epithalamio *autem hoc fecit, uerſiculo illo,*

Nimirum OEteos *oſtendit* Noctifer *ignis.*

Ita *enim corrigendus eſt: excuſi alij* Eoos, *alij* AEtherios *habent: manu ſcripti* OEteos. *ita autem legendum eſſe teſtimonio etiam optimi poetæ confirmatur: qui in paſtorali carmine inquit,*

Sparge marite nuces, tibi deſerit Heſperus OEtam.

id eſt, nox fit & Veſper *iam ſurgit. ex eo enim monte nocte aduentante ſtellæ ſurgere uidebantur.* Illud *autem ſignum expectabatur, ſtatímque uirgo domum mariti deducebàtur.* Eo *igitur uiſo, iuuenes quid dicturi eſſent, ſecum cogitare cœperũt.* Contrà *puellæ, ſtudio iuuenum animaduerſo, cognouerunt* Veſperum *exortum. ante enim ortum illius non erat neceſſe feſtinare.* Eſt *autem epithalamium illud è genere eorum, quæ* Græci *(quòd ab ortu ueſperi ad mediam uſque noctem canerentur, donec ſomnum cape-*

h.i.

rent) κατὰ κοιμητικὰ *appellabant*.

6 *Fortaſſe ante eum duceret ſerram.*) Nihil hîc immutaui. *ſuſpectum tamen locum habeo. nam*, Ante ſe, *niſi fallor, recta ſermonis ratio, ut ſcriberetur, poſcere uidebatur* (Quanquam Cicero *eodem modo uidetur illud protuliſſe, initio primi libri* Acad. *quæſtionum ad* Varronem: Nunciatum *eſt nobis à* M. Varrone *ueniſſe eum* Roma *pridie ueſperi*) Preterea *antiquos libros diuerſos affendi. in optimo codice, aliiſque*, Ante cum duceret, &c. *In ſemiuetere*, Ante conduceret. *Hunc igitur locum aliis diſcutiendum relinquo.*

6 M. *Aufidius* Lurco.) *In cognomine diſcrepant antiqui codices*: Lyrcho *enim in illis eſt. nec tamen aliquid uariaui*. M. Lurconis *mentionem fecit* Cicero *pro* L. Flacco: *an idem ſit, diiudicari non poteſt: tempora certè, quin idē eſſe potuerint, non impediūt*: Itaque *eôdem etiam* M. Lurco *uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum teſtimonii ſui*. Apud Plinium *quoque, qui eandem rem, quā* Varro *narrat*, Aufidii *cognomen* Lurco *eſt*.

6 *Sami in luco* Iunonis.) Hoc *etiam apud* Athenæū *libro* XIIII. δειπν. *legimus*: Μηνόδοτος δὲ ὁ σάμιος ἐν τῷ περὶ τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν τῆς σαμίας ἥρας, φησὶ. ὅτι ταοὶ ἱεροί εἰσιν τῆς ἥρας, καὶ μήποτε πρώτιςοι καὶ ἐγένοντο καὶ ἐτράφησαν ἐν σάμῳ καὶ ἐντεῦθεν εἰς τοὺς ἔξω τόπους διεδόθησαν. *Cuius etiam rei* Athenæus *teſtimonia adducit ueterum poetarum. nam inde quoque natum inquit, ut in nomiſmate* Samio Pauo *exculptus eſſet*.

6 *Refert in teſtabilem eam, in qua*, &c.) Veterem *lectionem repoſui. ſed quia non omnino de fidelitate ipſius ſecurus ſum, ideo ad eam notam adpoſui*. Confido *tamen, ſi maculam aliquam habeat, non magnam illam eſſe*, &

multo meliorem hanc, quàm communem ac peruulgatam iudico: quam puto ab emendatore aliquo ita concinnatam fuiſſe. In excuſis autem hæc erat, In id tectum, in quo Pauones habet, quod magnum, &c.

6 *Primos hos Q. Hortenſius.) Multa de Pauonibus libro, quo antea oſtendimus, expoſuit Athenæus: non pauciora idem etiam IX. libro. AElianus quoque* περὶ ζώων ἰδιότητος, *capite XX, quinti libri, plurima & ipſe tradidit. nam hoc etiam quod nunc à M. Varrone de Hortenſio narratur, recitauit. Romanus enim homo, quanuis Græco ſermone multa ſcripſiſſet, Romanas res egregiè callebat. non ſine pœna tamen hoc ab Hortenſio tentatum eſſe dicit, cum Varro apud probos ſolum, & ſeueros homines illum offendiſſe narret. nam ab delicatis hominibus, & qui gutturis uoluptates ſequuntur, potius Hortenſium gratiam eo facto iniſſe oſtendit. uerba AEliani hæc ſunt,* Ὁρτήνσιος δὲ ὁ ῥωμαῖος κατάθύσας ἐπὶ δεῖπνῳ ταῶν πρῶτος, ἐκρίθη. ἐκρίθη, *in iudicium uocatus eſt, cauſam dixit: niſi aliquis putet pro* κατεκρίθη *poſitum eſſe. id eſt condemnatus eſt. Addit etiam, Alexandrum Macedonem, aſpectu harum auium apud Indos obſtupuiſſe, eique qui Pauonem interfeciſſet, grauius minatum eſſe.*

6 *Augurali adijciali cœna.) In excuſis quibuſdam media uox non eſt, quæ in antiquis omnibus inuenitur. Plinius lib. X, cap. XX, cum hanc rem referret, id quoque addidit: Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortenſius adijciali cœna ſacerdotij. Cogitandum etiam diligenter, an pro Augurali, Augur legi debeat.*

7 *Intus ternorum palmorum.) In antiquis alio genere, Ternarum palmarum. Nihil immutaui: non enim legi, aut hunc ipſum alibi, aut alios bonos auctores, cum*

menſurã intelligerent, muliebri genere Palmam *appellaſſe.*

7 *Aſſem ſemiſſem.)* Antiquorum librorum *lectio. In excuſis,* Ex *aſſe ſemiſſem, antea legebatur.*

9 *Ego quæ requiro farturæ à ſura.)* Excuſi libri *inter ſe diuerſi, nedum ſolum ab antiquis diſcrepent. in uetuſtiſſimo & optimo exemplari mendoſus etiam locus eſt. eius ſcripturam hîc apponam :* Ego quæ requiro ſarſuræ *aſſuræ, &c. In ſemiuetere pro* Sarſuræ, Salſuræ*. cætera eadem. Quomodo tam inquinatus locus purgari poſſit, planè non perſpicio.*

9 Racemari *non potui.)* Ita *emendaui, rectè, ut opinor, modeſtè certe, & temperanter. uetus enim lectio* Racimari*: antea,* Ratiocinari, *incommodè, niſi fallor, & inſulſè legebatur.* Verbum *hoc, quod reſtitui, aliunde huc tranſlatum eſt, & à uindemia ſumptum. nam* Racemationes *etiã ſtudia eorum dicebãtur, qui poſt uindemiam factam relictos negligentia minutiores racemos colligerent: à* Græcis *ἐπιφυλλίδες racemi illi, quòd folijs tecti fallerent facilè, appellabantur.* Id *autem uerbum etiam aptiſſimè lepidiſſimus poeta ad aliam rem tranſtulit, in fabula quam βατράχους appellauit: ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἐσὶ καὶ ϛωμύλματα.*

9 Tanagricos, *&* Medicos.) In *antiquis libris* Melicos, *corruptè: quem errorem in ſuæ etiam ætatis imperitis hominibus refellit* Columella. *cum enim & ipſe de diuerſis generibus* Gallinarum *ageret, inquit,* Et Medicum, *quod ab imperito uulgo, litera mutata,* Melicum *appellatur.* Hoc *etiam ante illum fecerat* Varro*. nam infra & ipſe falſò gallinas ita appellatas oſtendit.* Sex. *tamen* Pompeius *multitudinis conſuetudinem non contempſit, & uerbum id ſuo loco agnouit.* Melicæ, *inquit, gallinæ, quòd in* Media *id genus auium corporis ampliſſimi fiat.* L *lite-*

ra, pro D *ſubſtituta*. Q*uemadmodum etiam in* Gallia *nunc ciſalpina* Melica, *pro* Medica *appellatur, qua ad boues ſaginandos utuntur: unde etiam apud nos id genus frugis* Sagina *appellatum eſt*. A*liam tamen ab hac* Medicam *ueterum fuiſſe, manifeſtum eſt: nomen tantum ipſius in Italia conſeruatum: ipſa periijt: & id etiam aliæ frugi adtributum, quæ & noua in hac terra eſt, & defectum illius ſupplet. non tamen omni pecori, cui antiqua hæc, utilis eſt. nam equi etiam illa alebantur, ut* Ariſtophanes Equitibus *(ita enim fabulam appellauit) oſtendit: cum enim equos ipſorum laudaret, inquit alio genere cibi illos uti, ac cæteri equi faciant:*

ἤσθιον δὲ παγούρους ἀντὶ πόας μηδικῆς.

9 I*n pariete exculpta ſint cubilia earum.)* Duo legun*tur in manuſcriptis codicibus, quæ non recepi.* Excluſa, *enim hîc, non* Exculpta, *habent: nec multo poſt, ubi excuſi,* Poſita *ſint cubilia: in ijſdem,* Plena *ſint &c.*

9 Potius *uetulis quàm pullaſtris, & quæ roſtra aut ungues &c.)* In *excuſis antea aliter legebatur: ipſe ope uetuſtorum codicum ita emendaui. in priore lectione duo præcipiebantur, ut oua è uetulis gallinis, non pullaſtris edita legerentur: & ut uetulis item gallinis ſupponerentur. in poſteriore hac alterum tantum, ut uetulis ſubijciantur:, & quæ roſtra, & ungues non habeant acutos.* V*num tamen eſt in uetere ſcriptura, quod maculoſum deprauatúmque olim iudicatum eſt: notam enim adpoſitam habet.* Pullitris, *autem id eſt, quod pro pullaſtris in antiquo ſcriptum eſt.*

9 Q*uod in eis uitales uenas &c.)* Omne *etiam paruum mendum tollere cupimus, nec aliquam tam puſillam labem eſſe credimus, quæ in tam polito ſcriptore moleſta*

non ſit. Antiqua igitur lectio, Quod inanes uitales &c. Corrupta illa quidem manifeſtò: animaduertant tamen ſtudioſi, an uerba quæ excuſi habent (In eis, nuquam) uacent, & ab aliquo correctore repoſita ſint, qui deprauatam uocem Inanes, reſtituere concupiuerit. potuit enim imprudentia librarius labi: & cum ſuperior perioche ab eodem uerbo incipiat, ac poſt id, Inane, habeat, dum ſe credidit hanc exſcribere, primam illius partem exſcripſiſſe: poſtea errore cognito id delere non curaſſe.

9 *Vt ſe uolutare poſſint, &c.) Antiqua lectio diuerſa. receptam tamen retinui, quæ commoda eſt, & omni uitio caret. neque tamen ob id etiam uetus repudiari poteſt, Vt uolitare poſſint. Communem adiuuat Columella, qui puluerem & cinerem, ubi gallinæ degunt, reponi debere docet, ídque ſententia Heracleti Epheſij confirmat. Veterem Varro ipſe, qui ſine puluere aerem ipſum apertum columbas reficere poſſe tradit: Libero aere, cum exierint in agros, redintegrentur. Quod enim columbis prodeſt, gallinas etiam adiuuare uerìſimile eſt.*

9 *Intiminium, Album, Ingaunum.) Vetus hæc eſt lectio. nam, Vintimilium, quod antea in excuſis erat, manifeſtò corruptum. Quanuis enim nunc uulgò oppidum ea in regione ita appelletur, deprauatum id uocabulũ eſt, ac ueſtigia tantum retinet priſci nominis. Intemelium Strabo uocat, ac Intemelios populos, quos etiam Cælius in epiſtola ad Ciceronem appellat. Pro, Album, Ingaunum: fortaſſe, Albingaunum, legendum.*

9 *In triclinium ganearium.) Priſca lectio diuerſa eſt, Genanium: nec tamen ab omni macula illam mundam eſſe affirmarim. In Lexico, quod magnifico nomine Theſaurum Latinæ linguæ appellarũt, Triclinium ganaium*

ſcriptum : ita enim habebant libri Varronis *, primis huius noui reperti excudēdi libros temporibus impreſſi: nec tamen aliquid addiderūt,quod eam lectionem adiuuaret.*

9 Et *anguſtum,& tenebricoſum.*) Sic *omnes manu ſcripti codices.Antea in excuſis,*Tenebroſum.*Veterem lectionem commendat ſermo doctiſſimi & elegantiſſimi poetæ,* Qui *nūc it per iter tenebricoſum.*Libro *etiam quarto rerum humanarum* M.Varro*(ut apud* Noniū *legitur)* Specum *tenebricoſum appellauit.*

9 Et *lux pinguitudini inimica.*) Antiqui *omnes libri,* Pinguitudinis *uindicta:quam ueterem ſcripturam nec omnino contemnere debeo,nec explicare adhuc poſſum.*

10 Anſeribus *admittendis &c.*) Ita *caſtigaui è uetuſtis codicibus,parua correctione adhibita:uetus lectio,*Anſeribus *admittendum ijs tempus.* Antea *in excuſis,*Ad *amittendum tempus,&c.*Columella *iudicium meum confirmat,qui inquit,*Anſeribus *admittendis tempus aptiſſimum,& quæ ſequuntur.*

10 Saliunt *ferè in aqua,dum ſe mergunt &c.*) Vetus *lectio à communi diuerſa:* In *aqua inungentur in flumen &c.* Communi *ac peruulgata non ualde delector. otioſa enim & inanis poſterior ſententia mihi uidetur.* Satis *enim id aperuerat,cum dixerat,anſeres in aqua coire.*Antiquam *omni mendo uacare,affirmare non auſim: nec tamen illam negligendam puto , quæ in tot uetuſtiſſimis libris inuenitur.*Plinius *breuius hunc locum perſecutus eſt:* Anſeres *in aqua coeunt,pariunt uere.*

10 Notandum *earum oua.*) Recentiores Græci *de re ruſtica auctores multa à* Varrone *acceperunt. eorum autem plures ſententiæ in commentarijs, ad* Conſtantinum *miſſis, collectæ ſunt.* Nam *hæc etiam præcepta* Varronis

à Quintilijs in Græcum ſermonem tranſlata ſunt, libro XIIII. 391, δεῖ δὲ σημαίνεσθαι ἑκάστης χηνὸς τὰ ὠὰ διὰ χαρακτήρων τινῶν, καὶ ταῦτα ὑποτιθέναι τῇ μητρί· τὰ γὰρ ἀλλότρια, τοῦτο τὸ γένος οὐ θάλπει. δεῖ δ᾽ ὑποτιθέναι ὠχεῖς τῶν θ.

10 *In quis non includant.*) *Antiqui libri, In quæ non inducāt. Infra tamen, Cum autem ſunt incluſi in haras, aut ſpeluncas, ut dixi. Significare enim uidetur non ſolum ſe eandem ſententiam antea, ſed ijſdem etiam uerbis protuliſſe. nam ſenſum uetus lectio non uariaret.*

10 *Ne ſi eo inegerint.*) *Elegantior hæc eſt lectio, quam reſtitui, è ueteribus ſanè libris accepta. Oſtendi antea ſæpe Varronem hoc uerbum uſurpaſſe. Inigere anſeres, ut Inigere pecus, dictum eſt. parua labes in antiqua ſcriptura erat, ſi labes illa dici debet, Ne ſi eo inecerint. Vnius igitur literæ correctio, quicquid erat maculæ, ſuſtulit.*

10 *Quotieſcunque ſumpſerunt, locus &c.*) *Qui Sumere, apud bonos auctores cibum capere ſignificare non animaduerterant, omnia hîc perturbarant: uerba audacter commutarant: interpunctiones non ſuo loco poſuerāt: ſuperiorem ſententiam contaminarant. quæ omnia uitia ab antiquis libris longè abſunt. Intellectus autem nunc tam apertus, ut declaratione non egeat. nos etiam in ſermone noſtro patrio, uerbo quod huic reſpondet, eodem ſenſu ſæpe utimur, & pro comedere uſurpamus.*

10 *Quod ipſi amant.*) *Et hîc, & paulo poſt iterum, muliebri genere in antiquis libris Anſeres appellantur. nihil tamen uariaui. nam ſuprà, cum de illis agere cœpit, in ijſdem etiam antiquis libris uirili genere uocantur.*

11 *Mares ut fœminas.*) *In excuſis antea, Mares in fœminas, corruptè. uetus lectio & uera & elegans eſt: neque enim, inquit, diligentiam adhibere oportet, ut tot mares,*

quot fœminæ intromittantur. nam & ſi omnes mares, aut omnes fœminas intromiſeris, citò tamen leporarium impleueris: utranque enim naturam lepores habere exiſtimati ſunt: quod à Democrito *etiam in* Geoponicis *accuratè traditur: & ab* AEliano *libro* XIII. *cap.* XII. περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων. *Cuius uerba adponam. nondum enim ſcriptor ille formis excuſus, ac peruulgatus eſt:* θηρατοῦ δὲ ἀνδρὸς καὶ τὰ ἕτερα ἀγαθοῦ, οἷον μὴ ἂν ψεύσασθαι λόγον ἤκουσα, καὶ αὐτῷ πεπίστευκα. καὶ δὴ καὶ διὰ ταῦτα εἰρήσεται. τίκτειν γὰρ δὴ καὶ ἄῤῥενας λαγὼς ἔλεγεν, καὶ ἔχειν, παιδοποιεῖσθαι τε ἅμα καὶ ὠδίνειν ὡς τῆς φύσεως μὴ ἀμοιρεῖν ἑκατέρας, καὶ ὡς ἐκτρέφει τεκὼν ἔλεγε, καὶ ὡς ἀποτίκτει καὶ δύο που, καὶ τρία, καὶ τοῦτο ἐμαρτύρει. *& ea quæ ſequuntur. addit enim alia non minus admirabilia.* Plinius *etiam ab* Archelao *id affirmari narrat.*

12 *Quod eum* AEolis *Bœotij leporim.) Neſcio an in his uerbis mendum ſit, antiqua certe lectio diuerſa, quæ tamen ualde perturbata eſt:* AEolis *& bonum leporum. Suſpicor ex ingenio ab aliquo correctore, ut nunc in excuſis legitur, conformatum fuiſſe. meliúſne corrigi locus queat, eruditi & ingenioſi uiri uidebunt.* In V. *libro de lingua* Latina *aliter de huius uocis etymo* Varro *ſentit.* Lepus, *quod è* Siculis *quidam* Græci *dicunt* λέποριν. A' Roma *quod orti* Siculi, *ut annales ueteres noſtri dicunt, fortaſſe hinc illuc tulerunt, & hîc reliquerunt id nomen.*

13 *Vbi tanta circunfluxit, &c.)* Vetus *lectio diuerſa eſt,* Vt *tantum circunfluxerit nos. Quam tamen non recepi, nec probari poſſe puto, niſi uitiū ſit in his quæ ſequuntur,* Varronis *uerbis. eruditiores tamen de hoc etiam ſtatuent.*

14 *Aqua inquam finiendæ.)* Antea, Cludendæ. *Elegans hoc uerbum, & ualde hîc accommodatum, è ueteri-*

bus libris ſumpſi, nec multo poſt, interpunctiones ſuo loco collocaui. antea enim male diſtincta oratio, omnem ſenſum confundebat.

14 *Ita ut in eas* LXXX *&c.*) *Ita locum reſtitui ope uetuſtorum codicum, ex ingenio tamen, quod deſiderari uidebatur, addidi. Quo autem ſtudioſi, rectène hac libertate uſus ſim, iudicare poſſint, ueterem lectionem adponam: Ita ut eas* LXXX *quadrātes coici poſſint. Alij nimis omnia explanare uoluerant.*

15 *Cum cumulatim poſitum eſt.*) *Antiqua lectio deprauata, quam corrigere nequiui. ut alij in hoc laborent, eam omnibus proponam, & uitia peruulgatæ oſtendam. Optimus, ac uetuſtiſſimus codex, Quibus in tenebris cumularim poſitum eſt in doleis. Mediæ uetuſtatis liber, qui ſemper mendoſior eſſe conſueuit, Quibus in tenebris climulatim poſitum &c. Quanquam Hylarim, poſſe pro Climulatim, legi, ſupra ille adnotatum habet. Male habitum eſſe olim hunc locum omnes nunc uidere poſſunt. In communi, Cum cumulatim, & ſono uocis, & ſententia etiam non ualde mihi ſatis facit.*

16 Βοὸς φθιμένης πεποιημένα τέκνα.) *Cum alijs omnibus in locis literis Græcis Græcæ uoces in optimo exemplari ſcriptæ ſint, hîc tantum Latinis. quare magis laboraui. Tertiã dictionem mendum continere puto. non enim conuenit illi cum uetuſtis ueſtigijs: nec ſenſum præterea ullum idoneum habet. Notas quas pro illa inueni accuratè exprimam, Pepianem mina. ex ijs quanuis conatus fuerim, nihil quod firmum eſſet, elicere potui. nam quod* φθιμένης *quàm* φθινομένης *ſcribere malui, dedi id antiquorum librorum auctoritati.*

104 Ἵππων μὲν σφῆκες.) *Duo hîc anteà hexametri uerſus*

erant,qui parum immutatis uocibus eandē penitus ſententiam habebāt:poſteriorē illorum abundare exiſtimaui: eius enim in manu ſcriptis codicibus ueſtigium nullum inueni:priorem retinui.Quem deleus Simplicius *in primum* Ariſtotelis φυσικῆς ἀκροάσεως *adducit.* 52, Οἷον εἰ κύων ἐξ ἵππου ἢ μᾶλλον σφῆκες ἐξ ἵππου ἢ μέλισσαι ἐκ ταύρου. ἵπποι γὰρ σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν. *Et ſi apud eum quoque aliquantulum uariatus eſt.* Vt *autem liberè quod ſentio proferā:arbitror olim in diuerſis* M. Varro*nis exēplaribus diuerſè illū legi ſolitum, aut ab alijs etiā ſcriptoribus aliter pronuntiatum : unde nonnulli inſulſè exiſtimauerint,utrunque in hoc loco neceſſarium eſſe.*

16 Intus *opus faciunt.*) Vetuſta *hæc lectio,quam ueriorem puto.anteà in excuſis,* Intus *fauos melle faciunt.* Nam *quod paulo poſt inquit* M.Varro,Fauus *uenit in altaria:ad rem diuinam ueteres fauos adhibere ſolitos manifeſtum eſt.*Euripides Iphigenia *in* Tauris,

Καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόρρυτον γάνος,

ξανθῆς μελίσσας ἐς πῦρ ἐμβαλῶ σέθεν.

16 *Itáque nulla harum aſſidit,&c.*) Totum *hūc locum* Didymus *à* Varrone *accepit,in* Geoponicis, 413. Ἔστι δὲ καθαρὸν ὑπερβολῇ τὸ ζῶον, οὐδενὶ τῶν δυσωδῶν καὶ ἀκαθάρτων προσιζάνον, οὔτε λίχνον. οὔτε γὰρ σαρξίν.*&c.*

16 Non *ut muſcæ ligurriunt.*) Duo *rr,hoc uerbū habere in optimis exemplaribus,&hîc,&* apud Terentium *obſeruaui,in* Eunucho,*Quæ cum amatore ſuo cum cœnāt, ligurriunt .* Ligurriunt *enim,floſculos epularum carpunt & delicatiores dapes ſtudioſè ſectantur:quem ſenſum in* Adelphis *alijs uerbis expreſſit,*Atque *unum,quod quidem erit belliſſimum,carpam.*

16 *Numero redducunt.*) In *antiquis duo dd,hoc uer-*

bum habet,& ſanè ſæpe ueteres ita ſcribere ſolebant, ut Grammatici etiam oſtendunt,& teſtimonio optimorũ auctorum confirmant. Sententia autẽ ab Ariſtotele accepta eſt: δοκοῦσι δὲ χαίρειν αἱ μέλιτται καὶ τῷ κρότῳ, διὸ καὶ κροτοῦντές φασιν ἀθροίζειν αὐτὰς εἰς τὸ σμῆνος ὀστράκοις τε καὶ ψόφοις.

16 *Itáque inſectantes à ſe eiciunt fucos.) Ita ex antiquis codicibus emendaui. uetus lectio paruam maculam habebat, quam deleui, Itáque impectantes, &c. Vnius igitur literæ correctio totam rem confecit.*

16 *Phyſicam addiſcat.) Nihil hic uariaui. uetuſtam tamen ſcripturam proponam, quæ ſiquid in ſe boni habet, ualde hîc perturbatum ac obſcuratum habet: Phyſicam achiſcat.*

16 *Nunc curſu lampada tibi trado.) Ductum eſſe hunc ſermonem à ludis, quos Athenis faciebant,& λαμπαδοῦχον ἀγῶνα appellabant, manifeſtum eſt. è Latinis auctoribus Lucretius etiam elegantiſſimè inde tranſlatis nominibus inquit,.*

Et quaſi uitai curſores lampada tradunt.

Plato περὶ νόμων *libro VI, de eadem, qua Latinus poeta, re agens, eodem pacto locutus eſt:* γεννῶντας καὶ ἐκτρέφοντας παῖδας, καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδιδόντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων.

16 *Quidam* μέλινον *appellant.) Optimum exemplar, Mellinen, habet. nihil tamen immutaui.* Μελιττῶναν, *quã eandem* μελισσόφυλλον, *&* μελίφυλλον *uocabant, appellaſſe Dioſcoridẽ & Nicandrum Colophoniũ, manifeſtũ eſt. De tertio hoc nomine Varronis planè mihi non conſtat.*

16 *Vbi ſint, alij faciunt, &c.) Excuſi antea, Aluos ubi ſint. quarum primam uocem ſuperuacaneã eſſe duxi, &*

quòd in manuſcriptis nõ inueni, & quòd ſine illa ſenſus pulchrè conſtaret. Vbi ſint, enim appellauit domicilia ipſarum: quod etiam confirmari his, quæ poſtea à Varrone *dicuntur, poteſt. Cum enim ex qua materia fierent, copioſè docuiſſet, iam illas* Aluos *cœpit appellare;* Hæc omnia *uocant à mellis alimonio, aluos. Quomodo enim debuit eo uerbo uti, antequam eum illius expoſuiſſet?*

16 Vitiles *fimo bubulo oblinunt intus.*) Anteà, Fictiles, *in excuſis.* Vitiles *emendaui, & auctoritate ueterũ codicum, & ratione ita ſuadente.* Fictilia *enim uaſa per ſe intus & extra læuia ſunt, nec aſperitatem ullam habent: quo uitio laborare dixit uitiles aluos, niſi remedium adhibeatur. nam* Vitilia, *ut quallos, ciſtas, & quicquid ex uiminibus fit, aſpera eſſe cõſtat.* Vitile *autẽ appellãt Latini ſcriptores, quod lentũ eſt, & facile flectitur.* Plinius *uitilibus nauigijs, corio circũſutis,* Britannos *nauigare dixit.* Idẽ *etiã libro* XIII. *cap.* IIII, *de quodã genere palmarum agens, inquit:* Folio latiore, ac molli, ad uitilia utiliſſimo.

16 Ne *ſi non animaduerterint, inopiam eſcæ habuiſſe, &c.*) Receptam lectionem retinui, *etſi illam non bene firmam puto. nam præterquã quod à uetere diſſentit, per ſe etiam mihi ualde ſuſpecta eſt.* Vetus *ipſa conturbatior, & mendoſior, niſi ueſtigia ſeruet ueræ lectionis. Cum maiorem nullam opem ſtudioſis dare poſſim, priſcam ſcripturam illis oſtendam:* Ne cum animaduerterint, aut inopiam eſſe habuiſſe dicitis ait cum ſint apes, &c.

16 Quod *eſt aliud melle propoli.*) Ita *in manuſcriptis antiquioribus ſcriptum inueni. qui modus loquendi quanuis rarior ſit, ab optimus tamen auctoribus uſurpatur.* Locus *ille ex epiſtola* Bruti & Caſſij *ad* Antoniũ *ita legitur in fideliſſimo exemplari,* Nos ab initio ſpectaſſe

otium,nec quicquam aliud libertate communi quæſiſſe, exitus declarat. Eadem ratione Flaccus in epiſtola ad Quintium uidetur illud dixiſſe:

Néue putes alium ſapiente bonóque beatum.

16 *Quod fit è malo & pyris ſylueſtribus cibum, & mel.)* In excuſis anteà, Ceram, & mel: cuncti manu ſcripti, Ciram & mel, habent, Cibum, coniectura ductus emendaui. nã uetus lectio maculam habebat, quam ſic deleri poſſe cenſui. Adiuuat autem iudiciũ meum, quod infrà è papauere præberi dicit ceram & mel: & aliter duplex hoc miniſterium appellat, id eſt à ſuperiore diuerſum.

16 *Ita ut ne altitudine aſcendat.)* Antea in excuſis, Deſcendat, mendoſè. Inde natus error uidetur, quòd in manu ſcriptis Eſcendat. Obſeruaui autem in priſcis exemplaribus ſæpe hoc uerbum ita ſcriptum eſſe, ut in primo libro Varronis, E' uinea in arbores eſcendit uitis. Item eodem libro, In carnarium eſcendat.

16 *Vno tempore, ne potu, &c.)* Et manu ſcripti omnes codices, & formis etiam excuſi nonnulli, ita legũt. nam alij uno tenore, mendoſè.

16 *Quum foras hieme, &c.)* Valde à priore lectione locus immutatus. nam ſententiam non uerba ſolùm, uariatã habet. Modica in hac re licentia uſus ſum. ut tamen fidem meã exoluam, ueterem hîc ſcripturam adponã, & quid ſecutus ſim, omnibus aperiam, Adponunt ibi, quo oras hieme in pabulum procedere tamen poſſunt. Ex perturbatis illis uocibus, Quo oras, Quum foras, finxi. cætera ut illic erant, à priſcis libris ſumpſi: idoneúmque ſenſum habere hanc lectionem puto. Alij ſunt, inquit, qui magis apibus proſpiciunt, & commodis eorum obſequuntur, qui hieme cum in pabulum tamẽ procedere poſſunt, quia

ſciunt aſperum id anni tempus eſſe, nec aliquid eas inuenire,quo ali poſſint,adponunt &c.

16 *Cum plenas aluos habent &c.)* Locus,*niſi fallor, mendoſiſſimus,& ſtudio emendatorũ quorundã ita concinnatus.antiqua certè ſcriptura diuerſiſſima:quæ tamen ita deprauata ſit,ut eam me corrigere poſſe, diffiſus ſim, Alij fortaſſe maioris ingenij,ac doctrinæ uiri,eũ diligentia adhibita reſtituẽt:aut pro deſperato locus habebitur.* Vetus *lectio,*Ex *ipſis uiris aluos habeat uem cõgerminarit conie cturã,&c.*Ita *in cũctis manu ſcriptis miro cõſenſu legitur.*

16 Et *ſi opercula alui cum remota ſint.)* Antiqua *lectio maculoſa,cuius etiam uitia accurato librario cognita fuerint.nam notam ad eã,quam ſolet adpoſuit.* Sic *igitur in priſcis libris,*Et *ſi opercula aluum cum remoreiſſi.*

16 *Faui qui eximũtur &c.)* È *ueteribus libris ita ſcripſi.*A*nimaduertendus modus loquendi.nã in excuſis antea,*Fauorum *qui eximuntur:&c.*Q*uo autẽ ratio ueteris ſcripturæ intelligatur, totum locũ,ut in optimo exemplari ſcriptũ inueni,hîc adponam,* Faui *qui eximuntur.* Si*qua pars nihil habet,aut habet in cunatũ, cultello præſicatur.*

16 *Antequàm ipſæ prouiderint id fore.)* In *cunctis excuſis perperam interpunctiones collotatæ erãt : in nonnullis præterea corruptè* Ferè,*pro* Fore,*legebatur. omnes maculas deleui.*Q*uòd autem prouidentiam in apibus eſſe inquit accepit id ab* A*riſtotele,à quo magnam partem horum præceptorum de apibus mutuatus eſt:*προγινώσκουσι δὲ,*inquit ille,*καὶ χειμῶνας καὶ ὕδωρ αἱ μέλιτται. σημεῖον δέ: οὐκ ἀποπέτονται γὰρ, ἀλλ᾽ ἐν τῇ εὐδίᾳ αὐτοῦ ἀνειλοῦνται, ὃ γινώσκουσιν οἱ μελιττουργοὶ, καὶ χειμῶνα προσδέχονται.

16 A*c tepido prono ad meridiem.)* Locus *deprauatus, ut facilè,qui accuratè attendat, animaduertet.* Vetus *etiã*

lectio perturbata ac uitioſa, quæ in optimo etiam exemplari mendi notam adpoſitam habet. eam autem ut unuſquiſque in ipſa purganda ingeniũ exercere poſſit, cũ fide proponam, Ac tepido promum è die quam maximè, &c.

16 *Infriandũ paulo plus, &c.)* Sic in omnibus manu ſcriptis inuenio: anteà, Infriãdum, niſi fallor, mendoſè, quod etiam ex ijs uerbis, quæ M. Varro addit, cognoſci poteſt: nedum enim illas fricari utile eſſe cenſeat, manu tangi non uult: cuius rei ratio aperta eſt. Columella, & Plinius totam hanc rem & ipſi diligenter tradiderunt.

17 *A' præcone renuntiari.)* Vetus lectio uitioſa eſt, & aut ſine cauſa à cõmuni diſcrepat, aut ſiquid in ſe boni habet, ita maculis coopertũ habet, ut à me illud erui nõ potuerit. eam tamen hic apponam, A' præcone reciniꝫ.

17 *Vbi diſcolores ſint ceræ.)* Anteà in excuſis, Vbi diuerſi colores ſint diſcreti. Ita emendaui ex priſcis exẽplaribus, modica mihi libertate permiſſa. in illis enim, Vbi diſcolores ſint cætera. Si cui iudicium meum diſplicebit, poterit is ex antiquis ueſtigijs ueriorem lectionem indagare.

17 *Ad tibicinem Græcum.)* Optimus, ac uetuſtiſſimus codex, Tubicinam Græcum. quæ poſtrema uerba in eo ſunt: reliquum enim libri defecit. Hinc autem integritas eius codicis intelligi poteſt, quòd extremum hunc librum multæ, ac magnæ maculæ ſtatim occuparunt: quæ anteà ſuperſtite illo non tam licenter uagabãtur, aut ſi improbius ſe extuliſſent, poterãt coerceri. Ipſe nunc eo præſidio deſtitutus, quid faciã, non habeo. quanuis enim plures manu ſcriptos libros conſulere poſſim, certum tamen ducem, quo confidam non habeo. ille autem ſæpe mihi in malis rebus ſubuenire ſolebat. Sed maius etiã damnum fecimus, quòd antiquus rei Ruſticæ ſcriptor, ſi hic liber temporis

iniurias ſubterfugere potuiſſet, unà cum eo conſeruatus eſſet: & alium, quem tamen habemus, emendatiorem ut puto, haberemus. Sed his nunc relictis, locos nonnullos uitioſos in ultimo hoc margine libri uideamus.

17 *Inſulas ludinorū ibi corroſas.*) Manu ſcripti nonnulli habent, Ludanorum: alij, Ludoanorum. Vltima *harum etiam uox in diuerſis libris uariè ſcripta:* Conciſſas, *enim quidam habent, quidam* Circuſas, *alij* Coruſſas. Ni*hil mendoſius aut negligentius ſcriptū extrema hac parte dici poteſt.* Fortaſſe *legendum* Inſulas ludiorum. De *ſacris autem quibuſdam piſcibus egit* AElianus, περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων, *lib.* XII, *primo capite, cuius titulus eſt,* περὶ τῶν ἱερῶν ἰχθύων τῶν παρὰ μυρεῦσι. Trigeſimo *etiā primo cap. eiuſdem libri inquit,* χαιρόνθεις δὲ ἰχθῦς καὶ ὑπακούοντες τῇ κλήσει καὶ τροφὰς ἀσμένως δεχόμενοι πολλαχόθι καὶ εἰσὶ καὶ τρέφονται &c.

17 *Cum mare turbaretur.*) In *manu ſcriptis ferè* Tur*baret. nihil tamen immutaui.* Erant & *aliæ uarietates, ſcriptura tamen ita perturbata, ut ualde in hac parte laborare me piguerit.*

17 Rhedarias *ut tibi haberes mulas.*) Mulas, *non* Mulos, *in omnibus manu ſcriptis inueni*. Mulas *autem ad rhedas iungere ueteres conſueuiſſe, oſtendit etiā* Vlpianus de AEdilitio edicto. L. AEdiles *aiunt, qui iumenta uēdunt.*

17 In Baiano *autem tanta.*) Mediæ *uetuſtatis liber,* In Baiano *autē ardis tanta. alij,* In Baiano *aut ardis.* Q*uum igitur manu ſcripti tam diuerſi ſint, uereor ne hîc aliquod mendum lateat.*

17 Vt *ſuam pecuniam. &c.*) Manu *ſcripti omnes quos uidi,* Vel ut *ſuam.* Plura *etiam erant in ijſdem libris à communi lectione diſcrepantia. ſed adeo maculoſa, ut magis*

potuerint impedimento, quàm auxilio eſſe ad locos, ſiqui uitioſi ſunt, purgandos: quare finem hîc faciam.

PETRI VICTORII IN COLVMELLAE DE RE RVSTICA LIBROS CASTIGATIONES.

N E C *nulla, nec multa in* Columella *emendaui. neque enim tantum ſtudiũ in eo reſtituendo, quantũ in ſuperioribus duobus auctoribus poſui: neque tamen nõ conatus ſum aliquid ei opis diligẽtia mea afferre. quæ uariauerim maioris momenti hîc adnotata erũt. quorũ autẽ codicum auxilio id fecerim, nunc declarabo: duos enim habui, quorum alter in* Diui Marci *bibliotheca ſeruatur, alter ab* Auguſtinianæ *familiæ ſodalibus, qui* Diui Galli *appellantur, poſſidetur. Priorẽ illum* Nicolaus Nicolus, *doctus & accuratus uir, ſua manu exarauit, & quemadmodũ ſuſpicor è bono & uetuſto exẽplari exſcripſit. habuit enim ille magnam librorum copiã, & non paucos etiã ueteres auctores ſuo labore & opera deſcripſit.* Hæ *enim erãt deliciæ ipſius, & in ĳs ſe reb' oblectabat.* Vt *copioſus autem homo & locuples, ſumma in hoc ſtudio cura poſita, magnam ſupellectilẽ librorũ ſibi comparauit, quos poſtea omnes* Marcianæ *ſodalitati teſtamento legauit.* Omnibus *igitur quot potuit modis ſtudioſis literarũ prodeſſe uoluit. nam dũ uixit, totum penè in libris emendis patrimonium effudit: & moriens, ut eorundẽ uſibus paterent, in publico loco ipſos collocauit, curæque honeſtiſſimorũ ac diligentiſſimorum hominum mandauit.* Poſterior *liber in ampla*

quōdam & ipſe bibliotheca ſeruabatur, quam ædificarat, & plurimis antiquis monimentis referſerat Laurentius Medices *ſplendidus & illuſtris uir, extra portam, quam* Diui Galli *uulgò appellant, unde etiam ſodales, qui ſacellum ab eodem ibi magnificè erectum procurabant, uocati erant.* AEdes *autem ſacra, & præclara illa ſedes librorum ſuperiore bello euerſa eſt: quòd ſaluti ciuium (ualde enim mœnibus urbis propinqua erat) officere poſſe uidebatur. multitudo tamen librorum ab iiſdem intra urbem receptis cuſtoditur: non tamen ut antea explicati ſunt, ſed in arcis quibuſdã ſeruantur.* Inde *igitur deprompſi antiquiſſimum* Columellæ *uolumen literis, quas* Longobardas *appellant, exaratum.* Quæcunque *autem in hoc ſcriptore menda correxi, auxilio horum duorum exemplariorum correxi, quæ fortaſſe ſi accuratius pertractarentur, poſſent etiam aliis maculis delendis auxilio eſſe. non tamen illa adeo fidelia inueni, ut ſine aliis confirmationibus auctoritatem eorum ſequi tutum eſſe iudicarim.*

E' PRIMO LIBRO COLVMELLAE.

O *υδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ', εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.* Heraclides Pontius, *diſertus uir, magnúſque philoſophus, περὶ πολιτειῶν ſcripſit: nã hoc etiã ſignificauit* Cicero, *cum in epiſtola ad* Q. *Fratrẽ de iudicio* Salluſtii *loquẽs, quod de ſuis de* Rep. *libris faciebat, inquit:* Præſertim *cũ eſſem, nõ* Heraclides Põticus, *ſed cõſularis. ille enim quanuis de* Rep. *adminiſtranda accuratè ſcripſiſſet, in publicis rebus uerſatus nunquam fuerat.* Horũ Heraclidis *librorũ ἐπιτομὴν in* Medicæa *bibliotheca inueni. qui autem*

excerpſit, maximè quæ de moribus inſtitutíſque plurimarum gentium agerent, collegit. Vbi igitur de Cumanis, qui AEolidem incolebant, ſermo eſt, docet conſuetudinem eos habuiſſe, ut uicini contra fures, latronéſque arma caperẽt, & expilatis ſuccurrerẽt. Inde autem fit, inquit ille, ut pauca admodũ amittant. omnes enim una mente res aliorum perinde, ac ſuas defendũt. unde nonnulli exiſtimarunt hoc protuliſſe Heſiodũ, cum cecinit, Sed neque bos unquãperiret, niſi quis malum uicinum habeat. Reſpexiſſe enim eũ ad hunc Cumanorũ morem, quem egregiè cognitum habebat. illinc enim oriũdus erat, quod ipſe quoque in poemate ſuo teſtatus eſt: ait enim, patrẽ ipſius Dium relicta Cuma AEolide in Bœotiũ agrũ migraſſe. Eruditã, elegantémque Heſiodi carminis declarationẽ ex abditis Græcorum monimẽtis erutã, non incõmodè mihi uideor peruulgaſſe.

Pronuntiauit adhibendum modum.) Verba hinc Græca tollenda puto. nam Latinis uim illarum expreſſit Columella, nec in antiquis libris ueſtigium ipſorũ uidetur. cum quibus uocibus Græci hãc ſententiã proferrẽt, quiſpiã in margine ſui libri adſcripſiſſet, librarius, aut corrector aliquis, operæpretium ſe facere putauit, ſi ea huc inculcaret, ubi neceſſariæ nullo modo ſunt. Plinius etiam præceptum hoc Latinis uerbis enuntiauit lib. XVIII, cap. VI, Imò hercule iudico, modum rerum omnium utiliſſimum.

E' LIBRO II.

SEd quandoque arabitur.) Ambo manu ſcripti codices, Quandoque, habent: formis anteà excuſi, Quãdocũque: id quod non uno tantum hoc loco eſt, ut negligentia librarij hoc cõmiſſum eſſe uideri poſſit,

ſed nonnullis etiam alijs: ut in I I *libro, Quandoque in uſus prompſerimus, integram lentem reperiemus. & in* I I I I, *Quãdoque igitur uinitor hoc opus obibit. nam poſterioribus his etiam duobus locis in impreſſis, Quandocunque, antea erat. Quandoque igitur, non Quandocunque dixit* Columella. *Sed hoc alij quoque boni auctores feciſſe reperientur. Seneca certe ſic locutus eſt: etſi nõnulli locum apud eum maculoſum putantes, ex Quandoque, contrario ac nos conſilio uſi, Quãdocunque fecerunt. Cum hæc ſcripſiſſem, accepi à* Ioſepo Iouio Lucenſi, *docto & humano uiro, ueteris ſanctitatis ac modeſtiæ hominem, eundémque præclaræ eruditionis iudiciíque,* Triphonem Chabrielẽ, *putare,* Q. Flaccũ *Quãdoque, pro Quandocunque ſumpſiſſe, cum poeticæ artis præcepta tradẽs, inquit:*

Sic mihi qui multum ceſſat fit Chærilus *ille,*
Quem bis térque bonum cum riſu miror: idémque
Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.

Quæ enim puſilla res uidetur, nõ ſuo loco poſita interpunctio corrumpit elegantiſſimum ſenſum, & tantas tenebras offundit, ut in eo loco explicando plurimi nihil uiderint: eáque doctum poetam, & magnum Homeri *laudatorem, de principe ipſo omnium poetarum dixiſſe crediderint, quæ profecto nunquam ſomniauit. Quẽadmodum enim ſi fortè aliquid eruditum, elegánſque protulit* Chærilus *malus poeta, ut portenti ſimile dicit ſe* Flaccus *mirari: ita etiam ægrè ferre, ac ſtomachari, ſi cubi negligẽtior uiſus eſt* Homerus, *qui tamen excuſatione non careat: opere enim in longo fas eſt obrepere ſomnum. Eodẽ autem pacto alijs in locis idem poeta locutus eſſe animaduertitur. Hæc noua eruditáque* Horatiani *loci declaratio omitti à me non debuit. nam ſuperiorẽ noſtram animaduerſionẽ adiuuat,*

& ab ea quoque, ſi cõfirmatione ulla ipſa egebat, adiuuatur.

E' LIBRO V.

H Anc arborem plerique exiſtimant ultra milliarium ſexageſimum.) Theophraſtus ex horũ numero eſt: qui in V I libro de his quæ oriuntur è terra, inquit, παραπλήσιον οὖν τὸ συμβαῖνον τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἐλαίας. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκεῖνο δοκεῖ τριακοσίων σταδίων ἀπὸ θαλάσσης ἐπάνω φύεσθαι. De thymo autem loquebatur.

Præcipue Liuianæ, Africanæ.) Cuncta ferè hæc ficorũ genera appellat Athenæus δειπν. libro I I I. Calliſtrutia in primis miris laudibus in cælum tollit. uerba ipſius hæc ſunt: Τῶν δὲ ἐν τῇ καλῇ ῥώμῃ καλλιστρουτίων καλουμένων σύκων, εἰ ὁ λυγκεὺς ἐγεύσατο ὥσπερ ἐγὼ ὀξυωπέστερος ἂν ἐγεγόνει παρὰ πολὺ τοῦ ὁμωνύμου: τοσαύτην ὑπεροχὴν ἔχει ταῦτα τὰ σῦκα πρὸς τὰ ἐν τῇ πάσῃ οἰκουμένῃ γινόμενα. ἐπαινεῖται δὲ καὶ ἄλλα σύκων γένη κατὰ τὴν ῥώμην γινομένων: τά τε καλούμενα χῖα καὶ τὰ λιβιανά: ἔτι δὲ καὶ τὰ χαλκιδικὰ ὀνομαζόμενα, καὶ τὰ ἀφρικανά.

E' LIBRO VI.

S Alinati more demitti.) Antea in excuſis Saluiati, & hîc, & pluribus aliјs locis corruptè: in antiquis rectè Salinati. Salinatum appellat, quod Apſyrtus, & aliј qui de medicina equorum ſcripſerunt, προπότισμα uocant, & Salinare, quod illi προποτίσαι. Crebrum autem hoc uerbum apud ipſos.

Múſque araneus, quem Græci μυγαλὴν appellant.) Ita ueteres libri habent, & ita ſanè legi debet. Antea in excu-

ſis,σκυτάλην mendoſe: cum idem mendum Dioſcoridis caput,quo de eo agitur,occupaſſet, ſtudio ac diligentia Marcelli Vergilij eruditiſſimi & optimi uiri ſublatũ fuit. Quin Græci μυγαλὴν appellent, quem murem araneum Latini dixerunt,dubitari non poteſt. Plinius certè quæ Græci μυγαλῇ tribuunt,muri araneo aſſignat. in lib. enim XXIX, cap. IIII,de mure araneo loquens,inquit: Eſt & contra morſum eius remedio terra ex orbita: ferunt enim non tranſiri ab eo orbitam,torpore quodam naturæ. AElianus libro II. cap. XXXVII,περὶ μυγαλῆς: Ἐὰν δὲ εἰς ἁρματοτροχίαν ἐμπέσῃ οἱονεὶ πέδῃ κατέληπται καὶ μάλα ἀφανῶς καὶ τέθνηκε. δηχθέντι δὲ ὑπὸ μυγαλῆς φάρμακον ἐκεῖνο ἐκ τῆς τῶν τροχῶν διαδρομῆς ἡ ψάμμος ἀρθεῖσα ἐπιπάσθῃ τῷ δήγματι,καὶ ἰᾶσθαι παραχρῆμα.

Cum melle acapno.) Ita emendaui, ſecutus fidem antiquorum codicum. in excuſis,Attico. Qui mel quoddam acapnon appellari neſciebant, Attico,hîc,ut arbitror,improbè ſcripſerant. nam Acapno,legi debere, pluribus argumentis doceri poſſet. Quod enim Columella addit, Vel ſi id non eſt,hoc etiam demonſtrat. non enim facile erat mel acapnon inuenire. Plinius lib. XXIII. cap. IIII, Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Quod Mel acapnon eſſet, & cur ita appellaretur, idem etiam Plinius XVI. cap. libri XI declarauit. Apud ueterinariæ ſcriptores huius quoque mellis mentio eſt,maximè ad oculorum uitia pellenda.

Quod Græci uocant ἐμβρυουλκεῖν.) Antiqua & uera lectio. Græca dictio antea deprauata. Columellæ priora uerba ita,etiam ſine teſtimonijs ueterum librorum,legendum eſſe probant: cum enim inquit, Extrahere conceptum, & educere partum,uim Græci uerbi expreſſit.

E' LIBRO VIII.

N E *fēles aut uiuerra perrepat.*) Ita emendaui ope *ueterũ codicum. excuſi olim libri inſulſè* Vipera *habebant. quis enim audiuit unquam uiperam in ſublimiores domus partes aſcendiſſe? cum potius illa ſub terra ſe abdere ſoleat, quẽadmodum doctè cecinit noſter poeta,*

Sæpe ſub immotis præſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cælúmque exterrita fugit.

Ita autem ſcripſerũt qui, quid Viuerra *eſſet, ignorabant.* De Viuerris, *& cur ita appellatæ, & quo munere gratæ hominibus eſſe ſoleant, docuit* Plinius *libri octaui* L V *cap.*

E' LIBRO IX.

I N *irriguo ſolo frutices amelli.*) Codex Longobardus, Virgineo: *alter,* Virgeneo. *Receptã lectionem loco ſuo tenui: quid tamen in manu ſcriptis inuenerim, tegere nolui.*

EX HORTVLO.

N E *grauis hauſturis tendentibus.*) Nicolaus Leonicus, *magnæ eruditionis homo, hũc locum mendoſum eſſe exiſtimauit, & pro* Tẽdẽtibus, Celonibus *legi debere credidit. Iudicium autem ſuum de hac re fecit in commentarijs* ἐς μηχανικὰ Ariſtotelis. *Ipſe manu ſcriptos libros cũ excuſis conſentire inueni, nec uitium ullum receptam lectionem habere puto. Docti tamen uiri de hoc ſtatuẽt. nam quod idẽ ita etiã locum* Plinij è X I X

*lib.cap.*IIII, *corrigi debere putat,aliter illũ emendatum eſſe exiſtimo.* In *excuſis libris ſic legitur,*Pertica,*organiſque pneumaticis tollendo non hauſto rigando . in antiquis uero ita ſcriptum eſt,ut tutò emendari poſſe opinor,* Tollenonum *hauſtu rigandos . eſt enim* Tollenon,*ut* Sex. Pompeius *docet,genus machinæ quo trahituraqua.Quare cùm* Latini *ſcriptores uernaculam uocem haberent,quæ id appoſitè ſignificaret,neſcio cur externa uti debuerint.*

Iámque ſalutari properet lactuca ſopore.) Olim *excuſi omnes ſapore mendoſe,ut patet. Quis enim tam imperitus harum rerum,ut non uideat ſopore legendum eſſe?*

Quas educat aluus.) Ita *caſtigaui . appellauit autem hîc* Columella *cæcas colubras,uentris lumbricos, non angues. nequis autem falleretur,aperuit quas colubras intelligeret.* Dioſcorides *etiam naſturtium pellere ipſos tradidit.*Aluos,*pro* Aluus,*ſcriptum erat: ut equos,auos,ſæpe in uetuſtis munimentis nominandi caſu.*

È LIBRO XII.

N *Ardum* Gallicum,*coſtum, palma.)* Olim *in excuſis,*Crocum:*manu ſcripti,*Cortum.Coſtum,*coniectura è ueteribus ueſtigijs emendaui.*

Qua utuntur ad condituras Allobroges.)Plutarchus *in* V *libro ſympoſiorum, picati uini mentionem fecit, & in magno honore* Romæ *habitum refert capite* III,Καὶ τῶν ἰταλικῶν οἱ περὶ τὸν πάδον οἰκοῦντες ἐκ δὲ τῆς περὶ βίενναν γαλατίας ὁ πισσίτης οἶνος κατακομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ ῥωμαίων.

Et *Glechoniten ſic condire oportet.)* Olim *excuſi,*Glycirizitem *deprauate: ueteres libri hîc,ut in extremo capite*

Glechoniten,rectè habebant.

Orbiculata Cæſiana.) In excuſis olim,Seſtiana.Cæſiana,in uetuſtis inueni: nam ita quoque in titulo ſcriptum erat. hîc enim aliud capitis principium eſt, ita inſcriptum: De malis Cæſianis,Orbiculatis,Melimelis,Matianis.Vnde etiam facilius credi poteſt,hanc ueram eſſe lectionem.

Aridũ ſi dabis,exiguius dato.) Ita è uetuſtis libris ſcripſi.Exiguius,ſecunda collatione: quod quanuis multis nouum ſit,non tamen ſperni,ac reici debet.Veteres etiã Iuriſconſulti ſæpe ita locuti ſunt,lib.XXIX.Pandect.L.Cũ aliter.Licet alij ualidioris uocis,alij exiguioris ſunt. necnon lib.XXX.L.Si ita ſit adſcriptũ, Et ait poſſe dici exiguius eſſe præſtandum.ſic enim in optimo exemplari ſcriptum eſt.Nam optimum Romani ſermonis auctorem Lucretium Egregius,eadem ratione dixiſſe,manifeſtum eſt,

Nam nihil egregius quàm res ſecernere apertas
À dubijs.

Quia ſæpe in hoc commentariolo ueteris ſcripturæ,quæ eſt in peruetuſto libro Pandectarum,qui publicæ in hac urbe cuſtoditur,mentionem feci, rectum eſſe cenſui ſemel, cuius indicio antiquam uerámque lectionẽ indagauerim, declarare: non enim exemplar ipſum ſemper conſului, ſed habui excuſos formis libros, quos cum antiquis illis Angelus Politianus ſtudioſè olim contulerat, eóſque quantum mihi commodũ fuit,pertractaui. illi enim quoque publici ſunt. Eruditiſſimi igitur uiri labor magno me labore leuauit: qui quidem, ut erat diligens & accuratus, hac librorum collatione mirificè delectabatur, & ita poſſe bonos auctores multis maculis purgari uerè exiſtimabat.quæcũque itaque in priſcis exẽplaribus inueniebat,in impreſſis ſedulo annotabat.quod ſi diutius ille uixiſſet,& quæ mente de-

ſtinauerat perficere potuiſſet, opera, ſedulitáſque ipſius magnos ſtudioſis literarum fructus attuliſſet, multóſque qui poſtea huic muneri corrigendorum librorũ neceſſariò incubuerunt, magna prorſus moleſtia liberaſſet. ſed ea nunc omnia inchoata, imperfectáq; iacẽt. rarò enim ille quid ſentiret oſtendebat, ſed ueterẽ tantum ſcripturam cum fide in ſuos codices transferebat: cõmodius, ut opinor, tempus expectans, quo poſſet de his rebus maturè diiudicare. Mors *tamẽ eum præuenit: nec quæ cogitauerat ad exitum perducere potuit*. Libri *uerò obitu ipſius diſſipati ſunt, paucíque è magno numero inueniuntur.* Siquis *autẽ propter acumen ingenij, & uariam* Latinorum Græcorúm*que ſcriptorũ lectionẽ hoc præclarè facere potuit, ille, ut opinor, fuit. nam, ut aiunt, libros etiã legũ illuſtrare ſuo ſtudio, & induſtria cupiebat, & fundamenta iam huius ſui laboris iecerat.* Hoc *tamen ab illo relictum, à doctiſſimo uiro ſuſceptum, & magna ex parte confectum eſt.*

È PALLADIO.

π ρχσιοκόριδες. *Et hæc quoque olim corrupta uox erat:* πρχσίαι, *ut* Græcorũ Grãmatici *oſtendunt, ſunt* αἱ τῶν κήπων λαχανιαὶ κόριδες, *unde nomen cõpoſitũ: beſtiolas ſignificare ſatis notas, manifeſtum eſt: quare* πρασιοκόριδας *legendũ arbitror.* In Geoponicis *tamen* πρασοκουρίδας *ſcriptum eſt: tanquam à porro, quod* Græci πράσον *uocant, nomen illis inditum ſit: eadẽ certè ratio earum necandarũ illic à* Diophane, *quæ hîc à* Palladio *traditur, ut uel* Latinus *à* Græco, *uel contrà* Græcus *ſcriptor à* Latino *hoc remedium neceſſario acceperit.*

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX EORVM QVAE HIS VICTORII IN CATONEM & VARRONEM EXPLICANTUR annotationibus.

ἄβολοι equi 46 b
Acapnon mel 68 a
Acnua 19 a
Acrotophoron 18 b
Ad te,pro Apud te 18 a
Affictus,pro Affixus 55 b
Agnua 19 a
T.Albutius 55 a
Alia & alia 18 a
Alienus,cũ genitiuo 56 a
Aliqua quinq; folia 14 a
Alium,pro Allium 12 a
Alius,cum ablatiuo 63 a
Alui 63 a
Aluos, pro Aluus 69 a
Aluus non conſiſtens 12 a
Amnis,fœm.gen. 56 b
Anſeres ,fœm.gen.60 b
Apibus ineſt prouidentia 64 a
Apiacon 14 b
ἀρχαιότερα τῆς διφθέρας λέγειν.prouerb. 53 a
Artito,pro Artato 10 a
Aſpargo 34 a
Attica lana 41 b
Auxius & Axius confuſa nomina in veteribus libris 54 b
Benna 7 b
Beothus Tharſenſis 33 b
Bos forda 45 b
Bos horda Ibidem
Brocchi dentes 46 b
Bruma 30 b
Bugones 45 a
Bulimos 45 a
Bupæs 45 a
Buſycos 45 a
C in G 19 a
Calua à vite vinea 8 a
Cancer pro morbo, neutrum 15 a
Canire 50 b
Capræ nunquam carent febri 42 a
Capræ ſpirãt auribus 42 a
κατακοιμητικὸν, genus epithalamii 57 b
Catulire 50 b
Catulli locus 57 a
Caudo inſula 46 a
Celones 68 b
Centuria in agris 19 b
Ciceronis loc⁹ 23 b,& 57 b
Coculum 5 b
Colubræ cæcæ 69 a
Commutare verba 53 b
Conliciares tegulæ 6 b
Conſpargo 34 a
Condepſo 10 a
Corbula 5 b

κοτινάδει 29 a
Cummin 10 b
Decarpo 34 a,& 37 b
Defringere plantas 28 a
Degere ſarmenta 9 a
Delectare oues 8 a
Delicula armenta 3 b
Deoſũ,pro Deorſum 18 b
Depſto 10 a
Derectarii 22 b
Derigo,pro Dirigo 24 b
Deſcretis,prodiſcretis 24 b
Deſtitui,pro Rurſus ſtatui 23 b
Dextra ſiniſtra 7 b
Diffindere 17 b
Diogenis ἀπόφθεγμα 41 a, & 51 a
διόνυσος ἐν κορίνθῳ, prouer. 50 a
διφθέρα 53 a
Diſquæro 34 a
Donicum,pro Donec 13 b
Dupondius & Dupondium 31 a
Eæ rei,pro Ei rei 6 a
Edit, pro Edat 14 a
Edunt,pro Edant 10 a
Efferuerit 12 a
Egregius,Comparat. 60 b
Eluacrum labrum 5 b
Em 34 a
Epaminondas 33 b
Epitonium 56 b
Equi ἄβολοι 46 b
Equi Veneti 44 a
Euannari 32 b
Excande me facit 15 a
Exiguius,Comparat. 69 b
Expinſi far 3 a
Extare,pro Exire 26 b
Factores oleæ 13 a
Fœminæ prope Hiberiam 51 a
Ferue bene facito 15 a
Folia amittere 25 a
Forda bos 45 b
Fordicidia 45 a
Fortax 9 a
Frangit ſe calor 41 a
Frictum cuminum 14 a
Fulmenta 6 a
Gelus 10 a
Geno, pro Gigno 26 a, & 41 b
Glæba 24 b
Gladius & Gladium 31 a
Glechonites 69 b
Globus 11 a
Hama 12 b
Heraclea 49 b
Heſperus 57 a
Honeſtum 11 a
Horatii locus 63 b, & 67 a
Horda bos 45 b
Humecta loca 4 a
Incientes 40 b
Infidibulum,pro Infundibulum 5 a
Inigere anſeres 60 b

Inigere pecus 18 a,& 60 b
Inſipere 11 b
Inſititium 17 b
Inſomnioſus 15 a
Intemelium oppidũ 59 b
Intermeſtre 9 a
ἱππίατροι 48 a
Et retro 43 a
Lac,ſanguinis ſpuma 51 b
Lacte,nominatiuus 37 b
& 41 b
Lactucæ medium 47 a
Lagona,pro Lagœna 12 a
Lampada tradere 62 b
Lana Attica 41 b
Lapicidæ 12 b
Lepores etiã maſculi pariunt 61 a
Ligurrio 62 a
Liguſci 23 a
λικνοφόρον 32 b
Locus ex epiſtola Bruti & Caſſii 63 a
Lucretii locus 13 b, & 21 b
Lumbrici ventris 69 a,& quomodo pellãtur,ibid.
Mamma 42 a
Mamilla 42 a
Mammula 42 a
Manupretium 6 b
Medium lactucæ 47 a
Medium ſcillæ 47 a
Mel acapnon 68 a
Melipontus 10 b
Mena 7 b
Μέσον ἡ περικάρδιον τῆς σκίλλης 47 a
Meſſis,à Metior 31 b
Metapinum 49 b
Metapini ſaltus 49 b
Metapontus 49 b
Molendarius 23 a
Mollitia 29 b
Molon rhetor 50 a
Mulæ rhedariæ 65 a
Muli Reatini 48 a
Mus araneus 68 a
Mutilatus exercitus 31 a
Mutare, apud Varronem & Ciceronem 53 a
Nihil mutare,pro Probare 53 a
Non grauate 55 b
Nonii locus 21 a
Nugatoriæ res 45 b
Numella 50 b
Nutricem oportet eſſe adoleſcentem 51 b
O pro V 19 b
ὀπία,genus caſei 52 b
ὀπὸς & δάκρυον 52 a
Orbiculata Cæſiana 69 b
Pandectarum locus 9 b
Pauones Iunoni ſacri 57 b
Pauonem cibi gratia primus occidit Hortenſius 58 a
Peloponneſius 46 a
Peroriga, ſiue Perauriga 47 a

Petigo 15 b
Phoſphorus 57 a
φυλλοβολεῖν 25 a
Piſare 35 b
Planta,pro θαλεία 33 a
Plinii locus 30 a,& 69 a
Politor,vnico l,13 a
Poſiui,pro Poſui 3 a
Porricere 25 a
Poſſitur 13 b
Pote,pro Poſſibile 21 a
Præcidanea porca 12 b
πρασιοκόριδες 70 a
τριακάς 26 b
Primigenius ſulcus 40 a
Primigenia verba 40 a
Produxe 38 a
Pupinia 19 a
Puteſcere pro Putreſcere 15 a
Putum,pro Purum 41 b
Quaad,pro Quoad 16 b
Quandoque,pro Quandocunque 67 a
Quaſillum 12 b
Quintiliani locus 21 b
Racemationes 58 b
Recipere,proReficere20 b
Redduco 62 a
Reſtibilis ager 47 b
Retis,gen.maſc.56 b
Retrimenta cibi 35 b
Rixat,pro Rixatur 21 a
Roſeæ campi 39 a
Ruma 52 b.
Rumen 52 b
Ruſtariæ faculæ 5 b
S. ſemis nota 7 a
Sacrificor, pro Sacrifico 48 a
Saliuare, pro προποτίσαι 67 b
Saliuatũ, προπότισμα 67 b
Sarire vnico r 16 a
Satullare 40 b
Scillæ medium 47 a
Scrobiculus 27 a
Sector,paſſiuum 50 a
Seri & Siri ſine diphth. 34 a
Sementiuæ 17 a
Serarii porci 13 b
Seruii error 30 b
Silii locus 53 b
Scrobes,gen. maſc.& fœmin.27 a
συνζῆν 50 b
Soliſtitium 11 b,& 30 b
Solum pedis 48 b
Somnu,pro Somno 17 a
Stercilinium,pro Sterquilinium 3 a
Strictores oleæ 13 a
Subduxe 38 a
Subrumi agni 52 b
Sumere, pro Comedere 56 a,& 60 b
Suouitaurilia 13 a
Supellectilis, nominatiuus 12 b

Sus à Græcis ὗς tanquam θῦς 43 a
Suem Veneri mactabant Græci 43 a
Suibus data anima pro ſale 43 b
Subus, ablat. a Sus 17 a
Suſum, pro ſurſum 18 b
συνηπειρῶται 44 b
Taciti duo loci 11 a
Tacta tectorio 56 a
Taleæ 29 a
Tarquenna 18 a
Tegetes 23 b
Tenebricoſus 60 a
Tollenon 69 a
Tormina 12 a
Torrens 17 a
Tribulum & Tribula 32 a
Tueor, paſſiuum 54 a
Turbaret mare, pro Turbaretur 65 a
Vannus 32 b
Varro in primo libro à Theophraſto multa ſũpſit: in ſecũdo plurima ab Ariſtotele 46 b
Vatius 48 b
Veneti equi 44 a
Veruactum 7 b
Veterinarii medici 48 a
Veterinaria medicina 48 a
Via ſacra 34 b
Vinum picatũm 69 a
Vict. pro victoriato nummo 6 b
Virgilius à Varrone mutuatus eſt omnia fere præcepta quæ in Georgicis tradidit 28 b
Virgilii locus 28 b
Vitilia vaſa 63 a
Vmor, Vmidus 4 a
Vlpiani locus 56 b
Vomeris, nominatiu 12 b
Vſio 9 b
Vſque donec 14 a
Y in V 11 b
ὑσηρία ludi Argiuorũ 43 b
Z pro S 11 b
ɔɔ cc notæ ponderis 9 b